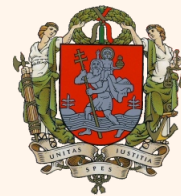

VILNIAUS SENAMIESČIO ARCHITEKTŪROS STILIAI

Vilniaus miesto savivaldybė

*Leidinio parengimą rėmė
Vilniaus miesto savivaldybės
2011 m. programa
„Kultūros veiklos plėtra ir
jos vaidmens visuomenės
gyvenime stiprinimas“*

vs1 VILNIAUS SENAMIESČIO ATNAUJINIMO AGENTŪRA

Stiklių g. 4, LT- 01131 Vilnius
tel. (8~5) 212 7723, tel. (8~5) 212 2535
faksas (8~5) 262 9646
otra@takas.lt, www.vsa.lt

*Leidinį parengė
VšĮ „Vilniaus senamiesčio
atnaujinimo agentūra“*

TURINYS

Vilniaus senamiestis – UNESCO pasaulio paveldo vietovė	3
Seniausieji Vilniaus mūrai iki gotikos	5
Gotika	7
Renesansas	14
Ankstyvasis ir brandusis barokas	22
Vėlyvasis barokas, rokogas	31
Klasicizmas	41
Romantizmas ir istorizmas	51
Modernas	59
Tekste naudojamų architektūros terminų žodynėlis	67
Literatūra	69

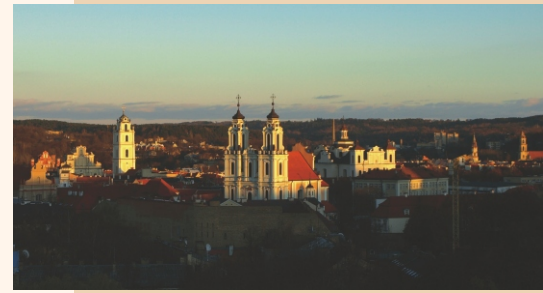
Leidiny skiriamas vilniečiams ir kitiems Lietuvos piliečiams, norintiems geriau pažinti sostinės paveldą ir papasakoti apie jį savo vaikams bei Vilniaus svečiams. Tikimės, kad leidiniu pasinaudos ir gidai bei mokytojai, organizuojantys mokiniams pažintines ekskursijas apie Vilniaus miesto paveldą. Čia pateikiama Vilniaus architektūros stilių iki XX a. pradžios apžvalga. Gotika, renesansas, barokas, klasicizmas, istorizmas ir modernas – tai yra Vilniaus senamiestyje sutinkami architektūros stiliai, kurie susiformavo nuo XIV a. iki pirmojo pasaulinio karo 1914 m.

Vilniaus senamiestis – UNESCO pasaulio paveldo vietovė

Senoji Vilniaus architektūra ir jos stilių įvairovė puikiai parodo kaip plėtojosi šis Vidurio Europos miestas. Vilnius – vienas labiausiai į rytus nutolusių Europos gotikos, renesanso ir baroko architektūros centrų. Plytinė gotika, kuri turi bendrus bruožus su Šiaurės Lenkijos ir Šiaurės Vokietijos gotika, Vilnių pasiekė XIV a. viduryje ir tęsėsi iki XVI a. pabaigos. Tuomet Vilniuje susiformavo netaisyklinga radialinio gatvių tinklo struktūra, išlikusi iki mūsų dienų. 1503–1522 m. pastatyta Vilniaus miesto gynybinė siena su devyneriais vartais apsupo viduramžių miesto branduolį, seniausiąją miesto dalį. XVI a. pradžioje per Žygimanto Senojo dvarą į Vilnių atkeliavę Šiaurės Italijos architektai davė pradžią renesanso stiliui, kuris įnešė į miestą itališkos dvasios. XVI a. Vilniuje persipynė gotikos ir renesanso stiliai.

Baroko kultūros suklestėjimas siejamas su Romos katalikų bažnyčios suklestėjimu, aktyvia jėzuitų veikla ir kova su reformacija XVII a. Vilniuje. Ankstyvojo baroko Šv. Kazimiero, Šv. Teresės bažnyčių planų ir fasadų pavyzdžiai atkeliavo tiesiai iš Romos. Italų architektai dirbo karalių Vladislovo Vazos ir Žygimanto Vazos dvare, juos samdė ir turtingi Lietuvos didikai Pacai, Sapiegos. Žymiausias Vilniaus baroko architektas – Janas Kristupas Glaubicas, kuris po XVIII a. vidurio gaisrų rekonstravo Šv. Jonų, Šv. Kotrynos, Misionierių bažnyčias ir dar daug kitų bažnyčių bei jų interjerų, sukūrė nuostabius Bazilijonų vienuolyno vartus. Jo kūrybos įtakoje susiformavo savita baroko atmaina – Vilniaus baroko mokykla, šis stilius išplito po visą buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritoriją: dabartinę Vakarų Baltarusiją, Šiaurės ir Vakarų Ukrainą, Rytų Lenkiją.

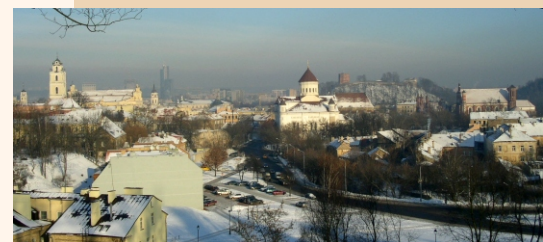
Architektas Laurynas Gucevičius, studijavęs Romoje ir Paryžiuje, sukūrė svarbiausius Vilniaus klasicizmo pastatus – Vilniaus katedrą, Rotušę, kai kuriuos Verkių rūmų ansamblio pastatus. XVIII a. pabaigoje – XIX a. viduryje klasicizmo stiliu pastatyta bei rekonstruota daug didikų rūmų ir gyvenamųjų namų. Klasicizmo architektūros raidai didžiulę reikšmę turėjo Vilniaus universiteto Architektūros katedra, išugdžiusi apie 40 vietinių architektų. XIX a. viduryje Lietuvoje pradėjo reikštis architektai, baigę Peterburgo dailės akademiją. Ryškiausias rusiškojo ampyro pavyzdys – Vilniaus generalgubernatūros (dabar – Prezidentūros) rūmai, kuriuos projektavo Peterburgo architektas Vasilijus Stasovas.

Senamiestio panorama nuo
namo Teatro gatvėje

Šv. Mykolo ir Bernardinų bažnyčios
nuo Šv. Jonų varpinės

Senamiestio panorama nuo
apžvalgos aikštelės prie Bastėjos

Vilniaus universiteto kiemai ir
Katedros aikštė nuo Šv. Jonų varpinės

XIX a. antroje pusėje statomi romantizmo bei istorizmo (neogotikos, neorenesanso, neobaroko, neoklasicizmo) stiliaus pastatai turi daug bendro su kaimyninių šalių Lenkijos bei Rusijos architektūra. Tuomet Vilniuje dirbo daug Rusijoje architektūrą studijavusių architektų, nes po Vilniaus universiteto uždarymo vietinės architektų rengimo mokyklos neliko. XX a. pradžioje Vilnių pasiekė modernio (skirtingose šalyse vadinamo secesija, jugendu, art nouveau) stilius, kuris skiriasi nuo Vakarų Europos, ir ypač nuo puošniojo Rygos modernio, santūrumu ir formų geometriškumu.

Vilniaus senamiestis 1994 m. įtraukas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą. Vienas iš įtraukimo kriterijų: „Vilnius yra puikus viduramžių miesto, keletą amžių turėjusio didelę įtaką Rytų Europos architektūros ir kultūros raidai, pavyzdys“. Antrasis kriterijus: „Vilniaus architektūrinis peizažas ir išsaugota pastatų įvairovė puikiai parodo, kaip per penketą amžių (XIII – XVIII a.) organiškai plėtojosi Vidurio Europos miestas“.

1994 m. ICOMOS ekspertas profesorius Panu Kaila, kuris Vilniaus paveldo būklę įvertino Pasaulio paveldo centro prašymu teigė, kad „Šiame regione su Vilniumi galima lyginti tik Taliną (Estija) ir Krokuvą (Lenkija). Tačiau Talinas labai skiriasi nuo Vilniaus kaip jūrų uostas, be to, reikšmingas Hanzos miestų sąjungos miestas. Todėl jo istorija ir kultūra plėtojosi kita kryptimi negu Vilniaus, ir tai atspindi dabartinis miesto pavidalas. Krokuva yra kiek panašesnė į Vilnių, tačiau dėl kitokios istorinės ir kultūrinės raidos Krokuvos miesto istorija ir struktūra labai skiriasi“.

Dominikonų gatvės vaizdas

*Vaizdas nuo Bazilijonų
bažnyčios bokšto*

*Senamiesčio panorama nuo
apžvalgos aikštelės prie Subačiaus g.*

Pilies gatvės vaizdas

SENIAUSIEJI VILNIAUS MŪRAI IKI GOTIKOS XIII–XIV a.

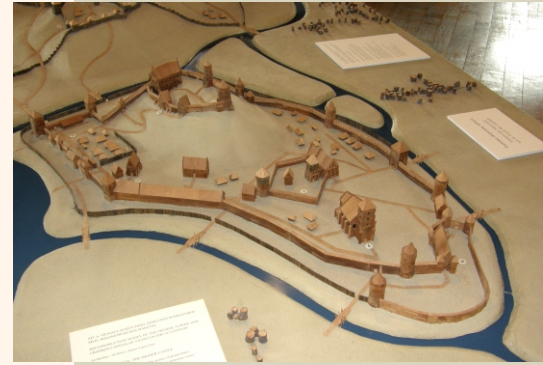
Seniausieji mūriniai Vilniaus statiniai datuojami XIII–XIV a. Daugiausiai senųjų mūrų liekanų rasta Katedros aikštės teritorijoje ir Pilies kalno papėdėje. Mūrai iki XIV a. vidurio buvo kiautinio ir baltiškojo tipo. Kiautinį mūrą sudaro trys vertikalus mūro sluoksniai: vidinis – smulkių riedulių ir du išoriniai – plytų arba stambių riedulių. Baltiškasis (vendinis) plytų rišimo būdas toks, kai kiekvienoje eilėje mūrijamos dvi arba trys ilginės pakaitomis su viena trumpine plyta (ilgoji plytos kraštinė vadinama ilgine, o trumpoji – trumpine). Taisyklingas ritmas ne visada išlaikomas, gali būti iš eilės suklotos ir keturios ilginės, ir kelios trumpinės plytos. Šis rišimo būdas buvo paplitęs Baltijos pajūrio šalyse XII a. antroje pusėje – XIV a.

Vilniaus pilys

XIV a. Vilniuje buvo trys pilys: Žemutinė (dabartinių Valdovų rūmų vietoje), Aukštutinė (Gedimino) ir medinė Kreivoji pilis. Vilnelės senoji vaga supo pilių teritoriją iš vakarų pusės (apytikriai dabartinių Šventaragio ir T. Vrublevskio gatvių trasa). Dabartinė Vilnelės vaga iškasta XIV a. kaip papildoma gynybinė upės atšaka, sauganti Aukštutinę pilį iš rytų pusės. Žemutinės pilies pamatų tyrinėjimų metu rasti seniausieji mūrai datuojami XIII–XIV a. Aukštutinę ir Žemutinę pilis supo gynybinės sienos su bokštais. XIV a. sienų, vartų ir dviejų apskrito plano bokštų vietos Katedros aikštėje pažymėtos rausvo granito plokštėmis. Taip pat pažymėtos ir šalia Katedros varpinės XIV–XVI a. stovėjusių Senųjų vyskupų rūmų pamatų vietos. Pilies kalno šiaurinėje papėdėje pažymėti neišlikusių Šv. Onos bažnyčios (XIV a.) ir Šv. Barboros bažnyčios (XVI a.) pamatų kontūrai.

Medinė Kreivoji pilis drauge su medinių pastatų gyvenvietė buvo išsidėsčiusi dabartinio Kalnų parko teritorijoje tarp Trijų kryžių (Plikojo arba Kreivojo) ir Stalo kalnų. Nuo tų laikų šių kalvų reljefas yra labai pasikeitęs, paveiktas erozijos, šlaitai nuslinkę, todėl įsivaizduoti tos medinės gyvenvietės vietą yra sunku, be to, ne visa teritorija yra pakankamai ištirta. Kreivoji pilis drauge su gyvenvietė buvo sudeginta 1390 m. kryžiuočių antpuolio metu, ir daugiau toje vietoje nebuvo statoma.

Aukštutinė pilis stovi ant 48 m Pilies kalno, tai yra vienas aukščiausių ir stačiausių piliakalnių Lietuvoje. XI–XIII a. čia stovėjo medinė pilis, apsupta tvirta gynybine siena. Istoriniuose šaltiniuose pilis pirmą kartą paminėta 1365 m., tuomet ji jau buvo mūrinė. XIV a. pilis atlaikė net septynis kryžiuočių antpuolius ir nei karto nebuvo užimta. XV a. pilis sustiprinta ir atnaujinta, vadovaujant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui. Tuomet pilies teritorijoje pastatyti gotikiniai rezidenciniai rūmai.

XIV a. Vilniaus pilių rekonstrukcijos maketas, arch. Sigitas Lasavickas

Aukštutinės pilies ir jos gynybinių sienų liekanos, Arsenalo g. 5

1999 m. archeologinių tyrimų metu rastos mūrų liekanos

Rausvo granito plokštės, žyminčios neišlikusių mūrų vietas

Katedros varpinės senoji dalis

Katedros varpinės pamatai ir apatinė apvalioji dalis – seniausias išlikęs Vilniaus gynybinis statinys – buvęs XIV a. gynybinės sienos bokštas. Požeminė bokšto dalis yra keturkampė, mūryta iš akmenų ir plytų (plytų rišimas baltiškasis), datuojama XIII a. pabaiga. Apvaliosios dalies pirmojo aukšto sienų storis nuo 2,8 iki 4 m, jos mūrytos iš akmenų, o kas 3–4 eilės įterptos plytų mūro juostos. Varpinė gynybiniame bokšte įrengta XVI a. Šalia varpinės priešais Katedros centrinį įėjimą rausvu granitu pažymėta įvažiavimo į pilių teritoriją vartų vieta.

Daugiau informacijos:

<http://www.katedra.lt/varpine/>

Pilies gynybinė siena

Pilies gynybinė siena XIV a. supo Aukštutinės ir Žemutinės pilių teritorijas; nuo dabartinės varpinės tęsiasi link Naujojo arsenalo (Arsenalo g. 1), kuris pastatytas ant gynybinės sienos liekanų. Restauruotą XIV a. gynybinės sienos dalį galima pamatyti tarp Naujojo ir Senojo arsenalo (Arsenalo g. 3A). Sieną mūryta gotikiniu būdu: kai kiekvienoje eilėje pakaitomis mūryta viena ilginė ir viena trumpinė plyta; virš jų esančioje eilėje virš ilginės per vidurį dedama trumpinė, o virš trumpinės – ilginė. Gotikinis mūrijimo būdas Vilniuje atsirado XIV a. antroje pusėje.

Vilniaus katedros požemiai

Vilniaus katedra kaip ir daugelis svarbių šventyklų statyta pagoniškos šventovės vietoje. Katedros rūsyje matoma pirmosios šventyklos vakarinė siena, kurioje ryškus dviejų laikotarpių mūras. Apatinė sienos dalis tamsesnė, mūryta iš akmenų, sienos liekanų viršus yra maždaug dviejų metrų gylyje nuo dabartinio Katedros grindų lygio. Prie sienos 2,7 m gylyje atidengtas keraminių glazūrotų plytelių grindų fragmentas. Išlikusių seniausiųjų mūrų ir grindų statybos technika būdinga XIII a. antrajai pusei – XIV a. pradžiai. Manoma, kad tai gali būti Mindaugo laikų katedros liekanos. Virš glazūrotų grindų randami degusių sluoksniai, kurie rodo, kad pirmoji katedra sudegė. 1387 m. įvedus Lietuvoje krikščionybę, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos rūpesčiu ant senųjų akmeninių pamatų pastatyta nauja gotikinė katedra.

Daugiau informacijos:

<http://www.katedra.lt/pirmosios-katedros/>

Neišlikusių Šv. Onos ir Šv. Barbaros bažnyčių pamatų kontūrai

Restauruota XIV a. pilies gynybinės sienos dalis, Arsenalo g. 3

Keraminių plytelių grindų fragmentas Katedros požemiuose

XIV a. pabaigos freska Katedros požemiuose, Katedros a. 1

GOTIKA

XIV a. vid. – XVI a.

Stiliaus susiformavimas Europoje

Pirmasis viduramžių Europos architektūros stilius – romaninis (XI–XII a. pr.). Šiam stiliui būdingos storos sienos, kresnos proporcijos, keturkampiai ar cilindriniai bokštai, pusapskritės arkos, mažos langų ir durų angos. Tobulėjant statybos technikai, imtos taikyti smailiosios arkos ir kryžminių skliautų konstrukcijos, kurios įgalino statyti lengvesnes sienas ir daugiau didesnių langų. Pirmą kartą kryžminiai skliautai su nerviūromis panaudoti normanų statytoje Daramo (Durham) katedroje Anglijoje (XII a. pr.).

Gotikos stilius sukurtas Šiaurės Prancūzijoje, XII a. pradžioje, tuomet vadintas „prancūziškuoju stiliumi“. Pavadinimas „gotika“ (nuo žodžio „gotas“, gotų gentis) atsirado vėliau, renesanso metu. Pirmu gotikiniu pastatu laikoma Šv. Deniso (Saint Denis) bazilika netoli Paryžiaus, perstatyta 1135–1144 m. abato Siužero (Suger) pastangomis. Visų pirma buvo perstatytas vakarinis fasadas, tada pastatyta nauja bažnyčios apsidė, panaudojant smailiąsias arkas, kryžminius nerviūrinius skliautus ir didelius langus su vitražais. Iki mūsų dienų išlikęs fasadas ir XII a. apsidė yra pirmojo gotikinio pastato pavyzdys. Netrukus šis stilius paplito po Prancūziją, vėliau ir po Vokietiją, Nyderlandus, Ispaniją, Italiją, dar vėliau ir į Šiaurės bei Rytų Europos kraštus.

Kryžminiai skliautai gali būti be nerviūrų ir su nerviūromis. Nerviūra – konstrukcinis (gali būti ir dekoratyvinis) skliauto elementas; išsikišusi profiliuota skliauto briauna. Nerviūros atlieka skliauto laikančiųjų konstrukcijų vaidmenį. Tokia konstrukcija yra lengvesnė, nes visų pirma mūrijamos nerviūros, kurios po to užpildomos jau lengvesnio mūro sluoksniu; tada visas skliautas yra ne toks sunkus. Kryžminių nerviūrinių skliautu galima perdengti didesnio aukščio ir pločio erdves. Gotikos stiliaus pagrindinė idėja – lengvesni skliautai, plonesnės laikančiosios kolonos ir sienos. Vietoj storų sienų tarp kolonų galima įrengti didesnius langus su spalvingais vitražais. Skiriamasis gotikos bruožas – smailiosios arkos, naudojamos skliautų konstrukcijose, langų ir durų angoms išmūryti. Kad suplonintos sienos atlaikytų skliautų spaudimą, jos papildomai tvirtinamos kontraforsais ir nauja konstrukcija – arkbutanais (arba skriejančiais kontraforsais). Kontraforas – tai vertikali išsikišusi sienos atrama sienai sutvirtinti arba perdangų skėtimo jėgoms atremti. Arkbutanas – išorinė atraminė pusarkė, perkelianti

Namas Karmelitų g. 3

Pirštų įspaudai Šv. Mikalojaus bažnyčios plytoje, Šv. Mikalojaus g. 4

Tinkliniai Šv. Mikalojaus bažnyčios skliautai, Šv. Mikalojaus g. 4

skliauto skėtimo jėgas į apatinius ramsčius (kontraforsus). Vakarų ir Pietų Europos šalyse gotikiniai pastatai dažnai statomi iš vietinio akmens: įvairių smiltainių ir kalkakmenių blokų. Iš akmens iškalami ir pastato puošybos elementai. Šiaurės ir Rytų Europoje, Baltijos jūros regione paplito plytinė gotika: tai yra gotikos atmaina, kai statoma iš degtų molio plytų. Plytų spalva priklausė nuo regione gaunamo molio ir galėjo būti nuo sodriai gelsvos iki įvairių atspalvių rausvos spalvos.

Gotika Vilniuje

Į Lietuvą gotika atkeliavo XIV a. pabaigoje (apie 150 metų vėliau nei ji atsirado Vakarų Europoje), ir klestėjo iki XVI a. pabaigos. Plytinės gotikos pastatus galima atpažinti iš rausvų netinkuotų sienų, kuriose plytos surištos gotikiniu būdu. Gotikinis plytų rėšimo būdas – tai tokia mūrijimo sistema, kai ilginės plytos dedamos pakaitomis su trumpinėmis, o sekančioje eilėje virš ilginės per vidurį dedama trumpinė, tada ilginė ir taip toliau – šachmatiniu principu. Plytų gamyba ir mūrijimo menas atkeliavo į Lietuvą iš Vokietijos ir Lenkijos drauge su atvykusiais svetimšaliais amatininkais. Pirmosios molio (keraminės) plytos Lietuvoje buvo pradėtos gaminti XIII–XIV a. Pirmiausiai plytos buvo naudojamos pilių, bažnyčių, vienuolynų ir tik vėliau gyvenamųjų namų statybai. Įvairioms puošybos formoms išgauti buvo gaminamos profilinės plytos. Lietuvos gotikiniuose pastatuose suskaičiuota apie 140 rūšių profilinių plytų. Vilniaus Šv. Onos bažnyčioje suskaičiuota 33 rūšių profilinių plytų. Iš profilinių plytų mūrijami portalai, angokraščiai, karnizai, nerviūros, laiptų porankiai. Profilinės plytos buvo gaminamos medinėse formose su specialiomis figūrinėmis sienelėmis. Gotikinėse plytose galima rasti meistro įrėžtų ženklų, žmonių pirštų ar gyvūnų pėdų atspaudų. Perdegtos (klinkerinės) juodos plytos buvo naudojamos mūriui sustiprinti, o tuo pačiu juodomis plytomis buvo sukuriamas ir tam tikras puošybinis ar semantinis raštas (Pranciškonų bažnyčios bokštelyje, Bernardinų bažnyčios apsidėje).

Pirmieji Vilniaus gotikos pastatai susiję su vienuolių, pirklių ir amatininkų, atvykusių iš Vakarų Europos, bendruomene. Greta senųjų kelių iš Trakų (dabar Lydos g.) ir iš Rygos (Vilniaus ir Vokiečių g.) XIV a. ėmė formuotis pirmųjų Vilniaus krikščionių, atvykusių dar prieš Lietuvos krikštą, gyvenvietė. Seniausioji išlikusi gotikinio stiliaus Vilniaus bažnytėlė statyta dar prieš krikštą, pavadinta pirklių globėjo Šv. Mikalojaus vardu. Prieš krikštą pradėta statyti ir Pranciškonų Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. Po gaisrų daug kartų

Namas Stiklių g. 4

Gotikinio mūro fragmentas
Didžioji g. 17 / Stiklių g. 1

Buvusių Kęsgailų rūmų salės
krištoliniai skliautai, Šv. Ignoto g. 5

perstatyta, ši bažnyčia turi išlikusias gotikines sienas, įėjimo portalą, krištolinius skliautus. Lietuvos krikšto proga ant senųjų XIII a. pamatų pastatyta gotikinė Katedra, pastatyta parapijinė Šv. Jonų bažnyčia. Kairiajame Vilnios krante, šalia einančių iš Rusios kelių sankryžos XIV a. pirmojoje pusėje įsikūrė stačiatikių gyvenvietė, kuri buvo vadinama Rusų (Rusėnų) miestu. Dabartinė Skaisčiausios Dievo Motinos stačiatikių bažnyčia šioje vietoje stovi nuo XIV a. vidurio, ir iš pradžių turėjo gotikinį siluetą. Gotikinės buvo ir kitos XVI a. pastatytos mūrinės stačiatikių bažnyčios: Šv. Nikolajaus, Šv. Trejybės (Bazilijonų) ir Prisikėlimo bažnyčia, XVII a. perstatyta į gyvenamąjį namą Didžioji g. 17/1. Viso Vilniaus senamiestyje surasta apie 280 namų, turinčių gotikos žymių (dažniausiai yra išlikę jų gotikiniai rūšiai ir dalis sienų mūro). Pilies, Didžiojoje, Aušros Vartų, Karmelitų, Arklių, Stiklių, Šv. Ignoto gatvėse yra restauruotų XV–XVI a. gotikinių namų fasadų arba jų fragmentų. Labai įdomus ir visuomenei beveik nežinomas yra pastatas Šv. Ignoto g. 5 (buvę Kęsgailių rūmai), kurio salėje viena centrinė kolona laiko krištolinį skliautą (dabar čia biuro patalpos). XV a. pabaigoje ir XVI a. išmūryti sudėtingiausi ir brandžiausi Vilniaus gotikos pastatai: Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčių ansamblis, gyvenamieji namai Pilies g. 12, Aušros Vartų g. 8.

Svarbiausi pastatai

Aukštutinė (Gedimino) pilis, Arsenalo g. 5

Manoma, kad medinė pilis ant Pilies (Gedimino) kalno stovėjo maždaug XI–XIII a. Mūrinė Aukštutinė (Gedimino) pilis pradėta statyti XIV a., sutvirtinta ir perstatyta Vytauto valdymo metu po 1419 m. gaisro. Pilies teritorijoje stovėjo rezidenciniai Vytauto rūmai su gotikiniais skliautais perdengta 10 m x 30 m sale (manoma, kad čia Vytautas planavo savo karūnavimo ceremoniją). Rūmai turėjo hipokaustinę šildymo sistemą (kai šildoma karštu oru, patenkančiu per kanalus iš šildymo kameros), buvo apsupti gynybine siena su įvažiavimo vartais ir trimis bokštais. Išliko tik vakarinio aštuoniakampio bokšto apatinė dalis. Ilgainiui Aukštutinė pilis prarado gynybinę reikšmę, o 1655–1661 m. karo su Maskva metu buvo apgriauta, ir daugiau gynybai bei rezidencijai nebenaudojama. Pilies bokštas pokariu restauruotas ir pritaikytas turizmui: 1960 m. įrengtas Pilies muziejus ir apžvalgos aikštelė buvusio ketvirto aukšto grindų lygyje. XX a. devintame dešimtmetyje konservuoti dalinai išlikę Aukštutinės pilies rezidenciniai rūmai.

Daugiau informacijos:

<http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/gedimino-pilies-bokstas/istorija.html>

Buvusi Prisikėlimo stačiatikių bažnyčia Didžioji g. 17/1

Aukštutinės (Gedimino) pilies bokštas, Arsenalo g. 5

Aukštutinės (Gedimino) pilies rūmų liekanos, Arsenalo g. 5

Šv. Mikalojaus bažnyčia, Šv. Mikalojaus g. 4

Šv. Mikalojaus bažnyčia – vienas seniausių Lietuvoje išlikusių gotikinių pastatų – išmūryta dar prieš Lietuvos krikštą XIV a. į Lietuvą pakviestiems Hanzos sąjungos miestų amatininkams ir pirkliais. Bažnyčia yra trinavė, halinio tipo (kai visos navos vienodo aukščio), turi aukštą dvišlaitį stogą. Vakariniame fasade – trikampis dantytas frontonas su siauromis vertikaliomis nišomis, kampus sustiprina kontraforsai. Įėjimo portalas papuoštas kampu mūrytomis plytomis (taip vadinamas „pjūklo“ motyvas). Įdomūs yra kelių rūšių bažnyčios skliautai: tinkliniai ir žvaigždiniai, XV–XVI a. ištapyti saulutėmis ir spinduliais. Po XVIII a. rekonstrukcijos interjere atsirado baroko formų: pristatytas vargonų choras, pakeistos langų angų formos. 2002 m. interjere restauruota XV–XVI a. bei XVII a. sienų tapyba.

Daugiau informacijos: <http://www.mikalojus.lt>

Pranciškonų Švč. Mergelės**Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Trakų g. 9/1**

Tai viena ankstyviausių Vilniaus katalikiškų vietų. Čia rastos XIII a. kapinių liekanos, XIV a. mūrinės bažnytėlės pamatai. 1390 m. pranciškonų bažnyčia sudegė kryžiuočių antpuolio metu. 1421 m. pastatyta nauja pranciškonų bažnyčia ir vienuolynas. Iš XV–XVI a. gotikinės bažnyčios laikotarpio išliko smailėjančios arkos formos portalas, krištoliniai skliautai pietinėje navoje, apvalus bokštelis šiaurės vakarų kampe, gotikiniai sienų mūrai, puošti juodų klinkerinių plytų raštu. XVI a. bažnyčia buvo halinė, trijų navų, aukštu stogu ir laiptuotu fasado frontonu. Po XVIII a. rekonstrukcijos vidurinė nava paaukštinta, naujas skliautas ištapytas freskomis, sukurtas naujas barokinis frontonas. 1864 m. vienuolynas ir bažnyčia uždaryti, bažnyčioje įrengtas carinės valdžios dokumentų archyvas. Už bažnyčios Pranciškonų gatvelėje stovėjusi gotikinė varpinė nugriauta 1872 m. Dokumentų archyvas čia buvo ir sovietmečiu. 1998 m. apleistos būklės bažnyčia grąžinta pranciškonams konventualams, po truputį tvarkoma ir restauruojama. 2005 m. restauruotas Šv. Lauryno koplyčios gotikinis XVI a. plytų mūro fasadas, atstatyti koplyčios įstrižiniai kontraforsai, atidengta ir restauruota XVII a. sieninė tapyba koplyčios frontone.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnprancisk.htm>

Skaisčiausios Dievo Motinos cerkvė, Maironio g. 14

Tai seniausia išlikusi Vilniaus stačiatikių bažnyčia, pastatyta XIV a. pradžioje stačiatikių rusėnų apgyvendintame rajone prie Vilnelės upės, pašventinta 1348 m. Iki XVII a. pradžios cerkvė turėjo gotikinį siluetą su

Šv. Mikalojaus bažnyčios vakarinis fasadas, Šv. Mikalojaus g. 4

Pranciškonų bažnyčia Trakų g. 9/1

Pranciškonų bažnyčios portalas Trakų g. 9/1

Skaisčiausios Dievo Motinos cerkvė Maironio g. 14

aukštu dvišlaičiu stogu, vakarinio fasado trikampis frontonas buvo puoštas smailiomis arkinėmis nišomis. Panašius fasadus iki perstatymų turėjo ir kitos gotikinės to meto Vilniaus bažnyčios: Pranciškonų, Šv. Jonų, Bazilijonų Šv. Trejybės, Šv. Mikalojaus (vienintelis toks išlikęs fasadas). Nuo 1609 m. bažnyčia priklausė unitams, bet po 1748 m. gaisro kurį laiką stovėjo apleista. 1808 m. buvo perduota Vilniaus Universitetui, čia įrengtas anatomikumai, auditorijos, biblioteka. 1864–1868 m. rekonstruota rusiškuoju bizantiniu (neobizantiniu) stiliumi: suformuotas centrinis kupolas su kūgio formos šalmu, apmūryta nauju plytų sluoksniu. Restauruojant cerkvę 1998 m. rasti gotikinių kontraforsų pėdsakai, atidengti gotikinio mūro fragmentai puošti plytų ornamentais, senosios smailėjančių langų formos apsidėje, apskrito plano bokšteliu.

Šv. Onos bažnyčia, Maironio g. 8

Tai žymiausias ir meniškiausias vėlyvosios gotikos pastatas Lietuvoje. Šv. Onos bažnyčia pastatyta 1495–1501 m., bažnyčios fundatorius Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras. XVI a. po gaisro dar perstatyta bažnyčia išsaugojo nepakitusią gotikinę išvaizdą iki mūsų dienų. Nei vienas gotikinis pastatas neprilygsta jai grakštumu ir puošybės detalių turtingumu, žaisminga ir savita kompozicija. Šios vienanavės bažnyčios pagrindiniame fasade dominuoja vertikalūs elementai (profiluotos bokštų briaunos, siauri langeliai stačiakampėse nišose, susipinančios liepsninės arkos), sudarantys kilimo aukštyn įspūdį. Bažnyčios interjeras rekonstruotas XVIII a. įrengiant barokinius altorius. 1902–1909 m. bažnyčia sutvirtinta ir restauruota, išmūrytas naujas neogotikinis skliautas. Bažnyčia keletą kartų restauruota XX a. 2009–2010 m. sutvarkytas stogas, bokštelių plytų mūras, atkurti nunykę pinakliai.

Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia ir vienuolynas, Maironio g. 10

1469 m. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras Jogailaitis pakvietė iš Krokuvos bernardinų (pranciškonų observantų) vienuolius ir dovanojo didelį žemės sklypą prie Vilnelės. XV a. pabaigoje pradėti statyti bažnyčia ir vienuolynas sudaro vieną didžiausių vėlyvosios gotikos sakralinių pastatų ansamblių Lietuvoje. Gotikiniai bruožai – aukšti smailiaarkiai langai tinkuotose nišose, kontraforsai, pleištinė arkų motyvai, originali aštuonkampės varpinės ir kampinių bokštelių puošyba. XVI a. pradžioje išmūrijus miesto gynybinę sieną, bažnyčios ir vienuolyno pastatai buvo įjungti į bendrą gynybinę sistemą. XVI a. pradžioje po gaisro bažnyčia pasipuošė kryžminiais, žvaigždiniais ir krištoliniais skliautais, bažnyčios ir vienuolyno sienos išpuoštos freskomis.

Gotikinių mūrų fragmentai
Skaisčiausio Dievo Motinos cerkvėje

Šv. Onos bažnyčia
Maironio g. 8

Kryžminiai, žvaigždiniai ir krištoliniai
Bernardinų bažnyčios skliautai

Tiek daug ir tokio aukšto meninio lygio gotikinės sienų tapybos nėra jokioje kitoje Lietuvos bažnyčioje. Kiekvienas skliauto fragmentas turi vis kitą dekorą, nėra nieko pasikartojančio, viskas originalu. Po XVII–XVIII a. perstatinėjimų bažnyčioje matomi renesanso ir baroko stiliaus bruožai: banguoto kontūro renesansinis frontonas, antkapiniai paminklai, mediniai barokiniai altoriai, sakykla. 1864 m. vienuolynas uždarytas, jo pastatuose įkurtos kareivinės, bažnyčia paversta parapine. 1870 m. metais prie pat Šv. Onos bažnyčios fasado nutiesta gatvė perkirto vienuolyno sodus ir šventorių. 1872 m. pastatyta neogotikinė raudonų plytų varpinė. Pokario metais ansamblis priklausė Vilniaus dailės akademijai. 1994 m. į ją vėl grįžo Šv. Pranciškaus Mažesniųjų brolių ordinas, prasidėjo kruopštūs ansamblio restauravimo darbai. Ansamblis restauruojamas, pritaikant jį turistų lankymui ir pasinaudojant finansavimu iš ES sanglaudos fondų. 2009–2012 m. restauruojami fasadai ir varpinės bokštas, tvirtinami skliautai, restauruojama sienų tapyba. *Daugiau informacijos:*

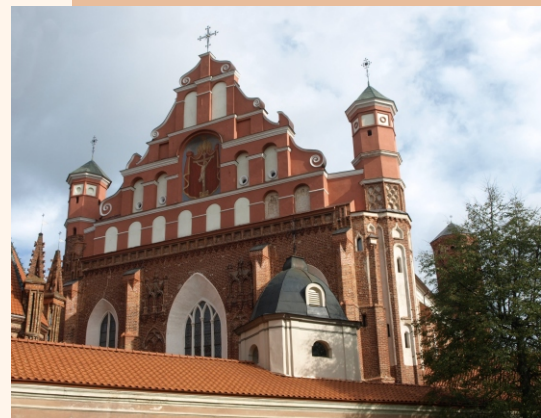
<http://www.bernardinuansamblis.lt/lt/>

Gyvenamasis namas Pilies g. 12

Tai XVI a. Vilniaus gyvenamasis namas, kuriame gyveno auksakaliai, vaistininkai, chirurgas. Pirmame aukšte buvo dirbtuvė arba parduotuvė, o antrame – gyvenamosios patalpos. Namą sudaro du sujungti pastatai: šiaurinis stovėjo šonu į gatvę, pietinis – galu į gatvę. Būdingi gotikiniai elementai: tinkuotas frizas, papuoštas plytų ornamentu, ir baltu kalkiniu tinku užtrintos nišos. Per Antrąjį pasaulinį karą namas buvo apgriautas. Pagal išlikusias dalis pastatas buvo atkurtas ir iš dalies restauruotas 1957–1960 m. 1986 m. rekonstrukcijos metu išmūrytas naujas pagrindinio fasado frontonas, vietoj pokaryje statyto medinio.

Gyvenamasis namas Vokiečių g. 20

Evangelikų liuteronų parapija Vilniuje veikė jau nuo 1552 m. Pirmoji jų bažnyčia įkurta Vokiečių gatvėje apie 1555 m. Greta esantis namas Vokiečių g. 20 priklausė įvairiems savininkams, kol atiteko evangelikų liuteronų bendruomenei. Pastate gyveno liuteronų bažnyčios tarnautojai. 1986 m. atliktų tyrimų metu rasti XVI a. mūro ir tinko su gotikinio šrifto užrašu „In Pace Iesus Naz“ fragmentai bei dvi nišos su sienine tapyba. Vienoje iš jų – Evangelisto Morkaus simbolio – sparnuoto liūto fragmentas, kitoje – Evangelisto Mato simbolio – apokaliptinės būtybės, panašios į angelą, laikančios kaspinę su užrašu senąja slavų kalba „I Blagimi Ožie“ (ir teisiaisiais atgyja) – atvaizdas. Namo pastogėje rasti pastato gotikinio frontono mūro fragmentai.

Bernardinų bažnyčios vakarinis fasadas, Maironio g. 10

Namas Pilies g. 12

Namo Vokiečių g. 20 sienos fragmentas

Namas Aušros Vartų g. 8

Manoma, kad šiame XV–XVI a. pastate buvo pirklio sandėlis. Pastatas stovi netoli vienintelį išlikusių miesto vartų – Aušros (Medininkų) vartų, prie kelio iš sostinės į Medininkus, Krėvą, Lydą bei vieno iš prekybinių kelių, vedusių į pagrindinę miesto turgavietę Rotušės aikštėje. Šalia stovi Šv. Teresės bažnyčia, Šv. Dvasios cerkvė ir stačiatikių vienuolynas bei unitų Šv. Trejybės bažnyčia. Šio namo fasadai XVI a. puošti renesansine sgrafito technika (baltos ir juodos spalvos tinko ornamentu). Tokia puošyba Vilniuje aptinkama labai retai. Pastatas restauruotas 1970–1974 m., atkuriant neišlikusį pagrindinio fasado frontoną. Nuo tada pastate veikia restoranas „Medininkai“, kurio interjere galima matyti autentiškus gotikinius skliautus.

Bendri stiliaus bruožai

Vilniaus gotikiniai pastatai ryškiai išsiskiria iš kitų stilių netinkuotų plytų fasadais, kuriuose plytos surištos gotikiniu būdu. Daug kur atidengti buvusių gotikinių pastatų mūro fragmentai irgi pasižymi gotikiniu plytų rišimu. Kartais naudojamos juodos (perdegtos) plytos įvairiems mūro raštams (rombams, kryžiams) išgauti (Pranciškonų bažnyčioje, Bernardinų bažnyčios apsidėje). Gotikiniams pastatams būdingas aukštas dvišlaitis stogas su trikampių frontonu, puoštu vertikalių nišų eilėmis, apskritimais. Plytų sienos puošiamos baltai tinkuotais elementais: nišomis, frizinėmis juostomis (Pilies g. 12, Karmelitų g. 3, Stiklių g. 4, Šv. Mikalojaus bažnyčioje). Pasitaiko ir vienašlaičių stogų (Arklių g. 4, 16). Bažnyčių sienas remia kontraforsai, perdengimams naudojami įvairūs gotikiniai skliautai: kryžminiai, žvaigždiniai, tinkliniai ir krištoliniai (Šv. Mikalojaus, Pranciškonų, Bernardinų bažnyčiose). Populiariausias krištolinių skliautų motyvas – aštuonkampės žvaigždės. Gotikinių bažnyčių išskirtiniai bruožai: grakštumas, lengvumas, daug vertikalių elementų, aukšti ir siauri langai yra smailiųjų arkų formos (Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčių ansamblis). Gyvenamuose namuose naudojami ir apskritųjų arkų formos langai.

Namas Aušros Vartų g. 8

Kryžius iš juodų plytų Bernardinų bažnyčios apsidėje, Maironio g. 10

XVI a. sienų tapyba Bazilijonų bažnyčioje, Aušros Vartų g. 7B

RENESANSAS

XVI a. – XVII a. vidurys

Stiliaus susiformavimas Europoje

Renesanso architektūros stilius gimė XV a. pradžioje Šiaurės Italijoje, o nuo XVI a. išplito po visą Europą. Florencija tapo vienu iš svarbiausių renesanso židinių, kur susiformavo ankstyvasis renesansas architektūroje. Šio stiliaus pradininku laikomas italų architektas Filipas Bruneleskis (*Filipo Brunelleschi*), kuris suprojektavo žymųjį Florencijos katedros kupolą, vaikų ligoninę ir eilę kitų Florencijos pastatų. Filipas Bruneleskis ėmė gilintis į tuo metu pamirštą romėnų architektūrą ir taikyti antikinės architektūros bruožus bei proporcijas savo projektuojamuose pastatuose. Taip gimė naujas renesanso stilius architektūroje.

Vėl imtas naudoti antikinės orderis – tai yra kompozicijos tipas, kurio svarbiausi elementai yra proporcingai susieti kolona, kapitelis ir antablementas (perdanga virš kolonų). Labiausiai paplitę graikų sukurti orderiai yra dorėninis, jonėninis ir korintinis. Skiriasi šių orderių kolonų aukščiai, antablemento puošyba, atskirų dalių proporcijos. Lengviausia antikinio orderio tipą nustatyti pagal skirtingus jų kapitelių bruožus. Dorėninio kapitelio viršuje yra keturkampė plokštė, tai yra mažiausiai papuošimų turintis kapitelis. Jonėninės kolonos kapitelis turi spiralinius užraitimus - voliutas. Korintinės kolonos kapitelis būna puoštas stilizuotais akanto lapais. Romėnai sukūrė kompozicinį (sudėtinį) orderį, kurio kapitelis turi ir jonėninio ir korintinio kapitelių bruožus. Renesanse naudojami visi antikiniai orderių tipai, piliastrai, pusapskritės arkos, cilindriniai skliautai, kupolai – visos šios formos buvo naudojamos ir antikos laikais. Florencijos vaikų ligoninė (arch. F. Bruneleskis) – puikus renesansinės arkinės galerijos pavyzdys. Atviros pusapskričių arkų galerijos (arkados) iš Italijos išplito po visą Europą ir tapo vienu iš ryškiausių skiriamųjų renesanso bruožų.

Renesansas Vilniuje

Į Lenkiją ir į Lietuvą renesansas atkeliavo tiesiai iš Italijos. Svarbius pastatus čia dažniausiai projektuodavo kviešti italų architektai. Nuo 1507 m. Krokuvos Vavelio rūmų perstatymui vadovavo Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis, projektavo italai F. Florentino (*Francesco Florentino*) ir B. Berečis (*Bartolomeo Berrecci*). B. Berečis lankėsi Vilniuje ir, manoma, kad prisidėjo prie Vilniaus Žemutinės pilies statybos. Vavelio rūmai perstatyti Florencijos renesansinių

Atkurtas Senasis arsenalas
Arsenalų g. 3A

Arkinė galerija Florencijoje

Mažosios gildijos fasadas
Didžioji g. 24

rūmų stiliumi su atviromis arkinėmis kiemo galerijomis. Per Žygimanto Senojo ir jo žmonos italės Bonos Sforcos dvarą renesansas išplito ir Vilniuje. Čia dirbo italų architektai ir skulptoriai Bernardinas Zanobis de Džanotis (*Bernardino Zanobi de Gianotis*), Džiovanis Činis (*Giovanni Cini*), Marija Džiovanis Padovano (*Maria Giovanni Padovano*).

Renesanso laikotarpiu buvo suvokiama ir vis labiau stiprėjo švietimo reikšmė; steigiamos mokyklos ir spaustuvės. Svarbiausios mokymo įstaigos, įkurtos tuo metu – Vilniaus universitetas (1579 m.), Vilniaus alumnatas (1582 m.), Vilniaus jėzuitų noviciatas (1602 m.). Šioms mokymo įstaigoms būdingi kiemai su atviromis arkų galerijomis. Pietų kraštuose tokiose galerijose būdavo maloniai vėsu karštomis dienomis, tačiau žvarbiems Lietuvos orams jos netiko, todėl daug kur vėliau buvo užmūrytos arba įstiklintos. Vilniuje išliko tik dvi renesansinio stiliaus bažnyčios: Šv. Mykolo bažnyčia ir Šv. Stepono bažnyčia.

Svarbiausi pastatai

Valdovų rūmai, Katedros a. 3

Renesanso kultūros židiniu Vilniuje tapo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai – Vilniaus žemutinė pilis. Senieji XV a. gotikiniai valdovų rūmai buvo išplėsti ir perstatyti renesanso stiliumi apie 1520–1530 m. Statyboms vadovavo Žygimanto Senojo ir Bonos Sforcos pakviesti italų architektai, vienas iš jų – Bernardinas Zanobis de Džanotis. Gotikiniai korpusai iš išorės buvo nutinkuoti, pastatytas naujas šiaurinis korpusas. Po rekonstrukcijos rūmus sudarė keturi korpusai su vidiniu kiemu. 1544 m. rūmų perstatymo ėmėsi Žygimantas Augustas, darbams vadovavo Džiovanis Činis iš Sienos. Rūmai buvo trijų aukštų, apatiniuose aukštuose buvo įvairios patalpos, trečiajame – kunigaikščio salė ir šeimos kambariai. Žygimanto Augusto dvaras atsikėlė į Vilnių 1547 m., rūmai baigti rekonstruoti 1548 m. Dar kartą rūmai atnaujinti po 1610 m. gaisro (architektas P. Nonhartas (*Peter Nonhardt*)). Karo su Maskva metu 1655–1661 m. apiplėšti ir per mūšius apgriauti rūmai nebetiko valdovams gyventi. Apie 100 metų jie stovėjo apleisti. Rusijos imperijos administracijos iniciatyva rūmų griuvėsiai nugriauti 1799–1801 m.

2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimo, 2002 m. pradėti rūmų atkūrimo darbai. 2009 m. įkurtas Nacionalinio muziejaus padalinys – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Atkurti rūmai turi renesansinius fasadus, būdingą renesansui atiką su reljefine puošyba, renesansinių rūmų pavyzdžiu atkurtą atvirą kiemo arkų galeriją.

Atikas su dvigubomis arkutėmis
Pilies g. 4

Atkurtų Valdovų rūmų
kiemo galerija, Katedros a. 3

Atkurtų Valdovų rūmų kiemo
šiaurinis fasadas, Katedros a. 3

Atkurta krosnis Valdovų rūmuose
Katedros a. 3

Interjere, remiantis rastais koklių ir architektūrinių detalių radiniais, atkurtos kelios renesansinės krosnys, medinės kesoninės lubos, sienų tapyba, durų angos.

Daugiau informacijos:

http://www.valdovurumai.lt/Istorija/Rumu_istorija.lt.htm

Vilniaus universiteto ansamblis,

Universiteto g. 3 / Šv. Jono g. 12

Vilniaus universiteto ansamblio branduolys formavosi XVI a. pab. – XVII a. pr. Maždaug iki 1620 m. sukurti pagrindiniai ansamblio korpusai aplink Didįjį ir Observatorijos kiemus. Kiemų architektūroje dominuoja itališko renesanso stiliaus arkinės galerijos (arkados). Didžiąjame kieme jos yra atviros, o Observatorijos kieme – užmūrytos. Šiose galerijose arkos yra ne pusapskritės, kaip daugumos itališkųjų galerijų, bet lėkštos, elipsės formos, ir remiasi jos ne į apskritas graškčias kolonas, bet į masyvius keturkampius stulpus.

Daugiau informacijos:

<http://www.mb.vu.lt/kiemeliai/vu/didysiskiemas/infolt.html>

Vilniaus alumnatas, Universiteto g. 4

Vilniaus alumnatas – tai dvasinė seminarija, kurią 1582 m. įsteigė popiežius Grigalius XIII. 1622 m. perstatytą ansamblių sudaro reprezentacinis uždaras kiemas (įėjimas nuo Universiteto g.) ir pusiau uždaras kiemas, iš kurio atsiveria vaizdas į Prezidentūros kiemą. Trijų aukštų rūmai turėjo atviras arkadas iš visų pusių, tačiau rekonstrukcijų metu dalis arkadų buvo užmūryta. Alumnato arkos kaip ir Universiteto kiemuose yra elipsės formos ir remiasi į masyvius stulpus su piliastrais. Iki mūsų laikų neišliko freskos – popiežių portretai, kurie puošė gatvės fasadą. Tik vienas iš jų yra neseniai atkurtas.

Jėzuitų noviciatas, Šv. Ignoto g. 6

Jėzuitai perkėlė savo noviciatą iš Polocko į Vilnių 1602–1604 m. Jie supirko beveik visas kvartalo tarp Šv. Ignoto, Totorių ir Benediktinių gatvių žemes ir pradėjo ansamblio statybas. Pastatyta Šv. Ignoto bažnyčia (1622–1647 m.), gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, amatų dirbtuvės. Išraiškingiausias ansamblio pastatas – triaukštis korpusas palei Šv. Ignoto gatvę. Pastatas turi proporcingą renesansinį fasadą, susidedantį iš trijų aukštų arkinų galerijų. Galerijos iki XIX a. vidurio buvo atviros. Fasadas puoštas pilkai tinkuotais geometriniais ornamentais, būdingais renesanso stiliui. Restauruotame noviciato pastate nuo 1987 m. įsikūrusi Lietuvos technikos biblioteka.

Daugiau informacijos:

http://www.tb.lt/Apie_mus/Architektura.htm

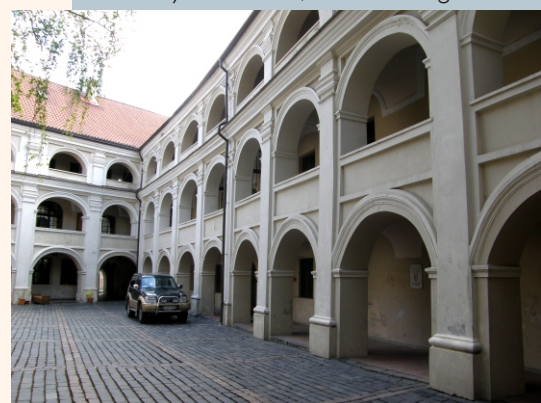
<http://www.youtube.com/watch?v=5WpoPiXsJ3c>

VU Didžiojo kiemo arkados
Universiteto g. 5

VU Observatorijos kiemo
užmūrytos arkados, Universiteto g. 3

Alumnato kiemo arkados
Universiteto g. 4

Jėzuitų noviciato įstiklintos arkados
ir ornamentai, Šv. Ignoto g. 6

Šv. Mykolo bažnyčia, Šv. Mykolo g. 9

Šv. Mykolo bažnyčia pastatyta 1594–1627 m. LDK kanclerio Leono Sapiegos iniciatyva, kaip bernardinų vienuolyno bažnyčia, o drauge ir Sapiegų šeimos mauzoliejus. Bažnyčioje dar matomi gotikos bruožai – aukštas dvišlaitis stogas, halinė vidaus erdvė, tačiau fasadai yra renesansiniai, o bokštų šalmų formos barokinės. Fasadus skaido piliastrai (išsikišusios iš sienos puskolonės). Pradedant renesansu, architektūroje dažnai naudojami piliastrai, kurie vertikaliai suskaido sienos plokštumas ir taip pagyvina fasadus. Skirtingai nuo gotikinių kontraforsų piliastrai nėra konstrukciniai pastato elementai, jie atlieka dekoratyvinę funkciją. Pagrindinis fasadas puoštas segmentinių formų nišomis su sienų tapybos pėdsakais, frontone – Jėzaus Kristaus monograma JHS. Renesansiniai bažnyčios skliautai, puošti reljefiniais nerviūrų ornamentais, yra vieninteliai tokie Vilniuje. Panašius skliautus galima pamatyti Liublino dominikonų vienuolyne. Vertingi bažnyčioje išlikę antkapiniai Sapiegų šeimos narių paminklai. Restauruojant bažnyčią atkurta tapytos rustikos apdaila fasaduose ir interjere. Rustika – pastato sienų apdaila iš grubiai tašytų akmenų su nusklembtais kraštais (rustų) arba tinko, imituojančio rustus. Lietuvoje dažniausiai naudojama rustų imitacija iš tinko. Nuo 2009 m. restauruotoje bažnyčioje veikia Bažnytinio paveldo muziejus.

Daugiau informacijos:

<http://www.bpmuziejus.lt/index.php?menu=5>

Šv. Stepono bažnyčia, Šv. Stepono g. 41

Šv. Stepono bažnyčia statyta 1600–1612 m. už surinktas miestiečių lėšas. Ji yra kryžiaus plano, vienanavė. Fasadus skaido porinių piliastrų grupės, remiančios platų antablementą, ir dekoratyvios pusapskritės nišos. Išorinės sienos dengtos būdingu renesansui pilku (su pelenų priemaiša) tinku. Vakarų fasade buvo trijų tarpinių puscilindris bokštas su dviem šoniniais cilindriniais laiptų bokšteliais, vėliau bokštas nugriautas, liko tik apatinė jo dalis. Bažnyčios fasaduose restauruota vertinga sgrafito technikos puošyba. Sgrafitas – tai tokia sienos apdaila, kai sienos paviršius užtinkuojamas iš pradžių šviesiu tinku, po to tamsesniu (rausvu, pilku, juodu), o tada tamsusis sluoksnis nugramdomas, išgaunant norimus geometrinius ar augalinius ornamentus.

Radvilų rūmai, Vilniaus g. 24

Radvilos, galingiausia XVI–XVIII a. LDK didikų šeima, Vilniuje turėjo devynias puošnias rezidencijas ir valdė daugiausiai žemių. Jų žemės ėjo kairiuoju Neries krantu nuo Vilnelės žiočių iki Panerių, įskaitant dabartinio Vingio parko teritoriją. Pietinės žemių ribos ėjo Odminių, Totorių,

Šv. Mykolo bažnyčia
Maironio g. 9

Šv. Mykolo bažnyčios skliautai
su reljefiniais ornamentais

Šv. Stepono bažnyčia
Šv. Stepono g. 41

Šv. Stepono bažnyčios
sgrafitinė puošyba

Vilniaus, Trakų gatvėmis ir toliau iki Panerių. Dešiniajame Neries krante Radviloms priklausė Šnipiškės, Saltoniškės, Žvėrynas, Pilaitė, Šeškinė, Karoliniškės.

Geriausiai išliko ir iš dalies yra atstatyti Jonušo Radvilos rūmai – Vilniaus vaivados rezidencija Vilniaus g. 24. Tai brandžiausias XVII a. pradžios rūmų architektūros pavyzdys. Radvilų rūmai Vilniaus ir Liejyklos gatvių kampe iš pradžių buvo mediniai. Jonušas Radvila mūrinę rezidenciją pastatė 1612–1653 m. Simetriško „U“ raidės plano rūmai buvo su 5-iais triaukščiais paviljonais, o tarp jų stovėjo tarpinės žemesnės dalys. Kiemas prancūziškų rūmų pavyzdžiu skirtas paradiniam įvažiavimui (dabar čia automobilių stovėjimo aikštelė). Rūmai, apiplėšti ir nusiaubti karo su Maskva metu 1655 m., vėliau buvo iš dalies nugriauti, o vėliau dar degė XVIII a.

1983 m. atstatytas vienas iš penkių paviljonų, jame įrengtas Radvilų rūmų muziejus. Išlikusi žemesnė rūmų dalis nerestauruota, fasade matomi portalai su rustuotais piliastrais iš šonų, o virš buvusių durų – frontonas su iškirpta viršūne. Viršuje portalas jungiasi su buvusio antrojo aukšto lango apvadų voliutomis.

Kiti Radvilų rūmai

Dar vienos Radvilų rezidencijos dalis išlikusi Vilniaus g. 41 (Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus). Buvusieji rūmai apėmė teritoriją tarp Trakų, Klaipėdos ir Vilniaus gatvių, vakarinėje šios teritorijos dalyje dabar randasi A. Mickevičiaus biblioteka. XVI a. Radvilos sujungė 3 pastatus į vieną kompleksą. Išlikusiame rytiniame rūmų pastate Vilniaus g. 41 nuo 1747 m. veikė Radvilų dvaro teatras (pirmasis Vilniaus teatras), 1796–1810 m. pastatas pritaikytas Vilniaus miesto teatrui, įvairios trupės čia dar vaidino iki 1845 m., o vėliau perstatytas į gyvenamąjį namą. Rūmai turi renesanso ir baroko bruožų.

Renesansiniai bruožai – arkų galerijos kieme, sgrafito technika geometriniais raštais puoštas gatvės fasadas. Baroko bruožai – laužyto silueto stogas, vaisių girliandomis puošti langai.

Labai puošnūs italų renesanso stiliaus rūmai stovėjo dabartinių Žygimantų ir T. Vrublevskio gatvių kampe (dabar čia – Lietuvos mokslų akademijos biblioteka). Rūmus supo sodas ir tvenkiniai, trečiajame aukšte buvo atvira arkų galerija. Neišlikę dar 6 Radvilų rūmai: į šiaurę nuo Žemutinės pilies, Pilies ir Šventaragio gatvių kampe (dabar čia LR Vidaus reikalų ministerija), tarp Bokšto ir Didžiosios gatvių (kur vėliau buvo J. Franko klinikos), Kardinalijos rūmai Pilies gatvėje (kur dabar K. Sirvydo skveras), Vingio parke (kur dabar VU Botanikos sodas), medžioklės dvarelis Žvėryne.

Atkurtas Radvilų rūmų paviljonas
Vilniaus g. 24

Radvilų rūmų portalas
Vilniaus g. 24

Radvilų rūmų langai ir
sgrafitinė puošyba, Vilniaus g. 41

Pauliaus Alšėniškio namas, S. Daukanto a. 1

Buvęs vyskupo Pauliaus Alšėniškio namas su koplyčia dabar priklauso Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos Vargdienių seserų kongregacijos vienuolėms. Ši valda nuo XIV a. priklausė Goštautų giminei, nuo 1543 m. atiteko Vilniaus vyskupui Pauliui Alšėniškiui. Glaudūs vyskupo ryšiai su Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaru įtakoją tai, kad jo namai perstatyti ankstyvojo renesanso stiliumi. Fundacinė plokštė fasade – vienas ankstyviausių renesansinio antikinio šrifto (*antikvos*) pavyzdžių Vilniuje. Fasade panaudota orderinė sistema: piliastrai, karnizas, pusapskritė arka. Frontonas yra menamas, atkurtas. Toks ankstyvojo renesanso fasadas turėjo išsiskirti tuometiniame gotikiniame mieste.

Pauliaus Alšėniškio namas
S. Daukanto a. 1

Aušros (Medininkų) vartai, Aušros vartų g. 14

Tai vieninteliai išlikę gynybinės sienos vartai, pastatyti drauge su siena 1503–1522 m. Iš pradžių vartai turėjo gotikines formas, jų planas beveik kvadratinis, sienos iki viršutinių šaudymo angų sumūrytos gotikiniu būdu. Antrame ir trečiame aukšte simetriškai išdėstytos šaudymo angos. XVII a. pr. vartai paaukštinti ir sumūrytas renesansinis atikas, atskirtas karnizu. Atikas dekoruotas reljefu, kurio centre – dviejų grifonų laikomas LDK herbas. Po karnizu – skulptūrinė antikinio pirklių globėjo Hermio galvutė. Antrojo aukšto nišoje – XVII a. freska „Pasaulio išganytojas“, kuri atidengta ir restauruota 2003 m. Šiaurinėje vartų pusėje XVIII a. pr. pristatyta mūrinė Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos, koplyčia, kuri 1829 m. rekonstruota vėlyvojo klasicizmo stiliumi.

Aušros (Medininkų) vartai
Aušros Vartų g. 14

Mažoji gildija, Didžioji g. 24, 26

Mažoji gildija susideda iš dviejų pastatų Didžioji g. 24 ir 26. Pietinis namas statytas XV a., sienos mūrytos gotikiniu būdu. 1608 m. namą išsinuomojo pirkliai ir jį rekonstravo. Tada pastatas pavadintas Mažąja gildija. Rūsiuose buvo karčemos, pirmame aukšte parduotuvės, antras aukštas gyvenamas, kieme – sandėliai. XVII a. pr. gildija išplėsta, pastatytas renesansinis pastatas Didžioji g. 24, į šiaurę nuo gotikinio. Antrajame namo aukšte buvo salė gildijos susirinkimams. Pastatas turi išraiškingą renesansinį fasadą, tinkuotą būdingu tamsiai pilku tinku, kuriame baltais apvadais išryškinti stačiakampiai langai. Nuo 1993 m. čia veikia Kazio Varnelio namai–muziejus.

Daugiau informacijos:

http://www.muziejai.lt/Vilnius/Varnelio_muziejus.htm

Mažoji gildija
Didžioji g. 24, 26

Bazilijonų varpinė, Aušros Vartų g. 7B

Varpinė pastatyta XVI a. Vilniaus bazilijonų vienuolyno kieme. Statinys yra kvadratinio plano su nusklembtais kampais, turi keturšlaitį stogą. Fasaduose išdėstytos

Bazilijonų varpinė
Aušros Vartų g. 7B

aukštos ir siauros arkinės angos, frizas puoštas apskritomis angelėmis. Tai monumentalus ir santūrus renesansinis pastatas.

Katedros varpinė, Katedros a. 1

Žemutinės pilies gynybinis bokštas buvo rekonstruotas į Katedros varpinę XVI a. (varpinė pirmą kartą paminėta istoriniuose šaltiniuose 1522 m.). Virš apvaliosios buvusio bokšto dalies pristatyti keli aštuoniakampiai varpinės aukštai su siauromis pusapskritėmis angomis, sienos nutinkuotos. Po 1610 m. gaisro varpinės atstatymo darbams vadovavo architektas Vilhelmas Polis.

XVII a. antroje pusėje bokšte pakabinta keletas žymaus meistro Jono Delamarso nuliėtų varpų, įrengtas laikrodis. XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje permūrytas varpinės trečiasis aukštas. 1893 m. suformuotas varpinės stogas, kurio forma nepakeista iki šiol.

Daugiau informacijos:

<http://www.katedra.lt/varpine/>

Gyvenamasis namas, Rūdninkų g. 10

Šio namo penki stačiakampiai langai turi lipdytinius, būdingus vėlyvajam renesansui apvadus (restauruoti XIX a.). Kieme yra atvira arkų galerija – dvi elipsines arkas remia trumpas stulpas ir piliastrai.

Bendri stiliaus bruožai

Renesansinių pastatų Vilniuje išliko palyginti nedaug. Juos ypač suniokojo 1610 m. gaisras, 1655 – 1661 m. karas, o vėliau – didieji 1748 m. ir 1749 m. gaisrai. Po gaisrų ir karo suniokojimų pastatai buvo perstatomi jau baroko stiliu. Dažnai renesanso bruožai yra persipynę su barokiniais arba su anksčiau buvusios gotikos elementais. XVI a. vis dar naudotas gotikinis plytų rišimo būdas, tačiau pastatai imti tinkuoti (gotikiniai pastatai, priešingai, yra netinkuoto plytų mūro, baltai tinkuojami tik atskiri elementai). Pilka tinko spalva buvo išgaunama įmaišius suodžių, o rausva – įmaišius trintų plytų. Dabar pilkai tinkuoti yra restauruoti Šv. Stepono bažnyčios ir Mažosios gildijos Rotušės aikštėje pastatai, Jėzuitų noviciato ir namo Rūdninkų g. 10 dekoratyvinės detalės.

Renesansiniuose pastatuose mėgiamos pusapskritės durų, langų ir nišų formos bei atvirų arkų galerijos – arkados. Arkinės galerijos naudojamos vietoj koridorių mokyklų, kolegijų, bendrabučių pastatuose (Universitete, Alumnate, Jėzuitų noviciate). Tai labai būdingas italų renesanso bruožas. Pradedami naudoti atikai (atikas – statinio stogo sienelė virš karnizo). Tokios sienelės buvo įrengiamos, kad nors kiek sulaukytų gaisro plitimą, taip pat ir dėl išraiškingesnio fasado. Atikai buvo puošiami

Katedros varpinė
Katedros a. 1

Gyvenamasis namas
Rūdninkų g. 10

VU Observatorijos kiemo
užmūrytos arkados, Universiteto g. 3

pusapskritėmis nišomis arba piliastrais, sujungtais dvigubomis pusapskritėmis arkutėmis. Tokius atikus turi atkurtas Senasis arsenalas, namas Pilies g. 4, pastatai Vilniaus universiteto S. Daukanto kieme ir Šv. Kazimiero bažnyčios kieme. Puošniausius atikus turi Valdovų rūmai ir Aušros vartai. Įspūdinga yra renesanso pastatų puošyba sgrafito technika. Taip puoštų pastatų nemažai išliko Vidurio Europos miestuose (Čekijoje, Lenkijoje, Vokietijoje). Vilniuje turime tik keletą puikių šios puošybos pavyzdžių. Tai Šv. Stepono bažnyčios fasadai, namas Aušros Vartų g. 8 (gotikinis XVI a. namas, puoštas renesansiniu sgrafito ornamentu), fragmentas buvusių Radvilų rūmų Vilniaus g. 41 fasade. XVI a. Vilniuje statomi ir gotikos ir renesanso stilių pastatai, tame pačiame pastate gali persipinti abiejų stilių bruožai.

Atikas buvusio Jėzuitų noviciato pastate (KAM), Totorių g. 27

Dvigubos arkutės VU S. Daukanto kieme, Universiteto g. 5

Istiklinta arkinė galerija Didžioji g. 19

Sgrafito ornamentai Aušros vartų g. 8

ANKSTYVASIS IR BRANDUSIS BAROKAS XVII a. – XVIII a. pr. (1600–1730 m.)

Stiliaus susiformavimas Europoje

Baroko stilius susiformavo Italijoje po visuotinio Katalikų bažnyčios Tridento susirinkimo (1545–1563 m.), kurio metu suformuluoti kovos su reformacija principai, ir be kita ko, nuspręsta meną naudoti kaip galingą poveikio priemonę. Katalikų bažnyčiai reikėjo stiliaus, kuris atspindėtų augančią bažnyčios galybę. Baroko stilius susiformavo visų pirma Romoje – svarbiausiame katalikų centre, o vėliau suklestėjo visuose katalikiškuose kraštuose. Stiliaus pavadinimas kilo nuo itališko žodžio „barocco“, kuris reiškia „keistas, įmantrus“, kas atitinka pagrindines šio stiliaus savybes.

Ankstesni stiliai gana lengvai atpažįstami pagal skiriamuosius bruožus, o su ankstyvuju baroku nėra taip paprasta. Romaniniam stiliui būdinga pusapskritė arka, gotikoje pakeista smailioji arka, o renesansas atgaivino antikinio komponavimo dėsnius ir proporcijas. Tačiau nuo renesanso iki mūsų dienų architektai vartoja tas pačias pagrindines formas, atėjusias iš antikos (kolonas, piliastrus, antablementus, frontonus, karnizus). Barokas nuosekliai pratęsė renesanso stiliaus ieškojimus. Pastatų planai ir fasadų formos palaipsniui darėsi laisvesnės, dinamiškesnės, kreivesnės, puošnesnės. Dažniau imtos naudoti apskritimo ir elipsės formos, pamėgti kupolai. Galima sakyti, kad skiriamasis baroko bruožas – voliutų naudojimas. Voliuta – tai spiralės pavidalo puošybinis architektūros elementas.

Tradiciskai laikoma, kad pirmoji bažnyčia, kurioje suformuoti baroko stiliaus pagrindai yra vyriausioji Jėzuitų ordino Jėzaus (*Il Gesu*) bažnyčia Romoje, pastatyta 1568–1584 m., architektai Vinjola (*Vignola*) ir Džakomas dela Porta (*Giacomo della Porta*). Pradedant šia bažnyčia Italijos architektūroje vyko nuoseklus perėjimas nuo renesanso prie baroko formų (bažnyčios fasadas kartais priskiriamas renesanso stiliui). Jėzaus bažnyčia tapo prototipu daugeliui katalikų (ypač jėzuitų vienuolynų) bažnyčių, tame tarpe ir Lietuvoje. Bažnyčios fasadas susideda iš dviejų tarpsnių ir trikampio frontono, horizontaliai atskirtų karnizais. Antrąjį tarpsnį puošia voliutos, kurių dėka plastiškai apjungiami abu fasado tarpsniai. Vertikaliam fasadą skaido labai nežymiai išsikišusių piliastrių poros. Tokio tipo fasadus turi Vilniaus Visų Šventųjų ir Šv. Teresės bažnyčios. Panaši buvo ir neišlikusi Šv. Juozapo bažnyčia, stovėjusi Arklių ir Visų Šventųjų gatvių sankirtoje. Jėzaus bažnyčios kupolas

Visų Šventųjų bažnyčios voliuta
Rūdinkų g. 20/1

Visų Šventųjų bažnyčia
Rūdinkų g. 20/1

Jėzaus (*Il Gesu*) bažnyčia Romoje

iškyla centrinės navos ir transepto susikirtimo vietoje. Pradedant Renesansu (Florencijos katedros kupolas – pirmasis ryškus pavyzdys), centriniai kupolai tapo svarbiu bažnyčios architektūros elementu. Daug Lietuvos baroko bažnyčių turi kupolus (o renesansinės neturi). Romos Jėzaus bažnyčios šoninėse navose buvo įrengtos nedidelės koplyčios, o skersinėse navose (transepte) – didesnės koplyčios. Toks koplyčių išdėstymas navose vėliau labai paplito pagal šios bažnyčios pavyzdį. Bažnyčios interjeras XVII a. gausiai išpuoštas lipdiniais ir ištapytas freskomis, naudojant iliuzionistinės tapybos principus (sukuriant trimatį realių daiktų įspūdį ir erdvės iliuziją).

XVII a. Roma tapo didžiule baroko statybų aikštele, daugiausiai buvo kuriama sakralinė architektūra. Pabaigta 120 metų trukusi Šv. Petro bazilikos statyba, jos kupolas baigtas 1590 m. (arch. *Giacomo della Porta*), o fasadą (1608–1614 m.) suprojektavo Karlas Madernas (*Carlo Maderno*). Garsiausi XVII a. Romos architektai, konkuravę tarpusavyje, buvo Džanas Lorencas Berninis (*Gian Lorenzo Bernini*) ir Frančeskas Borominis (*Francesco Borromini*), kurie taip pat buvo ir talentingi skulptoriai. Berninis sukūrė ovalo formos Šv. Petro aikštę su kolonadomis, Keturių upių fontaną Navonos aikštėje, projektavo kitas Romos bažnyčias bei kūrė jų interjerus. Borominio projektuotos bažnyčios pasižymėjo itin ypatinga fantazija, netikėtomis formomis, banguotomis fasadų plokštumomis. Pagrindiniais italų brandžiojo baroko bruožais tapo lenktos linijos, išgaubtos ir įgaubtos plokštumos, elipsės ir apskritimo formos, daug skulptūrų ir lipdinių tiek fasaduose, tiek interjeruose.

Prancūzijoje barokas suklestėjo Liudviko XIV valdymo metu. XVII a. antroje pusėje sukurti Versalio rūmai – ryškiausias barokinio ansamblio pavyzdys, kuris vėliau buvo kopijuojamas kitų Europos valdovų ir didikų rūmų projektavimo metu. Versalio rūmų parką sukūrė žymus prancūzų kraštovaizdžio architektas *Andrė le Notras* (*Andre Le Notre*), kuris jau anksčiau pagarsėjo planuodamas Paryžiaus Tiulri sodus ir *Vaux-le-Vicomte* pilies sodus. *Andrė Le Notras* sukūrė parko tipą, vadinamą prancūziškuoju parku. Tai yra simetriško plano parkas su tiesiomis alėjomis, geometrinių formų gėlynais, geometriniemis (rutulio, piramidės) formomis apkarpytais augalais.

Barokas Vilniuje

Baroko kultūros suklestėjimą Lietuvoje, kaip ir katalikiškoje Europoje, nulėmė katalikybės atgimimas, aktyvi kontreformacijos veikla, daugelio vienuolynų (o ypač jėzuitų) steigimas ir statyba. Didikai globojo vienuolijas,

Florencijos katedros kupolas

Šv. Petro bazilika Romoje

Prancūziškojo tipo parkas Paryžiuje

Kiemo fasadai, Bernardinų sk. 5

kvietėsi jas į Lietuvą. Vazų dinastija valdė Lietuvos – Lenkijos valstybę nuo 1587 m., kai į sostą buvo išrinktas Kotrynos Jogailaitės sūnus Zigmantas III Vaza, 1632–1648 m. valdė jo sūnus Vladislovas IV Vaza, 1648–1668 m. – Jonas Kazimieras Vaza. Vladislovas IV Vaza domėjosi baroko menu, labai mėgo teatralizuotus vaidinimus (tą labai mėgo naudoti ir jėzuitai kaip vaizdinę katalikybės skatinimo priemonę). Vazų valdymo laikais, kaip ir renesanso metu, iš Italijos buvo kviečiami skulptoriai, architektai, muzikantai ir kitų sričių menininkai. Gabius architektus, menininkus ir amatininkus kurti į Vilnių kvietėsi ir turtingi magnatai, kurie tuomet neblogai užsidirbdavo iš grūdų pardavimo Europos šalims.

Lietuvos baroko architektūra skirstoma į ankstyvąją (1600–1650 m.), brandžiąją (1650–1730 m.) ir vėlyvąją (1730–1790 m.). Barokas į Lietuvą atėjo tik keletu dešimtmečių atsilikęs nuo Italijos. Pirmoji barokinė bažnyčia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pastatyta Nesvyžiuje 1587–1593 m., ją projektavo ir statybai vadovavo jėzuitas architektas iš Italijos Džiovanis Marija Bernardonis (*Giovanni Maria Bernardoni*), kuris dirbo LDK 1586–1599 m. Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčia, kaip ir kiek vėliau Vilniuje statytos ankstyvojo baroko bažnyčios projektuotos pagal Romos Jėzaus bažnyčios pavyzdį. Jėzuitų vykdomas statybas LDK ir Lenkijoje kontroliavo ordino centras, bažnyčių projektai buvo tvirtinami Romoje. Jėzuitų tarpe buvo daug patyrusių statybininkų ir architektų, kuriuos ordinas siūsdavo iš vieno statomo objekto į kitą prižiūrėti ir patarti juose dirbantiems vietiniams meistrams. Vietiniai meistrai tokiu būdu įgydavo naujos patirties, sužinodavo technologinių naujovių. 1595 m. Vilniuje įsikūrė pirmasis LDK mūrininkų cechus (beveik tuo pat metu įsikūrė ir Kaune). Šiam cechui priklausė ir dailidės bei medžio raižytojai.

XVII a. Vilniaus bažnyčias ir rūmus puošė didikų pakviesti italų architektai ir menininkai. Mateo Kastelo (*Matteo Castello*) dirbo Romoje architekto Karlo Maderno asistentu, vėliau tapo karaliaus Zigmanto Vazos dvaro architektu. Manoma, kad M. Kastelo suprojektavo Vilniaus katedros Šv. Kazimiero koplyčią, o ją pastatė jo sūnėnas Konstantas Tenkala (*Costante Tencalla*), kuris irgi dirbo Vazų dvaro architektu Lietuvoje ir Lenkijoje. Varšuvoje K. Tenkala suprojektavo Zigmanto Vazos koloną Karalių rūmų aikštėje. Konstantas Tenkala dirbo drauge su broliu skulptoriumi Jokūbu Tenkala (*Jacopo Tencalla*). Italų skulptoriai Pietras Pertis (*Pietro Pertì*) ir Džovanis Maria Galis (*Giovanni Maria Galli*), padedami ir vilniečių meistrų, dekoravo Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios interjerą. P. Pertis vėliau kūrė Šv. Kazimiero koplyčios interjerą, sukūrė Trinitorių bažnyčios, Slušky ir Sapiegų

Vartų portalas ir langas
Bernardinų sk. 6

Sienų tapybos fragmentas
Bernardinų sk. 5

Pietro Pertì skulptūra Šv. Petro ir
Povilo bažnyčioje, Antakalnio g. 1

rūmų Antakalnyje lipdinius. Tapytojas Mikelandželas Paloni (*Michelangelo Palloni*) nutapė dvi dideles freskas ir skliauto bures Šv. Kazimiero koplyčioje, manoma, kad drauge su P. Perti jis dirbo Sapiegų rūmuose. Krokuvos architektas J. Zaoras projektavo ir statė Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčią, manoma, kad ir Paco rūmus (Didžioji g. 7).

Svarbiausi pastatai

Šv. Kazimiero bažnyčia, Didžioji g. 34

Pirmąją barokinę Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčią 1604–1618 m. pastatė jėzuitai. Jos statytojas – Jonas Frankevičius (*Prochovičius*), Bernardonio mokinys. Manoma, kad prie Šv. Kazimiero bažnyčios ir šalia jos esančių profesų namų projektavimo prisidėjo ir jėzuitas Paulius Bokša (*Pawel Boksza*). Iš pirmo žvilgsnio sunku pastebėti Šv. Kazimiero bažnyčios panašumą su Romos Jėzaus (*Il Gesu*) bažnyčia, nes Šv. Kazimiero bažnyčios fasadai ir interjeras smarkiai pakeisti XIX a. Panašūs yra šių dviejų bažnyčių planai ir vidaus erdvė – tai yra trinavė bazilika su centriniu kupolu, su koplyčiomis siaurose šoninėse navose.

Bažnyčia degė 1706 m. ir 1749 m. Atstatant bažnyčią 1750–1755 m. pastatytas naujas kelių pakopų vėlyvojo baroko kupolas su aukštu žibintu, vainikuotu karūna. Bažnyčioje buvo 13 dirbtinio marmuru puoštų altorių (išlikęs tik didysis altorius). Po 1832 m. sukilimo uždaryta bažnyčia vėliau rekonstruota į Šv. Nikolajaus stačiatikių soborą. Tuomet pakeisti ir naujai dekoruoti bažnyčios fasadai: pažeminti bokštai, nuo kupolo viršaus pašalinta karūna, bokštų, kupolo ir prieangio viršus užstatytas svogūniniais kupoliukais, būdingais stačiatikių maldos namams. Sovietiniais laikais bažnyčioje veikė Ateizmo muziejus. Nuo 1991 m. restauruotoje bažnyčioje vėl vyksta pamaldos ir sakralinės muzikos koncertai, naujus altorių paveikslus sukūrė dailininkas Antanas Kmieliauskas. Lankytojams prieinama požeminė XVII a. kripta su freskomis ir lotyniškais įrašais, joje saugomas Šv. Andriejaus Bobola relikvijorius.

Daugiau informacijos:

http://www.kazimiero.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=56

Visų Šventųjų bažnyčia, Rūdninkų g. 20/1

Bažnyčia pastatyta 1620–1631 m. Tai bazilikinė, trinavė bažnyčia, be bokštų ir be kupolo. Jos vakarinis fasadas – labai būdingas ankstyvajam barokui, kuris persipina su renesansiniais bruožais. Stačiakampiai langai turi apvadus, būdingus renesanso puošybai. Centriniai fasado langai santūriai užapvalinti. Portalas papuoštas

Šv. Kazimiero bažnyčios vakarinis fasadas, Didžioji g. 34

Šv. Kazimiero bažnyčios interjeras, Didžioji g. 34

Visų šventųjų bažnyčia, Rūdninkų g. 20/1

poriniais piliastrais, sulaužyto trikampio formos frontonu ir obeliskais. Dekoratyviniai obeliskai puošia ir pirmojo bei antrojo aukštų kampus. Ryškus fasado akcentas – stambios voliutos. Bažnyčios varpinė pristatyta šimtmečiu vėliau 1743 m., ir turi vėlyvajam barokui būdingus bruožus: lenktų linijų sandrikus virš langų, apskritus lipdiniais puoštus langelius trečiajame aukšte. Šalia bažnyčios išsidėstę buvusio karmelitų vienuolyno pastatai. 1885 m. vienuolynas uždarytas, pastate įrengti butai. Bažnyčioje sovietiniais laikais buvo sandėlis, nuo 1975 m. Dailės muziejaus liaudies meno ekspozicija. 1991 m. bažnyčia grąžinta tikintiesiems.

Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčia, Aušros Vartų g. 10
 Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčia medinės bažnyčios vietoje pastatyta 1624–1632 m., o rekonstruota po 1749 m. gaisro. Bažnyčios lotyniško kryžiaus planas, du bokštai fasade ir trinavė bazilikinė erdvė yra būdinga ankstyvajam barokui ir primena Šv. Kazimiero bažnyčią, baigtą statyti šiek tiek anksčiau 1618 m. XVII a. panašūs buvo ir šių dviejų bažnyčių fasadai: tarp dviejų bokštų buvo įkomponuotas vingiuoto kontūro frontonas. Išskirtinis stačiatikių bažnyčių bruožas – trys apsidės už altorinės dalies. XVIII a. antroje pusėje sukurtas vėlyvojo baroko interjeras ir architekto J.K.Glaubico sukurtas ikonostasas išliko iki mūsų dienų. Išorės išvaizda labai nukentėjo ir prarado barokinį vaizdą, kai caro valdžia XIX a. nusprendė nugriauti frontoną tarp bokštų ir nukapoti „katalikiškus“ barokinius lipdinius. Bažnyčioje saugomi stačiatikių šventųjų Jono, Eustachijaus ir Antano palaikai, kurių atvaizdai yra nutapyti bažnyčios fasade virš įėjimo.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnstaciat.htm>

Šv. Kazimiero koplyčia, Katedros a. 1
 Santūrių formų koplyčia, skirta saugoti šventojo karaliaus Kazimiero palaikams, 1623 – 1636 m. pastatyta Katedros pietryčių kampe. Koplyčios statybą iniciavo karalius Zigmantas III Vaza, projektavo Mateo Kastelo (*Matteo Castello*), statytojas ir interjero autorius – Konstantinas Tenkala (*Constantino Tencalla*). Kvadratinio plano koplyčių sudaro trys aiškios geometrinės dalys: kubas, aštuoniasienis ir kupolas. Fasada puošti dorėninio orderio piliastrais ir antablementu su triglifais. Pietiniame fasade įmūryta paminklinė K.Tenkalos darbo plokštė, puošta barokiniais apvadais su voliutomis ir vaisių girliandomis, viršuje – Abiejų Tautų Respublikos herbas. Statybinė sienų medžiaga – švediškas smiltainis, kuris buvo naudojamas ir tuo metu atnaujinamuose po gaisro Valdovų rūmuose. Interjerui panaudotas juodas, baltas ir rausvas

Visų Šventųjų bažnyčios portalas Rūdninkų g. 20/1

Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčia Aušros Vartų g. 10

Šv. Kazimiero koplyčia Vilniaus arkikatedroje, Katedros a. 1

marmuras, tokio stiliaus puošyba būdinga ankstyvajam Romos barokui. Pirmasis koplyčios altorius buvo sidabrinis, tačiau per 1655–1661 m. Maskvos kariuomenės invaziją neišliko. XVII a. pab. naują reljefinį stiuko altorių sukūrė Pietro Pertis. Šoninėse koplyčios sienose kabo dvi tapytojo Mikelandželo Palonio (*Michelangelo Palloni*) freskos „Šv. Kazimiero karsto atidengimas“ ir „Stebuklas prie Šv. Kazimiero karsto“. M. Palonis ištapė ir kupolo bures, XVIII a. jas restauravo P. Smuglevičius. Koplyčioje saugomas Lietuvos globėjo Šventojo Kazimiero sarkofagas ir relikvijos. Nuo XVII a. koplyčia išsaugota be didelių pakeitimų.

Daugiau informacijos:

<http://www.katedra.lt/kazimiero-koplycia/>

Šv. Teresės bažnyčia, Aušros Vartų g. 14

Šv. Teresės bažnyčią 1633–1654 m. pastatė basiejį karmelitai, fundavo LDK pakancleris Steponas Pacas. Manoma, kad bažnyčios fasadą projektavo K. Tenkala. Bebokštis fasadas panašus į Visų Šventųjų bažnyčios fasadą, puoštas voliotomis ir obeliskais. Fasado detalės: voliotos, portalas, langų apvadai pagaminti iš pilko švediško smiltainio. Trikampiam frontone – bažnyčios fundatoriaus Paco giminės herbas – dviguba heraldinė lelija. Varpinė pastatyta vėliau, atstatant bažnyčią po 1760 m. gaisro. Tuomet sukurtas ir puošnus rokokinis bažnyčios interjeras. Šv. Teresės gyvenimą ir veiklą vaizduojančias freskas nutapė dailininkas Motiejus Slušianskis.

Daugiau informacijos:

http://www.ausrosvartai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=64&Itemid=72

Brandusis Vilniaus barokas susitelkęs Antakalnyje. Tarp Neries upės ir žalio kalnų masyvo XVII a. antroje pusėje sukurti brandžiojo baroko ansambliai: Šv. Petro ir Povilo bažnyčios ir Laterano kanauninkų vienuolyno, Slušų rūmų, Sapiegų rūmų su Trinitorių bažnyčia ir vienuolynu.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, Antakalnio g. 1/1

Šv. Petro ir Povilo bažnyčia – brandžiojo baroko šedevras. Bažnyčia pastatyta 1668–1675 m. karo pabaigai su Maskva pažymėti. Jos fundatorius – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonas ir Vilniaus vaivada Mykolas Kazimieras Pacas, o architektas – krovietis Janas Zaoras. Architektas į Vilnių atsivežė savo suprojektuotos bažnyčios medinį maketą, o tai buvo naujovė Vilniaus bažnyčių statyboje. 1672 m. J. Zaoras mirė ir bažnyčios projektavimo bei statybos darbus perėmė italų architektas G. B. Frediani (*Giovani Battista Frediani*), manoma, kad jis galėjo patobulinti pagrindinio fasado projektą. Bažnyčia turi nedidelį kupolą, jos

Šv. Teresės bažnyčios portalas
Aušros Vartų g. 14

Šv. Teresės bažnyčios šiaurinis
fasadas, Aušros Vartų g. 14

Šv. Petro ir Povilo bažnyčia
Antakalnio g. 1

planas – lotyniško kryžiaus formos (proporcijomis labai panašus į Il Gesu bžn. planą), o vietoje šoninių navų yra praėjimais sujungtos koplyčios. Fasadas – gana kresnas su dviem neaukštais bokštais, kuriuos puošia piliastrai ir kupolo formos šalmai. Fasadą ir pagrindinį portalą puošia apskritos kolonos, trikampiai ir segmentiniai frontonai. Nišų ir langų formos yra pusapskritės. Portalo frontoną kaip ir Šv. Teresės bžn. puošia Pacų giminės herbas (dviguba lelija). Fasado skulptūrų autoriai vilniečiai Novotnas, Brabantas, Sucharas ir kiti. Užrašas fasade „Regina Pacis, funda nos in pace“ (Taikos Karaliene, saugok mus taikoje) yra dviprasmis, nes yra ir kaip nuoroda į fundatoriaus M. K. Paco, palaidoto po bažnyčios slenksčiu, pavardę.

Bažnyčios interjero puošyba yra unikali stiuko (gipso, kalkių, klijų ir smėlio arba marmuro miltelių mišinys) lipdiniais, kurių yra priskaičiuojama virš 2000. Lipdinius 1677–1684 m. sukūrė italų meistras Pietro Perti ir G. M. Galli. Galli atliko puošybines lipdybos detales – augalus, arabeskas, kaukes, plafonų rėmus. Perti lipdė interjero figūras, kurios pasižymi emocionalumu ir ekspresija. Vaizduojami įvairūs šventieji, angeliukai (putai), įvairūs miestiečių tipažai. Perti panaudojo naują ir iki tol LDK skulptūroje neaptinkamą plazdančių draperijų motyvą, kuris siejamas su brandžiuoju baroku. Aštuonerius metus trukęs dviejų lipdytojų lygiavertis bendradarbiavimas, kuriant tą patį interjerą, – unikalus reiškinys LDK meno istorijoje. 1684 m. abu menininkai grįžo į Italiją. G. M. Galli į Lietuvą nebegrįžo, o P. Perti nuo 1689 m. apie 15 metų dirbo Vilniaus vaivada J. K. Sapiegai, dekoruodamas Sapiegų rūmus ir Trinitorių bažnyčią.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V1-7/PetroPovilo.htm>

Sapiegų rūmai, L. Sapiegos g. 13

Sapiegų rūmai Antakalnyje statyti 1691–1697 m., juos buvusių medinių rūmų vietoje pasistatė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonas ir Vilniaus vaivada Jonas Kazimieras Sapiega. Itališkų rūmų tipo trijų aukštų su kampiniais paviljonais rūmų architektas nėra žinomas. Interjerą lipdiniais dekoravo Pietro Perti, manoma, kad freskas tapė M. Palloni. Parkas prie rūmų buvo suplanuotas prancūziškojo parko stiliumi: simetriškai sudalintas alėjomis į stačiakampius ir kitas geometrines figūras, išilginės ašies galuose pastatyti vartai. 1808 m. visą valdą nusipirko miesto valdžia, po rekonstrukcijos čia buvo įrengta ligoninė, 1812 m. veikė prancūzų karo ligoninė. Nuo 1829 m. rūmai priklausė kariniam komisariatui. Rekonstruojant bei pritaikant ligoninei ir komisariatui, nugriauti rūmų bokštai, frontonas, perstatytas trečias aukštas, perplanuotas vidus, sunaikintos freskos ir stiuko lipdyba.

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios portalo kolonos kapitelis, Antakalnio g. 1

Šv. Petro ir Povilo bažnyčios interjero lipdiniai, Antakalnio g. 1

Sapiegų rūmų pietinis fasadas su užmūrytomis arkų galerijomis

Sapiegų rūmų restauravimui ir pritaikymui turizmui 2011 m. skirtos Europos Sąjungos paramos lėšos. I-asis restauravimo etapas truks 3 metus. Planuojama šoniniuose fasaduose atidengti pirmo ir antro aukšto galerijų arkas, restauruoti buvusius XVII a. pabaigos baroko architektūros elementus.

Daugiau informacijos:

<http://alkas.lt/2011/02/25/sapiegu-rumam-skirta-es-parama/>

Trinitorių (Išganytojo) bažnyčia, Antakalnio g. 27

Vienuoliai trinitoriai atvyko į Vilnių 1693 m. Jų ir didiko Kazimiero Jono Sapiegos iniciatyva 1694–1717 m. šalia Sapiegų rūmų pastatyta Išganytojo bažnyčia ir vienuolynas. Bažnyčia yra aštuoniakampio plano su kupolu, su prieangiu ir dviem bokštais, pristatytas XVIII a. II pusėj. Stiuko lipdiniais bažnyčią išpuošė Pietro Pertti 1700–1705 m. Giliose aštuoniakampio interjero nišose buvo įrengti 7 altoriai, kuriuos puošė suporintos kolonos ir trikampiai frontonai su perkirstais karnizais. Ant kupolo langų sandrių įkomponuotos jaunuolių ir vaikų figūros laiko laurų vainikų girliandas. 1864 m. bažnyčia buvo paversta cerkve, o vienuolyno pastatai pritaikyti kareivinėms. Tuomet pašalinti nišose buvę šeši šoniniai altoriai, puošni rokokinė sakykla, skulptūros. Gražinus turtą bažnyčiai, nuo 1993 m. vienuolyno ansamblyje veikė Vilniaus kunigų seminarija, o 2000 m. čia įsikūrė Šv. Jono kongregacijos broliai.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnintrinoriu.htm>

Slušų rūmai, T. Kosčiuškos g. 10, 12

Slušų rūmai Antakalnyje prie Neries stovi buvusių XVI a. Kiškų rūmų vietoje. Polocko vaivada Dominykas Mykolas Sluška nusipirko rūmus 1690 m. ir juos nugriovęs iki 1694 m. pasistatė naujus didingus stačiakampio plano rūmus su masyviais paviljonais kampuose. Tokio išplanavimo rūmai buvo paplitę XVI a. Italijoje. Statant rūmus supiltas pusiasalis, pakreipęs Neries vagą. Rūmus supo geometrinių išplanavimo (prancūziškas) parkas su tvenkiniais, kanalais, fontanais, terasomis. Interjerų lipdinius sukūrė Pietro Pertti. Rūmai ne kartą ėjo iš rankų į rankas, 1766 m. rūmus rekonstravo M. K. Oginskis. XIX a. pradžioje rūmuose buvo lentpjūvė ir alaus darykla, nuo 1831 m. – kareivinės, amunicijos sandėliai ir kalėjimas. Kaip kalėjimas rūmai naudoti ir įvairiais etapais 1919–1956 m., taigi buvę prabangūs interjerai visai sunaikinti. Šiuo metu rūmai priklauso Lietuvos muzikos ir teatro akademijai. Iš rūmų išorės dekoro išliko trikampis frontonas su karinės tematikos bareljefu ir jonėninio orderio piliastrai su kapiteliais, puoštais vaisių girliandomis.

Sapiegų rūmų vartai
L. Sapiegos g. 13

Trinitorių (Išganytojo) bažnyčia
Antakalnio g. 27

Slušų rūmų šoninis fasadas
T. Kosčiuškos g. 10

Slušų rūmų piliastro kapitelis
T. Kosčiuškos g. 10

Bendri ankstyvojo ir brandžiojo baroko bruožai

Vilniaus ankstyvojo baroko (1600–1650 m.) bažnyčioms darė įtaką Romos bažnyčių pavyzdžiai: būdingas lotyniško kryžiaus planas, trinavė bazilikinė erdvė, kupolas ir dažniausiai bebokštis fasadas. Tokio tipo yra šios XVII a. statytos bažnyčios: Šv. Teresės (su aklinu žemu kupolu, kurį slepia stogo šlaitas), Visų Šventųjų, Šv. Dvasios stačiatikių, Šv. Petro ir Povilo, Šv. Kazimiero (tačiau su bokštais pagrindiniame fasade). Visų Šventųjų ir Šv. Teresės bažnyčių fasadai panašūs į Romos II Gesu bžn. fasadą. XVII a. bažnyčių fasadų formos gana santūrios, čia dar nėra daug lenktų, laužytų ar banguotų linijų. Langų ir durų angos dažniausiai pusapskritės, puošybai naudojami trikampiai ir segmentiniai sandrikai (dekoratyvinis stogelis virš durų ar lango), fasadus vertikaliai skaido stačiakampiai piliastrai arba apskritos puskolonės, o horizontaliai – įvairaus profilio karnizai, fasadų nišos kartais puošiamos skulptūromis.

Vilniaus brandžiajam barokui (1650–1730 m.) būdingi itin puošnūs italų meistrų kurti interjerai. Išlikę Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, Šv. Kazimiero koplyčios, deja, neišlikę Slušų ir Sapiegų rūmų bei iš dalies išlikę Trinitorių bažnyčios interjerai. Visuose išvardytuose interjeruose, o taip pat Slušų ir Sapiegų rūmų bei Trinitorių bažnyčios fasaduose lipdinius sukūrė Pietro Pertti (kai kuriuose interjeruose – drauge su G. M. Galli. Tai ryškiausias XVII a. pabaigos Vilniaus menininkas – neprilygstamas stiuko skulptūrų meistras. Interjeruose labai svarbi ir puošyba įvairiaspalviu marmuru, kuri ypač suklesti XVIII a.

Trinitorių bažnyčia yra aštuoniakampio plano, o tai retas barokinio pastato tipas tiek Vilniuje, tiek ir visoje Lietuvoje. Graikiško kryžiaus plano su aštuoniakampe centrine kupoline dalimi dar yra Vizitiečių bažnyčia (1729–1756 m.) ir Liškiavos Švč. Trejybės bažnyčia (1704–1714 m.). Didelės meninės vertės yra Pažaislio bažnyčia (1667–1712 m.), turinti centrinę šešiakampę dalį su kupolu ir du bokštus įgaubtame (pirmas toks Lietuvoje) priekiniame fasade. Pažaislio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios ir kamaldulių vienuolyno ansamblis vienintelis Lietuvoje yra barokinis ašinės kompozicijos ansamblis. Pažaislio ansamblio architektai Lodoviko Freddo, G. B. Frediani, broliai Pietro ir Carlo Puttini, freskų tapytojas – M. Palloni, stiuko lipdinius atliko Giovanni Merli.

Trinitorių (Išganytojo) bažnyčios langas, Antakalnio g. 27

Sapiegų rūmų langas
L. Sapiegos g. 13

Šv. Kazimiero bažnyčios požemio kripta, Didžioji g. 34

VĒLYVASIS BAROKAS, ROKOKAS 1730–1790 m.

Vėlyvasis barokas ir rokokas Europoje

XVIII a. katalikiškuose Europos kraštuose baroko formos darėsi vis įmantresnės, naudojama vis daugiau puošybinių lipdinių, sienų tapybos, skulptūrų. Maždaug nuo 1720 m. Prancūzijoje barokas perėjo į rokoko stilių, ypač interjeruose, tapyboje ir dekoratyvinėje dailėje. Rokoko stilius – vėlyvojo baroko atmaina, kuriai būdingas ypač didelis puošnumas, asimetrija, gausi ornamentika, daug freskų, auksuotų skulptūrų. Rokoko stilius buvo populiarus Pietų Vokietijoje, Lenkijoje, Lietuvoje.

Vėlyvasis barokas ir rokokas ypač suklestėjo katalikų bažnyčių bei vienuolynų architektūroje, tačiau taip pat jis tiko ir valdančiųjų didybei išreikšti. Daugelis Europos monarchų statėsi rūmus pagal Liudviko XIV („*Karaliaus Saulės*“) XVII a. Versalio rūmų pavyzdį. Potsdame Vokietijoje pastatyti Sansusi (*Sanssouci*) rūmai yra būdingas rokoko rūmų stiliaus pavyzdys. Šie rūmai, kuriuos 1745–1747 m. pasistatė Prūsijos karalius Fridrichas Didysis, dažnai vadinami „Prūsijos Versaliu“, tik yra daug mažesni. Visas rūmų ansamblis su parku yra unikalus architektūros ir kraštovaizdžio meno pavyzdys, kuris apjungė XVIII a. Europos rūmų planavimo tradicijas. XVIII a. Kaserta (*Caserta*) rūmai netoli Neapolio – vienas didžiausių pastatų Europoje, talpinantys karaliaus apartamentus, vyriausybę, biblioteką, universitetą, teatrą. Rūmus supo didžiulis prancūziško stiliaus parkas su simetriškais kanalais ir fontanais, greta ir angliškas parkas – vienas pirmųjų Europoje. Karalių rūmai Madride (1738–1755 m.) ir imperatorės Jelizavetos Žiemos rūmai Sankt Peterburge (1754–1762 m., arch. Bartolomeo Rastrelį) savo išorės architektūra labai panašūs. Rūmai, esantys skirtinguose Europos pakraščiuose, turi panašias proporcijas, panašią langų puošybą, baliustradas, skulptūras ir vazas ant stogo. Tai rodo, kad baroko stilius XVIII a. buvo plačiai apėmęs visą Europą. Latvijoje 1730–1760 m. pastatyti dideli vėlyvojo baroko Rundale rūmai su prancūziško stiliaus parku (arch. B. Rastrelį). Architektas B. Rastrelį suprojektavo ir rokokinę Šv. Andrejaus cerkvę Kijeve.

Protestantiškose Europos šalyse ir Didžiojoje Britanijoje baroko periodo architektūra kitokia – žymiai santūresnė, mažiau puošybos ir prabangos. Anglijoje barokas gali būti vadinamas nuosaikiuoju baroku: nepopuliarūs lenktos linijos, voliutos, reljefiniai ornamentai. Anglijos XVIII a. architektūra labiau primena vėlyvąjį XVI a. Italijos

Voliuta Šv. Jonų bažnyčios interjere
Šv. Jono g. 12

Dominikonų Šventosios Dvasios
bažnyčios kupolas, Dominikonų g. 8

Universiteto observatorijos langų ir
tarplangių puošyba, Universiteto g. 3

Misionierių bažnyčia
Subačiaus g. 26

renesansą (manierizmą). Anglų didikų rūmai buvo statomi žymiai kuklesni nei Prancūzijoje ar Ispanijoje, be to užmiesčio vilų architektūroje labai išpopuliarėjo paladianizmas – italų renesanso architekto A. Paladio architektūros variacijos. Vilos statytos remiantis nerealizuotais A. Paladio vilų projektais (iš jo knygų apie architektūrą), su pakeitimais ir pritaikymais pagal poreikius.

XVIII a. pradžioje Anglijoje sukurtas angliškojo parko tipas, kuris XVIII–XIX a. labai išplito ir kitose Europos šalyse. Tradicinis angliškas parkas yra laisvo išplanavimo, su vingiuotais takais ir turi eilę romantiškų elementų: tvenkinius su tilteliais, paviljonus, grotus, griuvėsių imitacijas. Lietuvoje tokie parkai imti planuoti tik XIX a. pabaigoje. Žymiausi yra Palangos, Užutrakio, Trakų Vokės, Lentvario parkai, kuriuos suplanavo prancūzų kraštovaizdžio architektas E. Andre.

Vėlyvasis barokas ir rokokas Lietuvoje

XVIII a. pradėjo ryškėti Lietuvos baroko regioniniai bruožai. Statomos grakščios, palyginus saikingai dekoruotos, vienanavės arba trinavės bažnyčios su dviem lieknais bokštais pagrindiniame (dažniausiai vakary) fasade. Bokštai būna 3–5 tarpnių, kiekvienas sekantis tarpnis statomas truputį mažesnės apimties, taip susidaro grakštumo įspūdis. Viršūnės tarpnis gali būti du ir daugiau kartų žemesnis už apatinį. Bokštus užbaigia vientisi arba laiptuoti šalmai ir geležiniai kryžiai.

Tokie bokštai – būdingi XVIII a. urbanistiniai akcentai, puošiantys Lietuvos miestų ir miestelių panoramas. Šio tipo yra Kauno jėzuitų (1751 m.), Antalieptės (1763 m.), Jiezno (1772 m.), Stakliškių (1776 m.), Mosėdžio (1783 m.), Tytuvėnų (1783 m.), Dotnuvos (1790 m.) ir dar daugelis kitų bažnyčių. Kauno rotušė, rekonstruota 1771–1780 m., irgi turi grakštų siaurėjantį į viršų bokštą pagrindiniame fasade.

Vilniaus baroko mokykla

XVIII a. po didžiulių 1737 m., 1748 m. ir 1749 m. gaisrų vėlyvojo baroko stiliumi buvo perstatytos Šv. Kazimiero, Šv. Jonų, Misionierių, Šv. Kotrynos, Dominikonų Šv. Dvasios, Šv. Jurgio, Bonifratrų Šv. Kryžiaus, Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčios ir daug gyvenamųjų namų. Pastatyta ir naujų bažnyčių istoriniuose Vilniaus priemiesčiuose: Šv. Pilypo ir Jokūbo Lukiškėse (1690–1746 m.), Šv. Rapolo bažnyčia prie Žaliojo tilto (1705–1752 m.), Vizitiečių (1729–1756 m.), Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo (1700–1772 m.). Dauguma šių bažnyčių, ryškiai dominuojančių senamiesčio

Šv. Kazimiero bažnyčios altorius
Didžioji g. 32

Šv. Jurgio bažnyčia ir varpinė
K. Sirvydo g. 4

Šv. Rapolo bažnyčia
Šnipiškiai g. 1

Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia
Vasario 16-osios g. 11

panoramose, turi du bokštus pagrindiniame fasade. Šv. Kazimiero, Dominikonų ir Vizitiečių bažnyčias puošia stambūs įmantrių barokinių formų kupolai, Šv. Jonų ir Šv. Jurgio bažnyčios yra bebokštės, o Augustijonų (Šv. Mergelės Marijos Ramintojos) bažnyčia išsiskiria savo vienu bokštu fasade.

XVIII a. antrosios pusės vilnietiškojo baroko atmaina vadinama „Vilniaus baroko mokykla“, šis stilius išplito po visą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritoriją: dabartinę Vakarų Baltarusiją, Vakarų Ukrainą bei Rytų Lenkiją. Šio unikalios ir savito stiliaus pradininkas ir kūrėjas – talentingas architektas Jonas Kristupas Glaubicas (*Johann Christoph Glaubitz*) Vilniuje gyveno nuo 1738 m. iki mirties 1767 m. Vokiečių kilmės menininkas atvyko iš Silezijos po 1737 m. gaisro, po dešimtmečio miestą siautė dar du dideli gaisrai, taigi darbo jam tikrai netrūko. Jo dėka Vilniaus panoramas puošia grakštūs Šv. Jonų, Šv. Kotrynos, Misionierių bažnyčių siluetai, Bazilijonų unitų bažnyčios bokšteliai, Bazilijonų vienuolyno vartai. Žymūs ir jo kurti įvairių konfesijų bažnyčių interjerai: išlikę Evangelikų liuteronų bažnyčios altorius ir sakykla, Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčios ikonostasas, neišlikusios Didžiosios sinagogos interjeras. Šiam architektui kartais priskiriami daugelis tuo metu mieste įgyvendintų bažnyčių rekonstrukcijų projektų, tačiau ne visų jų autorystė patvirtinta istoriniais šaltiniais. Tuo pačiu metu kūrė ir kiti architektai, kurie taip pat prisidėjo prie bendro stiliaus formavimo. Daugelio Vilniaus senamiesčio bažnyčių interjerai XVIII a. rekonstruoti vėlyvojo baroko ar rokoko stiliumi; tik ne visi išliko iki mūsų dienų.

Svarbiausi pastatai

Šv. Jonų bažnyčia ir varpinė, Šv. Jono g. 12

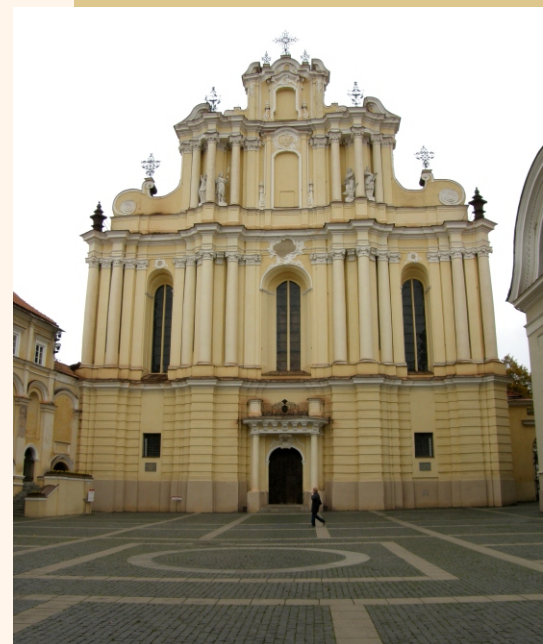
Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Jono Apaštalo ir evangelisto bažnyčios statyba (1386–1426 m.) siejama su Lietuvos krikštu, ją fundavo Lietuvos valdovai Vladislovas Jogaila ir Vytautas. Pirmosios gotikinės bažnyčios mūrų fragmentai atidengti pietinio jėjimo prieangyje ir šiaurinės navos sienoje, taip pat išlikę gotikinės siaurų aukštų langų formos (jų apatinė dalis vėliau užmūryta). 1571 m. bažnyčia perduota jėzuitų kolegijai, jėzuitai ją perstatė, išplėtė rytų kryptimi, pastatė mūrinę varpinę. Po 1738 m. ir 1749 m. gaisrų bažnyčia rekonstruota vėlyvojo baroko stiliumi. Tai originali, analogų neturinti J. K. Glaubico architektūra. Pagrindinį fasadą sudaro keturi aukštyn mažėjantys tarpsniai. Laužyti, banguoti karnizai ir nevienodai atsikišę plokštumos sudaro banguoto fasado įspūdį. Fasadas puoštas skulptoriaus Jono Hedelio skulptūromis, vaizduojančiomis jėzuitų ordino įkūrėją Ignotą Lojolą, Joną Krikštytoją, Joną

Minsko stačiatikių Šv. Dvasios katedra

Šv. Kazimiero bažnyčios kupolas
Didžioji g. 32

Šv. Jonų bažnyčios vakarinis fasadas
Šv. Jono g. 12

Apaštalų ir Ksaverų. Rytų (presbiterijos) fasade iš Pilies gatvės pusės kabo Chreptavičių memorialinė lenta, sukurta 1759 m. Ji sudaro puošniais rokokiniais rėmais įrėmintą plokštę su įrašu ir balkonėlis su stogeliu. 1827–1828 m. bažnyčia rekonstruota pagal architekto K. Podčašinskio projektą. Architektas pietinį gotikinį portalą pakeitė klasicistiniu portiku, pašalino 13 altorių, paliko tik centrinį dešimties altorių ansamblį. Po šios rekonstrukcijos bažnyčios sienos pradėtos puošti memorialinėmis lentomis nusipelnusiems Lietuvos kultūrai žmonėms.

Vertingiausi kūriniai, esantys bažnyčios interjere – barokinis altorių ansamblis, koplyčių portalai, vargonai, bažnytiniai baldai. Išlikęs J. K. Glaubico projektuotas dešimties altorių ansamblis (iš buvusių 23 altorių) yra vienintelis tokios originalios daugiaplanės kompozicijos kūrinys visoje Šiaurės Rytų Europoje. Altoriai išdėstyti 2 eilėmis: trijų priekinių altorių eilė lygiagrečiai su antrąja septynių altorių eile. Pro tarpą tarp šoninių didžiojo altoriaus dalių presbiterijos gilumoje matosi antrosios altorių eilės centrinis altorius. Altoriai puošti dirbtiniu rusvu atspalvių marmuru ir auksavimu, skulptūromis, reljefais iš stiuko ir dažyto medžio. Visam interjere gausu savitų ornamentinių lipdinių (asimetrinių formų kartušų, girliandų, kaspinių pynelių, monogramų), būdingų Glaubico kūrybai.

Šonuose yra septynios koplyčios. Portalai puošia Šv. Onos, Oginskių koplyčių ir pietinio įėjimo angas. Seniausias ir puošniausias yra Glaubico projektuotas Šv. Onos koplyčios portalas iš navos pusės. Juodo ir rausvo marmuro korintinės kolonos ir piliastrai remia laužtinį antablementą, virš kurio yra frontonėlis ir skulptūrinė kompozicija „Marija, pamynusi žaltį“. Labai vertingas Šv. Onos koplyčios Šv. Viktoro altorius. Jis perkeltas į Šv. Jonų bažnyčią 1864 m. iš uždarytos Pranciškonų bažnyčios. Šis XVIII a. vidurio altorius yra medinis, gausiai drožinėtas, auksuotas ir sidabruotas. Centre vaizduojamas Nukryžiuojamas ant vynmedžio, kuris išauga iš kankinio Šv. Viktoro karsto.

Figūrines skulptūras ir ornamentines altorių, sienų kompozicijas XVIII a. sukūrė skulptoriai Jonas ir Juozapas Hedeliai, Juozas Voščinskis, Mykolas Šikas ir Jokūbas Grimas. Šios rekonstrukcijos metu bažnyčia praturtėjo ir naujais suolais, kuriuos gamino stalius jėzuitas Ignatas Barčas. Suolai meistriškai dekoruoti įvairių medienų intarsija, barokinių formų ornamentika, vietomis pajvairinta auksavimu. Tai reprezentaciniai XVIII a. barokiniai baldai.

Vargonų choras su banguoto kontūro parapetu yra priešpriešinį presbiterijos altorių ansamblio elementas. Pirmieji XVIII a. vargonai buvo atkelti iš uždarytos Polocko Jėzuitų bažnyčios. Manoma, kad juos gamino žymus

Šv. Jonų bažnyčios interjeras
Šv. Jono g. 12

Šv. Jonų bažnyčios didysis altorius
Šv. Jono g. 12

Šv. Jonų bažnyčios vargonų
choro parapeto lipdiniai

Šv. Jonų bažnyčios Šv. Onos
koplyčios portalo lipdiniai

vargonų meistras Adomas Kasparinis (*Adam Gottlob Casparini*), išlikusi tik dalis šių vargonų. 1840–1842 m. jais grojo garsus muzikas ir kompozitorius, Šv. Jonų bažnyčios vargonininkas S. Moniuška. XIX a. pab. juos perdarė Juozapas Radavičius. Išlikę vargonai dažyti tamsiai žaliai, gausiai puošti auksuotais drožiniais. Viršuje yra keturios trimituojančių angelų skulptūros. Vargonai restauruoti 1973–1974 m. ir 1986–2000 m.

Šv. Jonų bažnyčios interjeras buvo kruopščiai restauruotas, pasitinkant Universiteto 400–ųjų metų jubiliejų 1979 m. Vilniaus universitetas 1985 m. už viso architektūrinio ansamblio ir Šv. Jonų bažnyčios paveldo išsaugojimą buvo apdovanotas Alfredo Teopferio įkurto Hamburgo fondo Europos aukso medaliu. Dabar bažnyčia priskirta Vilniaus universitetui, čia vyksta ne tik pamaldos, bet ir koncertai bei išskilmingi universiteto renginiai.

Šv. Jonų bažnyčios 68 m aukščio varpinė – aukščiausias Vilniaus senamiesčio bokštas; tai išraiškinga dominantė Vilniaus panoramose, matoma daugelio gatvių perspektyvose. Varpinės apatiniai trys tarpsniai – renesansiniai, o paskutiniai du barokiniai tarpsniai ir šalmas užstatyti po 1737 m. gaisro pagal J. K. Glaubico projektą. Varpinė 2010–2011 m. rekonstruota ir pritaikyta turizmui, pasinaudojant Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Restauruoti autentiški mediniai laiptai ir sienos, įrengtas liftas ir apžvalgos aikštelė.

Daugiau informacijos:

http://www.jonai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=55

Misionierių Švč. Mergelės Marijos Žengimo į dangų bažnyčia, Subačiaus g. 26

1686 m. įsteigtas misionierių vienuolynas įsikūrė buvusiuose XVII a. Sanguškų rūmuose. Misionierių bažnyčia prie vienuolyno pradėta statyti 1695 m. J. K. Glaubicas bažnyčią rekonstravo 1750–1754 m., tuomet paaukštinti bokštai, sukurti nauji frontonai ir prieangis. Bokštai pasižymi ypatingu proporcijų graikštumu, bokštų pločio ir aukščio santykis yra 1:10. XVIII a. viduryje abipus bažnyčios fasado buvo sumūryti du vienaukščiai vienuolyno korpusai – oficina ir ūkinis pastatas, kuriuos projektavo misionierių vienuolis Jonas Šreteris. Vienuolyno valdose buvo daug ūkinių statinių: 2 arklidės, kalvė, skalbykla, vežiminė, bravoras, pirtis, sandėliai, daržinė, svirnas, deja jie neišliko. Vienuolynas turėjo didelį sodą su daržais, tvenkiniais, pasivaikščiojimui skirtu parku. 1844 m. caro įsaku bažnyčia ir vienuolynas uždaryti. XIX a. antroje pusėje bažnyčia vėl gražinta tikintiesiems, sovietmečiu vėl uždaryta, paversta sandėliu. Dabar iš puikiojo Misionierių sodo išliko tik keletas šimtamečių liepų ir nedidelė sodo tvoros

Šv. Jonų bažnyčios vakarinis portalas
Šv. Jono g. 12

Šv. Jonų bažnyčios varpinė
Šv. Jono g. 10

Misionierių bažnyčios pietinis fasadas
Subačiaus g. 26

dalis. Šiuo metu per buvusio sodo teritoriją nutiestas pėsčiųjų takas su apžvalgos aikštele, atkurtas buvęs šaltinis, išvalyti tvenkiniai. Bažnyčioje įrengtos Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų saugyklos.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V55-63/Vilmisi.htm>

Šv. Kotrynos bažnyčia, Vilniaus g. 30

Vienuolės benediktinės į Vilnių atvyko apie 1620 m. Pirmoji bažnyčia pašventinta 1632 m., kelis kartus po gaisrų perstatyta. Dabartinis vaizdas išliko po 1741–1753 m. rekonstrukcijos, kuriai vadovavo architektas J. K. Glaubicas. Bažnyčios išilgintų ir plastiškų formų siluetas – ryškus Vilniaus baroko pavyzdys. Interjerą puošė skulptoriai Hedeliai, altoriniai paveikslai tapyti Simono Čechavičiaus. Bažnyčia jungiasi su sudėtingu vienuolyno kompleksu, susidedančiu iš įvairaus dydžio ir plano kiemų ir buvusio sodo (dabar S. Nėries gimnazijos sporto aikštelė).

2006 m. baigti Šv. Kotrynos bažnyčios ir dalies buvusio benediktinių vienuolyno kompleksinio restauravimo darbai. Bažnyčia pritaikyta koncertų salei: įrengtos šildymo, ventiliacijos, apšvietimo sistemos, rūbinės. Restauruotas bažnyčios didysis altorius, jam trūksta tik originaliųjų altoriaus XVIII a. paveikslų, kurie saugomi Lietuvos dailės muziejuje. Šalia bažnyčios – atnaujintas S. Moniuškos skveras.

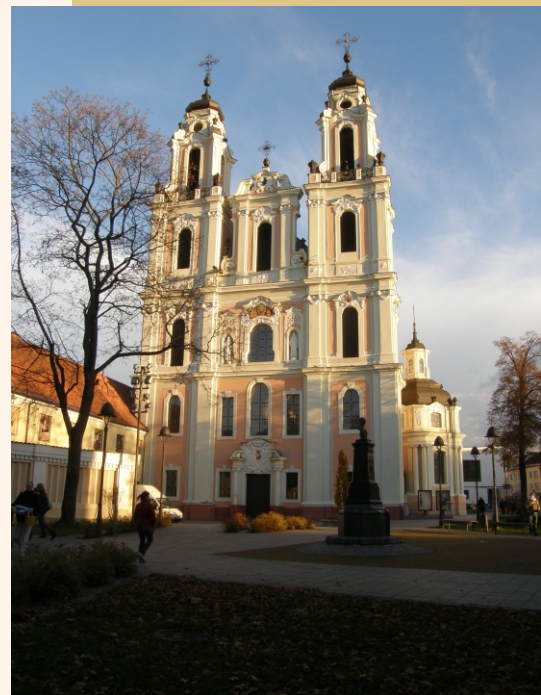
Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnbenedikt.htm>

Bazilijonų Švč. Trejybės bažnyčia ir Bazilijonų vartai,

Aušros Vartų g. 7B, 7C

Švč. Trejybės stačiatikių bažnyčia XIV–XV a. buvo medinė, prie jos 1458 m. įsikūrė stačiatikių Švč. Trejybės brolija. 1514 m. mūrinės bažnyčios statybą finansavo LDK etmonas Konstantinas Ostrogiškis. Pirmoji mūrinė bažnyčia turėjo būdingą Vilniaus gotikai trikampį laiptuotą frontoną, sienos buvo netinkuotos. Interjere išliko XVI a. sienų tapybos augaliniiais motyvais fragmentai. Po Bresto unijos 1596 m. Šv. Trejybės cerkvė su vienuolynu karaliaus Zigmanto Vazos dekretu atiduota unitams. Vienuolynas ir unitų bažnyčia buvo rekonstruoti po 1760 m. pagal J. K. Glaubico projektą. Tuomet rytinėje pusėje pastatyti du grakštūs vėlyvojo baroko formų bokšteliai, bažnyčia pailginta vakarų kryptimi, sukurti nuostabūs įėjimo į vienuolyno ansamblių vartai. XIX a. viduryje bažnyčia vėl atiteko stačiatikiams, tuomet ant stogo pastatytas medinis kupolas (neiškilęs), perstatytas vakarinis fasadas, išlikęs iki mūsų dienų. Jame XIX a. ištapytos freskos. 1990 m. bažnyčia grąžinta graikų apeigų katalikų vienuoliams unitams, po truputį atliekami restauravimo darbai.

Šv. Kotrynos bažnyčios šiaurinis fasadas, Vilniaus g. 30

Benediktinių vienuolyno portalo fragmentas, Vilniaus g. 30

Bazilijonų vartai
Aušros Vartų g. 7C

Bazilijonų vienuolyno vartai yra vieni didžiausių ir gražiausių vėlyvojo baroko vartų Lietuvoje, pastatyti 1761 m. pagal J. K. Glaubico projektą. Tai unikalus Vilniaus baroko paminklas, kuriam būdingas ypatingas formų plastiškumas, skulptūriškumas. Vartai turi banguoto ir laužyto kontūro karnizus, puošti įgaubtų piliastų poromis.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V55-63/Vilnbazil.htm>

Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia,

Dominikonų g. 8

Medinę Šv. Dvasios bažnyčią šioje vietoje 1408 m. fundavo Vytautas, 1441 m. pastatyta mūrinė bažnyčia. 1501 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro iniciatyva bažnyčia vėl perstatyta ir atiduota dominikonų vienuolynui. Dabartinis planas ir tūrinė kompozicija išliko po 1679–1688 m. perstatymo. Bokštai statyti 1726 m., jų buvusios aukštesnės viršūnės dėl avarinės būklės pašalintos XVIII a. pabaigoje, ir dabar jį atrodo lyg neužbaigti.

Dabartinis kupolas, frontonai, portalas ir interjeras sukurti atstatant po 1749 m. gaisro. Fasadą sukūrė architektas ir skulptorius Franzas Ignatius Hofferis. Manoma, kad jis yra ir altorių autorius.

Kupolą 1752–1760 m. rekonstravo Jonas Dydersteinas ir Jonas Nezemkauskas (šie menininkai dirbo ir prie Šv. Rapolo bžn.). Vėlyvojo baroko dviejų pakopų kupolas su grakščiu žibintu puošia miesto panoramas ir aplinkinių gatvelių perspektyvas.

Interjere išliko vienas vertingiausių rokokinių altorių ansamblių Lietuvoje, susidedantis iš 16 dirbtinio marmuro altorių. Grakščios korintinio orderio kolonos ir piliastrai laiko banguotus altorių karnizus, puoštus angelų skulptūromis. Įdomi ir vertinga sakykla, gausiai išpuošta skulptūromis, jos apatinėje dalyje įrengta klausykla. Vargonų choras pasižymi ekspresyvia skulptūrine plastika: viršuje išsipūtę, žemyn siaurėjantys stulpai laiko banguotą karnizą.

Labai vertingi yra 1776 m. meistro iš Karaliaučiaus Adomo Kasparini (*Adam Gottlob Casparini*) sukurti vargonai, vieni seniausių visoje Lietuvoje. Bažnyčioje yra išlikę daug vertingų XVII – XVIII a. altorinių paveikslų, dalis iš jų padengti puošniais kalinėtais sidabro apkaustais. Bažnyčios lubų freskos įkomponuotos į rokailių ornamentais apsuptus ovalus, sukurtos 1756–1770 m. Kupolo tapyba neobarokinė, sukurta XIX a. Įdomios XVII a. freskos („Mirtis“, „Skaistykla“, „Pragaras“, „Rojus“) ištapytos bažnyčios prieangyje.

Daugiau informacijos:

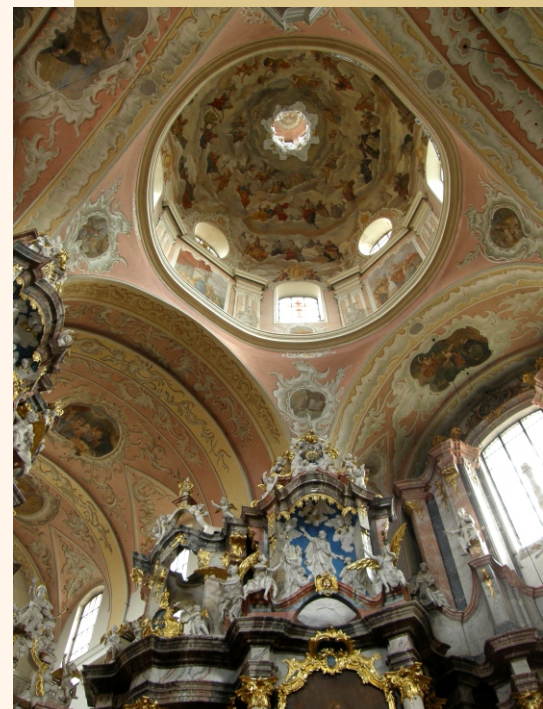
<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vildvasios.htm>

Bazilijonų bažnyčios rytinis bokštelis, Aušros Vartų g. 7B

Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios vakarinis fasadas

Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios kupolas iš vidaus

Augustijonų Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia, Savičiaus g. 15

Augustijonų vienuoliai Vilniuje gyveno nuo 1673 m., 1675 m. jiems atiteko sklypas Savičiaus ir Bokšto gatvių kampe. Iš pradžių pastatyta medinė bažnyčia, pradėti statyti vienuolyno pastatai. Medinei bažnyčiai sudegus, jos vietoje 1746–1768 m. pastatyta mūrinė bažnyčia, išlikusi iki mūsų dienų. Augustijonų bažnyčia yra vienintelė Vilniuje, turinti vieną bokštą fasade. Penkių siaurėjančių tarpsnių bokštas, puoštas laužytais karnizais, yra pagrindinė bažnyčios puošmena, kiti fasadai gana santūrių formų. 1854 m. bažnyčia uždaryta, 1859 m. rekonstruota į stačiatikių cerkvę. Tuomet išgriauti puošnūs altoriai, sakykla, vargonų choras. Sovietmečiu 1967 m. vidaus erdvė dar labiau sudarkyta, suskaidžius ją į kelis aukštus gelžbetoninėmis perdangomis ir įrengus sandėlį. Interjero įranga ir altoriai neišliko. Suniokota bažnyčia iki šiol stovi nenaudojama, neturinti šeiminių, galinčių skirti lėšas bažnyčios tvarkymui ir atnaujinimui.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilaugust.htm>

Augustijonų bažnyčios bokštas Savičiaus g. 15

Bonifratrų Šv. Kryžiaus bažnyčia, S. Daukanto a. 1

Bažnyčia yra vienanavė, pailgo stačiakampio plano, neaukšta ir be apsidės. Taip yra todėl, kad ji rekonstruota iš gyvenamojo namo, kuris buvo atiduotas į Vilnių 1635 m. atvykusiems bonifratrų vienuoliams. Pirmoji bažnyčia turėjo vieną bokštą, 1725 m. bažnyčia rekonstruota, po 1737 m. gaisro pristatytas prieangis, tarp bokštų įterptas frontonas. 1742 m. vidurinio tarpsnio nišoje nutapyta freska „Švč. Mergelė Marija su kūdikiu“, atkartojanti stebuklais garsėjusio altoriaus paveikslą. 1749 m. perdirbti bokštų šalmi ir galutinai susiformavo dabartinis bažnyčios vaizdas. Centrinis altorius žemas, bet labai puošnios kompozicijos. Virš skirtingų dydžių kolonų banguotas antablementas kyla link altoriaus centro. Spalvotas marmuras, stiuko lipdiniai ir aukso ornamentika sudaro tapybinę ir plastinę įvairovę. 1976 m. Bonifratrų bažnyčioje buvo įrengta koncertų salė, vienuolyno pastatuose – butai. Nuo 1995 m. pastatai perduoti Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserims. Ansamblis baigtas restauruoti 2004 m.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilbonifrat.htm>

Bonifratrų bažnyčios vakarinis fasadas, S. Daukanto a. 1

Vizitiečių Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, Rasų g. 6

Vizitietės vienuolės į Vilnių atvyko 1694 m. Bažnyčia pastatyta 1729–1756 m. pagal architekto Juozapo Polos projektą. Tai vienintelė Vilniuje graikiško kryžiaus plano centrinė kupolinė katalikų bažnyčia. Senamiesčio panoramos iškyla aštuoniakampis kupolo būgnas su ovaliniais langais ir priplotos formos kupolas su

Vizitiečių bažnyčia Rasų g. 6

aštuoniakampiu žibintu. Po 1863 m. sukilimo vienuolynas uždarytas, bažnyčia paversta stačiatikių cerkve. Sovietmečiu vienuolyno ir bažnyčios pastatai atiduoti kalėjimui, tuomet bažnyčioje įrengtos dviejų aukštų perdangos, čia veikė kalinių kultūros klubas bei kalinių koplyčia viršutiniame aukšte po kupolu. Iš buvusio interjero beliko menki pėdsakai. Tik prieš keletą metų bažnyčia sugrąžinta Vilniaus arkivyskupijos kurijai.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnviziciu.htm>

Šv. Teresės bažnyčios interjeras, Aušros Vartų g. 14
XVII a. statytos ankstyvojo baroko bažnyčios interjeras sukurtas XVIII a. antroje pusėje. Tuomet pastatyti nauji rokokiniai altoriai, iš medžio ir paauksuotos skardos sukurta sakykla, Šv. Teresės gyvenimo scenomis ištapytas centrinės navos skliautas, sienos, šoninės navos (dailininkas Motiejus Sluščianskis). Skliauto freskas juosia puošnūs rokokiniai apvadai. Bažnyčioje panaudotas iliuzionistinės tapybos metodas: sukurti šeši iliuzionistiniai altoriai, kai kurios architektūrinės detalės yra ištapytos (piliastrai, frizas), imituojant reljefinius papuošimus. Didysis altorius užbaigtas stiuko reljefu iš angeliukų ir debesėlių motyvų. 1783 m. pastatyta Pociųjų šeimos koplyčia – mauzoliejus, kurią puošia pilko dirbtinio marmuro altorius, virš jo – stiuko lipdiniais išpuoštas neaukštas kupoliukas su žibintu. Bažnyčios interjeras ne kartą restauruotas XIX a. ir XX a.

Daugiau informacijos:

http://www.ausrosvartai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=131&Itemid=139

Šv. Dvasios stačiatikių bažnyčios interjeras,

Aušros Vartų g. 8

XVII a. statytos bažnyčios ikonostasą 1753–1757 m. sukūrė architektas J. K. Glaubicas. Medinis ikonostasas yra panašios kompozicijos kaip katalikų bažnyčių altoriai, bet pritaikytas stačiatikių apeigoms – centrinėje dalyje įrengti puošnūs vartai, iš šonų mažesni varteliai. Centrinė dalis aukštesnė ir puošnesnė už šonines. Trys į viršų siaurėjantys tarpsniai, suskaidyti korintinių piliastrų ir laužytų bei banguotų karnizų. Ikonostasas puoštas paveikslais, skulptūromis, vazomis, rokailių ornamentais. Stačiatikių bažnyčioms neįprasta tai, kad visas interjeras išpuoštas skulptūrinėmis detalėmis. Kaip įprasta stačiatikių bažnyčioms, čia nėra suolų (klaupų), nėra vargonų choro (stačiatikių giesmės atliekamos tik balsu, be muzikos instrumento). Centre stovi medinė pakyla, vadinama katedra, ant kurios gali stovėti tik vyskupas. XIX a. sukurtame relikvijoriuje saugomi šventųjų kankinių Eustachijaus, Antonijaus ir Jono palaikai.

Daugiau informacijos:

<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnstaciat.htm>

Vizitičių bažnyčios vakarinis portalas, Rasų g. 6

Šv. Teresės bažnyčios Pociųjų koplyčios interjero detalė

Šv. Dvasios bažnyčios interjeras Aušros Vartų g. 8

Evangelikų liuteronų bažnyčios interjeras, Vokiečių g. 20
 Evangelikų liuteronų bažnyčia įkurta 1555 m. Architektas J. K. Glaubicas buvo Vilniaus evangelikų liuteronų bendruomenės tarybos narys, šios bažnyčios statybų organizatorius ir prižiūrėtojas. Bažnyčia drauge su aplink stovėjusiais bendruomenės pastatais rekonstruota 1738–1744 m. Pagal Glaubico projektą įrengtas puošnus barokinis altorius. Meistras vokiečių Arendt Gerhardt Zelle 1751–1753 m. pastatė vargonus. Sovietiniais metais bažnyčios skulptūros ir papuošimai sunaikinti, altorius užmūrytas, bažnyčioje įkurtos skulptorių dirbtuvės, krepšinio salė. 1988 – 2005 m. restauruotoje bažnyčioje vėl vyksta evangelikų liuteronų bendruomenės pamaldos.

Daugiau informacijos:

<http://www.augustana.lt/istorija.html>

Bendri stiliaus bruožai

Vėlyvojo baroko pastatuose naudojamos tos pačios formos kaip ir ankstyvojo ar brandžiojo baroko metu, tačiau tos formos įmantresnės, daugiau banguotų ar laužytų formų paviršių, naudojama daugiau puošybės detalių. Bažnyčių architektūroje paplito banguoto ar laužyto silueto frontonai, naudojamos įvairių dydžių voliutos, rokailės. Rokailė – tai stilizuotos kriauklės, gaidžio skiauterės ar jūrų augalo pavidalo barokinis ornamentas. Bažnyčių fasadai puošiami dekoratyvinėmis vazomis, geležiniais ažūriniais kryžiais, kurie suteikia papildomo graškumo vilnietiškojo baroko pastatų siluetais. Nepaprastai puošnūs ir turtingi vėlyvojo baroko (rokoko) bažnyčių interjerai. Skliautai ir sienos puošiami tapyba, skulptūromis, lipdiniais, daugybe paveikslų. Gausiai ištapyti ir altoriais išpuošti yra Šv. Teresės ir Dominikonų bažnyčių interjerai. Šios dvi bažnyčios nebuvo uždarytos net sovietmečiu, jų XVIII a. tapyba buvo atnaujinama, restauruojama ir laimingai pasiekė mūsų dienas.

Šiose bažnyčiose išlikę ir daug vertingų altorinių paveikslų. XVIII a. paplito kaltiniai sidabriniai arba paauksuoti altorių paveikslų aptaisai. Manoma, kad tai prabangių stačiatikių ikonų įtaka. Visose krikščioniškose šalyse ypač gerbiami seni paveikslai išties padengiami apkaustais, matosi tik šventųjų veidai ir rankos. Apkaustai yra tarsi relikvijorius, sakralaus daikto apsaugojimas. Šventųjų puošimas karūnomis – irgi ypatingo paveikslo stebuklingumo pripažinimo ženklas. Žymiausias Vilniaus šventas paveikslas – Aušros Vartų Gailėstingumo Motinos paveikslas, XVII a. nutapytas nežinomo dailininko ant ažuolinių lentų skydo, XVIII a. padengtas puošniais auksuotais sidabro aptaisais.

Evangelikų liuteronų bažnyčios interjeras, Vokiečių g. 20

Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios interjero fragmentas, Vasario 16-osios g. 11

Visu Šventųjų bažnyčios varpinės fragmentas, Rūdninkų g. 20

Paveikslas „Kristus prie stulpo“ Dominikonų bažnyčioje, XVII a. pab.

KLASICIZMAS XVIII a. vid. – XIX a. (1770–1860 m.)

Stiliaus susiformavimas Europoje

Klasicizmas – architektūros stilius, paplitęs Europoje XVIII a. viduryje – XIX a. pirmoje pusėje. Jo ištakos – antikinės menas. Tai grįžimas (kaip ir renesanso metu) prie antikinės architektūros principų – paprastumo, aiškumo, monumentalumo, griežtumo, klasikinių kompozicijos orderių naudojimo, antikinės harmonijos. Didelę įtaką klasicizmo atsiradimui padarė XVIII a. vidurio archeologiniai atradimai. 1738–1748 m. atkasti ir pradėti tyrinėti romėnų miestai Pompėja ir Herkulanas, kurie buvo palaidoti 79 m. po išsiveržusio Vezuvijaus ugnikalnio lavos sluoksniu. Pasirodė daugybė leidinių apie archeologinius radinius ir senovės romėnų bei graikų statinius. To meto meno istorikas J. J. Vinkelmannas (*Winckelmann*) rašė, kad antikos menui būdingas „kilnus paprastumas ir ramus didingumas“. Architektai vėl studijavo antikos paveldą ir bandė atkartoti antikines formas savo projektuojamuose pastatuose. Įmantrūs baroko stiliaus papuošimai išėjo iš mados, imta žavėtis antikinių proporcijų, simetriškais, santūriai dekoruotais pastatais. Klasicizmo šalininkai teigė, kad pastato grožis priklauso ne nuo puošmenų, o nuo pastato harmonijos.

Vienas iš klasicizmo pradininkų – prancūzų architektas Žakas Suflo (*J. G. Soufflot*) 1755 m. suprojektavo Šv. Genovaitės (*St. Genevieve*) bažnyčią Paryžiuje, kuri tapo vienu pirmųjų klasicizmo pavyzdžių ir turėjo įtakos kitų architektų, tame tarpe ir L. Gucevičiaus kūrybai. Prancūzijos revoliucijos metu bažnyčia paversta nacionaliniu Panteonu. Tai monumentalus centrinio graikiško kryžiaus plano statinys su kupolu ir portiku priekyje. Vis labiau plito statiniai, kurių fasadus puošė didingi portikai su antikinių orderių kolonomis. Tai buvo, tarsi klasicizmo stiliaus ženklas. Pasibaigus pagrindiniam klasicizmo laikotarpiui apie 1815 m., jis dar tęsėsi visą XIX a. Klasicizmo stiliumi buvo statomi svarbūs visuomeniniai pastatai: mokyklos, ligoninės, teatrai, muziejai (pavyzdžiui Britų muziejus ir Nacionalinė galerija Londone). XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios klasicizmo tendencijos vadinamos neoklasicizmu.

Klasicizmas Vilniuje

Klasicizmo stilius Vilniuje kaip ir kituose Europos miestuose išplito XVIII a. vid. – XIX a. Gana greitą stiliaus atėjimą paskatino menininkų studijos Romoje ir Paryžiuje. 1763–1783 m. Romoje dailę studijavo lenkų dailininkas

Langas Pilies g. 9

Paryžiaus Panteonas

Abraomo skulptūra Katedros fasade
Katedros a. 1

Pranciškus Smuglevičius, ten jis susipažino su italų architektų Spampani šeima. 1770 m. architektas Karlas Spampanis (*Carlo Spampani*) atvyko į Lietuvą ir ėmė projektuoti pirmuosius klasicizmo pastatus. K. Spampanis 1773 m. baigė statyti T. Žebrausko projektuotą Vilniaus universiteto observatoriją, sukūrė salės portalus, iš kurių išliko tik vakarinis portalas. Portalą sudaro pusapskritės arkos anga, kaneliūromis išvagoti dorėniniai piliastrai ir antablementas su Zodiako ženklais. Architektas Laurynas Gucevičius Romoje studijavo 1776 – 1777 m., nuo 1778 m. keliavo po Europą ir pusantrų metų studijavo Paryžiuje pas architektus Žaką Suflo ir Klodą Ledu (*Cl. N. Ledoux*). Po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo įtaką pradėjo daryti Rusijos klasicizmas. Vilniaus klasicizmas turi du ryškius etapus: iki 1795 m. (ankstyvasis ir brandusis) ir 1795–1860 m. (vėlyvasis). Nuo 1820 m. drauge su klasicizmu jau reikėsi ir romantizmo bei istorizmo bruožai.

Architektūros katedra (1793–1832 m.)

Nuo pat Vilniaus universiteto įkūrimo jame buvo dėstomi architektūros pagrindai. 1773 m. įvestas specialus teorinis ir praktinis architektūros kursas, kurį dėstė Martynas Knakfusas, Motiejus Kisieliauskas ir kiti dėstytojai. Savarankiška Architektūros katedra įsteigta 1793 m., pirmuoju jos vadovu tapo Laurynas Gucevičius. Jo paruošta architektūros kurso programa rėmėsi Paryžiaus aukštųjų mokyklų dėstymo sistema, propagavo antikinės bei klasicizmo architektūros nuostatas. Nuo 1798 m. vadovavimą katedrai perėmė L. Gucevičiaus mokinys Mykolas Šulcas, po jo – Mykolas Kado ir Karolis Podčašinskis. 1832 m. katedra drauge su universitetu buvo uždaryta. Katedroje viso buvo parengta virš 40 architektų ir statybos vykdytojų, čia išugdyti pirmieji profesionalūs vietiniai Lietuvos architektai. Architektūros katedros veikla turėjo didžiulę reikšmę klasicizmo architektūros raidai Lietuvoje.

Žymiausi architektai

Martynas Knakfusas (apie 1740–1821 m.)

M. Knakfusas (*Marcin Knackfuss*) – iš Lenkijos kilęs vokiečių kilmės architektas, architektūros profesorius, Lauryno Gucevičiaus mokytojas, Vilniuje gyveno ir dirbo nuo 1768 m. Nuo 1773 m. jis buvo Lietuvos edukacinės komisijos architektas, projektavo mokyklas, bažnyčias, privačius rūmus ir dvarus. Vilniuje jis suprojektavo Vilniaus universiteto astronomijos observatorijos priestatą, parengė Verkių ansamblio bendrąjį planą ir suprojektavo ofcinas (išlikę rūmų korpusai), rekonstravo

Namo fasadas Didžioji g. 3

Namai Didžioji g. 11, 13

Oginskių rūmų rytinis fasadas (Jaunimo teatras), Arklių g. 5

Rūmai Aušros Vartų g. 2

Sulistrovskių – Lopacinskių rūmus (Skapo g. 4), Fitinhofų – Tyzenhauzų (Vokiečių g. 28/17), Pocių (Vokiečių g. 16), Abramavičių (Didžioji g. 36), Šuazelių – De Reusų (S. Daukanto a. 2/10) rūmus. Šie rūmai, rekonstruoti XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje, turi bendrų ankstyvojo klasicizmo bruožų. Pagrindiniai fasadai puošiami per du aukštus einančiais portikais su kolonomis ir trikampaiais frontonais, reljefiniais frizais, langai dažnai puošiami trikampaiais sandrikais. M. Knakfusas dažniausiai naudojo jonėninio orderio kolonas (kapiteliai su voliutomis).

Laurynas Gucevičius (1753–1798 m.)

L. Gucevičius – žymiausias Vilniaus klasicizmo atstovas, pats žinomiausias Lietuvos architektas. Gimęs Kupiškio apylinkėse, iš pradžių jis mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, vėliau studijavo architektūrą Lietuvos vyriausioje mokykloje (Vilniaus universitete). Galimybę keliauti po Europą, studijuoti Romoje ir Paryžiuje jam suteikė Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio parama ir globa. Grįžęs iš užsienio 1781 m. architektas gavo pirmąjį užsakymą – tęsti M. Knakfuso pradėtą vyskupo rūmų Verkiuose projektavimą. Verkiuose L. Gucevičius suprojektavo Centrinis rūmus (neišlikę), paviljoną, arklides, keletą ūkinių pastatų. Svarbiausi jo projektuoti pastatai, išlikę iki mūsų laikų, – Vilniaus rotušė ir Katedra. Apie kitus architekto projektuotus pastatus trūksta istorinių duomenų.

1793 m. L. Gucevičius tapo universiteto profesoriumi, Architektūros katedros vedėju. Jo mokiniai – vėlyvojo klasicizmo architektai Karolis Podčašinskis ir Mykolas Šulcas. 1794–1795 m. T. Kosčiuškos sukilimo metu L. Gucevičius tapo vienu iš sukilimo organizatorių, Vilniaus civilinės gvardijos vadu. Architektas palaidotas prie Šv. Stepono bažnyčios, ant bažnyčios sienos kabo jo atminimo lenta. Vilniuje yra L. Gucevičiaus paminklas, jo vardu pavadinta gatvė ir dar paminklinė lenta VU Didžiąjame kieme.

Mykolas Šulcas (1769–1812 m.)

M. Šulcas (*Michal Schulz*) kilęs iš Pomeranijos (Pamario), Vilniaus architektūros katedroje jis studijavo pas L. Gucevičių, po L. Gucevičiaus mirties 1798 m. tapo Architektūros katedros vedėju, profesoriumi. Jis prižiūrėjo baigiamą statyti Vilniaus katedrą, perstatė Franko namą (pritaikė profesorių butams), projektavo universiteto iškilnių salę aulą, dar keletą kitų universiteto pastatų. M. Šulco statybose dažnai įvykdavo avarijos, todėl jam 1809–1812 m. buvo uždrausta dirbti architektu. 1812 m. jis vis tik gavo užsakymą pastatyti medinį paviljoną Vingio parke caro Aleksandro I puotai. Dieną prieš puotą paviljonas sugriuvo, ir nusivylęs savimi architektas nusiskandino Neryje.

Pocių rūmų frizas ir langas
Vokiečių g. 16

Katedros frontono skliautas
su rozetėmis, Katedros a. 1

Universiteto Aulos kiemo fasadas
Šv. Jono g. 10

Karolis Podčasinskis (1790–1860 m.)

K. Podčasinskis (*Karol Podczaszynski*) – Vilniaus vėlyvojo klasicizmo atstovas. Jis gimė Gardino srityje, architekto šeimoje. 1813 m. mokėsi VU Architektūros katedroje, o 1814–1816 m. universiteto lėšomis buvo pasiūstas studijuoti Peterburgo dailės akademijoje, ten studijuojant buvo apdovanotas sidabro medaliais už architektūrinės kompozicijas. Grįžęs į Vilnių pradėjo dėstyti Architektūros katedroje, o 1817–1819 m. tobulinosi Prancūzijoje, Vokietijoje ir Italijoje. Nuo 1819 m. K. Podčasinskis ėjo Vilniaus universiteto architekto pareigas, prižiūrėjo daug tuo metu universitete vykdomų rekonstrukcijų. 1822 m. buvo išrinktas profesoriumi ir tapo Architektūros katedros vedėju, šias pareigas ėjo iki katedros uždarymo. K. Podčasinskis parengė „Architektūros pradmenis akademiniam jaunimui“ (1828–1829 m.). Tai pirmas Lietuvoje mokslinis leidinys, apėmęs svarbiausius statybos meno klausimus. 1824–1828 m. architektas rengė dvarų projektus, iš kurių žinomiausi Tuskulėnų rūmai Vilniuje ir Balinskių rūmai Jašiūnuose. 1824–1830 m. K. Podčasinskis prižiūrėjo Generalgubernatūros rūmų statybą pagal V. Stasovo projektą. Jis suprojektavo Evangelikų reformatų bažnyčią ir rekonstravo Šv. Jonų bažnyčią (pastatyta naujas pietinis įėjimas su portiku, atnaujinant interjerą sunaikinta dalis barokinių J. K. Glaubico altorių). K. Podčasinskis labiausiai mėgo naudoti korintinio orderio kolonas (Evangelikų reformatų bažnyčioje, VU auloje, Šv. Jonų bžn. įėjime). K. Podčasinskio kūryba užbaigė klasicizmo epochą Lietuvos architektūroje.

Svarbiausi pastatai**Universiteto observatorijos priestatas, Universiteto g. 3**

VU Observatorijos (*M. Počobuto*) kiemas

Observatorijos priestatas, pastatyta 1782–1788 m. (arch. M. Knakfusas), buvo skirtas atlikti astronominiams stebėjimams. Simetrišką fasadą sudaro du kampiniai bokšteliai, rustuotas cokolis, du aukštai su stačiakampiais langais, puošnus frizas ir atikinis aukštas. Langai puošti tiesiais ir trikampaiais sandrikais. Frizas puoštas triglifais ir metopomis su Zodiako ženklų reliefais. Tai žymiausias M. Knakfuso darbas, ryškus ankstyvojo klasicizmo stiliaus pavyzdys.

M. Knakfuso projektuoti rūmai:**Sulistrovskių – Lopacinskių rūmai, Skapo g. 4**

Rūmų pagrindinis fasadas turi portiką imituojančias keturias jonėnines puskolonas, tarp kurių – įvažiavimo anga. Pirmojo aukšto langai puošti trikampaiais sandrikais, timpaną puošia giminės herbo kartušas.

Šv. Jonų bažnyčios pietinis įėjimas
Šv. Jono g. 12

Universiteto observatorijos priestatas
Universiteto g. 3

Sulistrovskių-Lopacinskių rūmai
Skapo g. 4

Šuazelių – De Reusų rūmai, S. Daukanto a. 2

Rūmus puošia didingas portikas be jėgimo. Keturius jonėninės portiko kolonos laiko masyvų antablementą ir frontoną. Kolonas atkartoja to paties orderio piliastrai fasade. Tai vienas iš S. Daukanto aikštės akcentų, sudarantis kompozicinę atsvarą Prezidentūros rūmams. Rūmų interjerai neišliko.

Abramavičių rūmai, Didžioji g. 36

Rūmus sudaro keturi korpusai aplink uždarytą stačiakampį kiemą. Pagrindinis fasadas akcentuotas keturiomis jonėninėmis kolonomis ir trikampių frontonu. Tarp vidurinių kolonų yra įvažiavimo arka, puošta liūto galvute. Rūmuose dabar įsikūrusi Vilniaus Juozo Tallat–Kelpšos konservatorija.

Filinhofų – Tyzenhauzų rūmai, Vokiečių g. 28

Keturi rūmų korpusai supa trapecinį kiemą. Prie gatvių pastatas yra triaukštis, kieme – keturaukštis. Įvažiavimo portalas įrėmintas dorėninių piliastų poromis. Antrojo aukšto langai aukštesni, su tiesiais sandrikais. Fasadą puošia dekoratyvus antablementas, susidedantis iš karnizo su modiljonais ir originalios puošybės frizo. Frizo metopose vaizduojami muzikos, karo atributikos, mitologijos, faunos ir floros motyvai.

Verkių rūmų ansamblis, Žaliųjų ežerų g. 47, 49

Klasicistinį Verkių ansamblį sukūrė Martynas Knakfusas ir jo mokinys Laurynas Gucevičius. Verkiai – Vilniaus vyskupų valdos nuo XIV a. pabaigos. Pirmieji vyskupų dvaro pastatai buvo mediniai. Pirmieji mūriniai rūmai pastatyti XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje. XVIII a. pabaigoje Verkius valdęs vyskupas I. Masalskis naujų rūmų projektavimą iš pradžių pavedė M. Knakfusui, kuris Verkiuose dirbo 1769–1781 m. Jis parinko vietą naujai rezidencijai, sudarė bendrą ansamblio planą. Pagal jo projektus pastatyti šoniniai rūmai – ofisinai, išlikę iki mūsų laikų. Rytinės ofisinai fasade – keturių kolonų portikas su jonėninėmis kolonomis, tarpulaniai puošti jonėninio orderio piliastrais. 1781–1788 m. Verkių ansamblio projektavimu užsiėmė L. Gucevičius, jis suprojektavo centrinius rūmus, paviljoną, užvažiuojamąsias namus (arklides), malūną, kitus ūkinius statinius. Nuo 1839 m. Verkių rūmai priklausė kunigaikščio Liudviko Vitgenšteino giminei. Tuomet buvo perplanuotas parkas, pastatyta nauja tvora, vartai, sargo namelis, prie rytinės ofisinai pristatytas bokštas ir salės priestatas, prijungta stiklo ir geležies konstrukcijos oranžerija, iki pamatų nugriauti centriniai rūmai (apie 1842 m.). Iš centrinių rūmų liko tik rūšiai skliautuotomis lubomis, dabar užpilti žemėmis. XIX a. pabaigoje dvaro savininkai ėmė pardavinėti žemę, kirsti miškus. Prasidėjo Verkių ansamblio

Šuazelių-De Reusų rūmai
S. Daukanto a. 2

Abramavičių rūmai
Didžioji g. 36

Filinhofų-Tyzenhauzų rūmai
Vokiečių g. 28

Verkių rūmų rytinė oficina
Žaliųjų ežerų g. 49

nykimo laikotarpis. Sovietiniais metais rytinėje oficineje veikė muziejus, interjerai buvo restauruoti. 1997–2004 m. restauruoti pagrindiniai ansamblio objektai: oficinios, paviljonas, užvažiuojamieji namai.

Daugiau informacijos:

http://www.heritage.lt/restauravimas/vilniaus_aps/verkiu_dvaro_ansamblis.htm

Vilniaus rotušė, Didžioji g. 31

Rotušės pastatas minimas nuo 1503 m. Dviejų aukštų rotušė turėjo bokštą su varpu ir laikrodžiu. Pastatas ne kartą perstatytas. 1769 m. pasiviro barokinis rotušės bokštas. Rekonstrukcija buvo užsakyta L. Gucevičiui. 1781 m. jis paruošė Rotušės pasvirusio bokšto sutvirtinimo projektą, tačiau atliekant darbus bokštas sugriuvo. Tada architektas paruošė tris naujos Vilniaus rotušės projekto variantus, vienas iš jų buvo su bokštu – kolona, ant kurios būtų stovėjusi karaliaus Stanislovo Augusto skulptūra. Miesto magistratas pasirinko ekonomiškiausią projektą – be bokšto, kompaktiško tūrio, santūrios ir griežtos architektūros. Dviaukštį pastatą puošia platūs reprezentaciniai laiptai, šešių dorėninių kolonų portikas, langai su kukliais klasicistiniais apvadais. Rotušės statyba dėl lėšų stygiaus užtruko, baigta tik 1799 m.

1811–1922 m. čia su pertraukomis veikė miesto teatras, 1944–1995 m. – Lietuvos dailės muziejus. Iškelus muziejų, nuo 1999 m. Rotušė restauruota ir pritaikyta reprezentaciniams miesto renginiams.

Daugiau informacijos:

<http://www.vilniausrotuse.lt>

Vilniaus katedra, Katedros a. 1

Vilniaus katedra (Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislovo arkikatedra bazilika) yra viena seniausių bažnyčių Lietuvoje. Išlikę pirmosios XIII a. šventovės pamatai. 1387 m. Lietuvos krikšto proga ant senųjų pamatų pastatyta paprastų gotikinių formų bažnyčia, kuri vėliau buvo perstatoma gotikos, renesanso ir baroko stiliais. 1783 m. katedra pradėta rekonstruoti klasicistiniu stiliumi pagal L. Gucevičiaus projektą. Už katedros projektą architektas apdovanotas karaliaus Stanislovo Augusto medaliu „Merentibus“ (Už nuopelnus). Architektas katedrą prailgino ir išplėtė, tačiau nelietė nei senųjų pamatų, nei gotikinio sienų mūro, išsaugojo vidaus aukštį ir halinę struktūrą. Rekonstrukcijos išeities elementu jis pasirinko barokinę Šv. Kazimiero koplyčią, nieko joje nekeisdamas; koplyčios plano gabaritai panaudoti likusiuose trijuose pastato kampuose. Šiaurės rytų kampe jis pristatė identišką zakristiją su kupolu, o vakariniame – ovalines koplyčias be kupolų, fasado priekyje – monumentalų portiką su šešiomis dorėninėmis kolonomis.

Vilniaus rotušė
Didžioji g. 31

Vilniaus rotušės langas
Didžioji g. 31

Vilniaus katedra
Katedros a. 1

Taip L. Gucevičius sukūrė iš išorės visiškai naują simetrišką ir harmoningą klasicistinį pastatą ir kartu nepažeidė autentiškų istorinių mūrų. Katedros statybą 1801 m. užbaigė architektas Mykolas Šulcas.

Katedros pagrindinis fasadas 1785–1791 m. papuoštas Tomaso Rigi (*Tommaso Righi*) skulptūromis ir reljefinėmis kompozicijomis. Specialiai šiam darbui skulptorių iš Romos pakvietė vyskupas I. Masalskis. Fasado nišose stovi Abraomo, keturių evangelistų ir Mozės statulos. Evangelistus galima atpažinti pagal tradicinius jų vaizdavimo simbolius: Matas su angelu, Morkus su liūtu, Lukas su jaučiu, Jonas su ereliu. Frontono timpane sukurtas horeljefas „Nojaus auka“. Dar dvi T. Rigi skulptūros yra katedros viduje. Skulptūros virš frontono (Šv. Stanislovas, Šv. Elena ir Šv. Kazimieras) 1790–1793 m. sukūrė skulptorius Karolis Jelskis. 1950 m. skulptūros buvo sovietų valdžios įsakymu sudaužytos, o 1996 m. jas atkūrė skulptorius Stanislovas Kuzma. Bažnyčios šonuose yra galerijos su šešiomis dorėninio stiliaus kolonomis. Nišose stovi skulptūros 1832 m. perkeltos iš uždarytos Šv. Kazimiero bažnyčios altorių. Pietinėje pusėje stovi LDK kunigaikščių skulptūros, o šiaurinėje – Jėzuitų ordino šventųjų skulptūros.

Katedros interjeras didingas ir santūrus. Navos dengtos kryžminiais skliautais, kurių briaunos papuoštos reljefinėmis girliandomis. Didįjį altorių gaubia keturių dorėninių kolonų portikas. Altorinius paveikslus ir 12 apaštalų vaizduojančius paveikslus 1785 m. nutapė Pranciškus Smuglevičius. Paveikslai tapyti numačius jiems vietą ant kolonų, todėl jie yra ištęsto stačiakampio formos. Prie šoninių navų yra 11 koplyčių ir zakristija. Katedroje gausu įvairių laikotarpių paminklinių lentų.

1931 m. per pavasario potvynį Neris užliejo katedros požemius, suskilo sienos. Po šio įvykio 1932–1939 m. katedra buvo iš pagrindų suremontuota. Mediniai sienų poliai pakeisti gelžbetoniniais, suveržtos sienos, po Šv. Kazimiero koplyčia įrengtas mauzoliejus. Į mauzoliejų atkelti katedros rūsiuose rasti kunigaikščio Aleksandro, Žygimanto Augusto žmonų Elžbietos ir Barbaros Radvilaitės palaikai, urna su kunigaikščio Vladislavo Vazos širdimi.

1949 m. katedra uždaryta, jos turtas išdalytas įvairioms įstaigoms, keletą kartų šventovė buvo apiplėšta, apnaikinti altoriai, sužaloti vargonai, apgadintos skulptūros, antkapiai. Po 1953 m. katedra perduota Dailės muziejui ir po remonto čia veikė Paveikslų galerija, vykdavo vargonų koncertai. 1988 m. spalio 22 d. per „Sąjūdžio“ suvažiavimą paskelbta apie katedros gražinimą tikintiesiems, 1989 m. katedra vėl iškilmingai pašventinta.

Daugiau informacijos: <http://www.katedra.lt/paveldas/>

Katedros frontono ir antablemento fragmentas, Katedros a. 1

Katedros portiko kolonos ir skliauto rozetės, Katedros a. 1

Katedros interjeras
Katedros a. 1

Katedros didžiojo altoriaus fragmentas, Katedros a. 1

Franko namas

(dabar Prancūzų kultūros centras), Didžioji g. 1
Pastatų grupė pirmą kartą paminėta XVI a. 1804 m. šiuos namus įsigijo Vilniaus universitetas. 1807 m. atlikta rekonstrukcija pritaikant pastatą apgyvendinti pakviestus dėstyti universitete užsienio profesorius. Architektas Mykolas Šulcas pastatą rekonstravo vėlyvojo klasicizmo stiliumi. Didelius antrojo aukšto langus puošia segmentiniai sandriukai, reljefiniai vainikai. Namų kampas akcentuotas rustų ornamentu. Čia gyveno Vienos medicinos daktaras Jozefas Frankas (*Joseph Frank*), rašytojas Stendalis (*Stendhal, tikr. Henri Marie Beyle*), Europos kultūros istorikas profesorius Levas Karsavinas. Po restauravimo 1998 m. pastate įsikūręs Prancūzų kultūros centras, gretimuose pastatuose – Prancūzijos ambasada.

Daugiau informacijos:

<http://www.ambafrance-lt.org/spip.php?article593>

Franko namas (Prancūzų kultūros centras), Didžioji g. 1

Chodkevičių rūmai

(dabar Vilniaus paveikslų galerija), Didžioji g. 4
Rūmai užima didelį plotą tarp Didžiosios ir Bokšto gatvių. XVI–XVIII a. čia stovėję pastatai priklausė didikų Chodkevičių giminei, XIX a. savininkai keitėsi. Pastatų kompleksas buvo ne kartą perstatomas, paskutinį kartą rūmai rekonstruoti 1825 m. Tuomet užstatytas trečias aukštas, kiemo gale pastatyta pagalbinis pastatas oficina, susiformavo uždaras kiemas. Iš gatvės ir iš kiemo pusės rūmai turi klasicistinius fasadus: pirmieji aukštai rustuoti ir turi pusapskrites nišas su stačiakampiais langais, kituose aukštuose stačiakampiai langai, trikampiai frontonai, karnizai su modiljonais.

Nuo 1834 m. rūmai atiteko Medicinos–chirurgijos akademijai, įrengtas studentų bendrabutis, vėliau butai. Nuo 1994 m. čia įsikūrusi Vilniaus paveikslų galerija, restauruoti rūmų fasadai ir kelių salių interjerai su polichromine tapyba, lipdiniais ir puošniomis krosnimis. 2006 m. atidengta ir restauruota Didžiosios g. fasado sienų tapyba. Kieme atkurtos buvusios rūmų vežiminės.

Daugiau informacijos:

http://www.ldm.lt/LDM/Chodk_rumai_issamiau.htm

Chodkevičių rūmų kiemo fasadas (Vilniaus paveikslų galerija), Didžioji g. 4

Chodkevičių rūmų langai iš Didžiosios gatvės pusės, Didžioji g. 4

Lietuvos Respublikos Prezidento rūmai, S. Daukanto a. 3

Šioje vietoje XV–XVIII a. buvo Vilniaus vyskupo rezidencija. 1795 m. po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo jie atiteko Vilniaus generalgubernatoriui. 1824–1832 m. rūmai rekonstruoti pagal architekto iš Peterburgo Vasilijaus Stasovo (*Vasilij Stasov*) projektą. Architektas suplanavo rūmus, remdamasis klaidingai išmatuotu situacijos planu, todėl statomi rūmai užtvėrė dalį Universiteto gatvės ir teko nugriauti universiteto korpusą. Dabar gatvė ties rytiniu rūmų kampu daro

Prezidentūros šiaurinis fasadas S. Daukanto a. 3

keistą vingį. Rūmų ansamblis planuotas simetriškai pagal išilginę kiemo ašį: vienoje pusėje simetriškas rūmų fasadas – kitoje sargybinės (kordegardijos) pastatas, sujungtas lenktais korpusais ir atviromis kolonadomis. Rūmų aikštės ir kiemo fasadai yra reprezentaciniai, puošti kolonadomis, reljefiniais vainikais. XIX a. skirtingu laiku rūmuose gyveno prancūzų imperatorius Napoleonas, rusų generolas Kutuzovas ir kitos istorinės asmenybės.

Daugiau informacijos:

http://www.president.lt/lt/prezidento_institucija/prezidento_rumai_468/rumu_istorija.html

Evangelikų reformatų bažnyčia, Pylimo g. 18

Bažnyčia pastatyta 1830–1835 m. pagal architekto Karolio Podčašinskio projektą. Bažnyčia stačiakampė, vienanavė, nava dengta medinėmis kesoninėmis lubomis, kurios yra vertingas išlikęs interjero elementas. Aštuoniakampius kesonus puošia tapyti augaliniai ornamentai. Fasadas puoštas šešių korintinių kolonų portiku ir trikampių frontonu su horeljefu „Kristus kalba miniai“. Virš stogo, panašiai kaip ir Vilniaus katedroje, seniau stovėjo trys K. Jelskio skulptūros.

Daugiau informacijos:

http://www.ref.lt/mambo/index.php?option=com_content&task=view&id=141&Itemid=144

Bendri klasicizmo bruožai

Visoje Europoje klasicizmas pasižymi panašiais bruožais, tik Lietuvoje pastatų masteliai buvo mažesni, didikų rūmai neturėjo tokio imperatoriško didybės užmojo kaip Prancūzijoje ar Vokietijoje. Ryškiausias bruožas – antikinių architektūros formų ir klasikinių orderių (dorėninio, jonėninio ir korintinio) naudojimas. Dauguma svarbių pastatų turi portiką (atvirą prieangį su kolonomis ir trikampių frontonu) arba portiko imitaciją (kai kolonos ar puskolonės priglaustos prie pastato). Portikus turi Vilniaus katedra, Rotušė, Evangelikų reformatų bažnyčia, Verkių rūmų ofisinės, Šuazelių – De Reusų, Abramavičių rūmai. Pagrindiniai fasadai būna simetriški pagal vertikalią simetrijos ašį, o jei pastatas laisvai stovintis, neužstatytas kitų pastatų, tai gali būti simetriški ir kiti jo fasadai (Vilniaus rotušė). Priešingai nei baroke, visai nenaudojamos lenktos linijos, išgaubtos, įlenktos ar banguotos plokštumos. Vyrauja tiesios linijos: stačiakampiai planai, stačiakampės langų ir durų angos, papuoštos tiesiais arba trikampaiais sandrikais. Puošyba gana santūri: viename pastate pasirenkami tik keli puošybos elementai – reljefinis frizas, reljefiniai ornamentai pastato skliautuose, reljefiniai papuošimai po langais.

Prezidentūros kiemo kolonada ir fasado dalis, S. Daukanto a. 3

Evangelikų reformatų bažnyčia Pylimo g. 18

Evangelikų reformatų bažnyčios lubos, Pylimo g. 18

Sulistrowskių-Lopacinskių rūmų fasado fragmentas, Skapo g. 4

Puošybės motyvai yra atėję iš antikinės architektūros: vėliavos, ginklai, skydai, kryžiuotos špagos, šalmai, liūtų ir žmonių galvos, ereliai, gėlės, gėlių vainikai, girliandos (Prezidentūros rūmai, Franko namas, Fitinhofų – Tyzenhauzų rūmai, Pocių rūmai). Bažnyčios (Vilniaus katedra ir Evangelikų reformatų bažnyčia) buvo puoštos skulptūromis ir reljefinėmis kompozicijomis timpanuose. Nauja tendencija yra tai, kad pastatai turi būti visų pirma praktiški, ekonomiškai, patogūs. Šią tendenciją geriausiai atspindi Vilniaus rotušės pastatas, kurio puošyba yra minimali, o pastato grožis slypi jo proporcijose. Tai visiškai atitinka prof. L. Gucevičiaus suformuluotą Architektūros katedros programos tezę: „Profesorius įrodys, kad pastato grožis, darnumas ir didingumas glūdi ne išgalvotuose pagražinimuose bei papuošimuose, bet statinio dalių tarpusavio santykiuose, o nuo to priklauso ir jo stiprumas“.

Pastatas („Naručio“ viešbutis)
Pilies g. 24

Abramavičių rūmų kolona ir rozetės
Didžioji g. 36

Fitinhofų-Tyzenhauzų rūmų
frizas ir langai, Vokiečių g. 28

VU Istorijos fakulteto langai
Universiteto g. 7

ROMANTIZMAS IR ISTORIZMAS 1820–1914 m.

Stilių susiformavimas Europoje

Romantizmas

Vokiečių rašytojas Fridrichas Šlėgelis (*Friedrich Schlegel*) pirmasis pavartojo terminą romantinis pavadinti judėjimui, atsiradusiam kaip prieštara klasicizmui. Romantizmas yra meninis, kultūrinis ir intelektualinis sąjūdis, susiformavęs XVIII a. pabaigoje, ir trukęs iki XIX a. antros pusės. Šioje epochoje antikinis menas jau nebebuvo vienintelis stiliaus idealas, koks buvo klasicizmo menininkams, grožio samprata pakito. XIX a. būdingas žavėjimasis istorine praeitimi, ir ta praeities nostalgija virto romantizmo varomąja jėga. Romantizmas atmetė racionalumą, tvarką, balansą, kurie vyravo klasicizme, išaukštino iracionalumą, spontaniškumą, emocionalumą, vertino individualią vaizduotę, subjektyvumą ir laisvę nepriklausyti nuo griežtų klasikinio meno formų.

Istorizmas

Romantizmo idėjos suformavo istorizmo stilių architektūroje. Visų pirma atsirado neogotika, kaip stipraus žavėjimosi viduramžiais pasekmė. Laikoma, kad pirmasis neogotikos pavyzdys yra vila „*Strawberry Hill*“ Anglijoje, kurią 1750 m. pasistatė kolekcionierius Horace Walpole. Europoje dar klestint klasicizmui, architektai vis dažniau ėmė gauti užsakymų suprojektuoti pastatų (rūmus ar bažnyčią) viduramžių stiliumi. Kai 1834 m. sudegė Vestminsterio (Parlamento) rūmai Londone, buvo paskelbtas konkursas, kurio sąlygos nustatė, kad naujas pastatas turi būti statomas neogotikos stiliumi. 1836 m. pastatyti grakštaus neogotikinio silueto Parlamento rūmai Londone – tai neogotikos pergalė Anglijoje. Neogotikines formą įgavo ir kiti Londono statiniai: Britų gamtos istorijos muziejus, Alberto memorialas, kelios geležinkelio stotys. Tačiau lygiagrečiai vyko ir Britų muziejaus, Nacionalinės galerijos bei kitų svarbių Londono pastatų statybos klasicizmo stiliumi. Vyko vadinamas „stilių karas“, buvo diskutuojama, kuris stilius pranašesnis. Istorizmas (kartais vadinamas eklektika) – architektūros stilius, imituojantis vieną kurį praeities stilių, arba jungiantis kelių praeities stilių elementus. Istorizmo atmainos: neoromanika, neogotika, neorenesansas, neobarokas, neoklasicizmas, neobizantika, arba laisvas kelių stilių formų interpretavimas.

Namo Pilies g. 28
neobarokiniai lūpdiniai

Pastatai Vilniaus g. 25, 27

Pastato Vilniaus g. 21 langai

Krosnis pastate K. Sirvydo g. 6
(Rašytojų sąjunga)

Architektūros paminklų restauravimas

Romantizmo įtakoje formavosi naujas požiūris į restauravimą. Anksčiau viduramžių pastatai buvo atnaujinami arba išplečiami pagal to laikmečio stilių. Nuo šiol imta suvokti, kad stiliaus išsaugojimas yra vertingas tiek estetiniu, tiek istoriniu požiūriu. Prie to prisidėjo rašytojai J. V. Gėtė (*Johann Wolfgang von Goethe*), kuris parašė straipsnį apie gotikinės Strasburo katedros grožį, ir Viktoras Hugo (*Victor Hugo*), kuris romane „Paryžiaus katedra“ išaukštino šios katedros grožį. V. Hugo rašė, kad neprotinga statyti graikų ar romėnų pastatų kopijas, ir nevertinti savojo originalaus gotikos paveldo. Apie 1830 m. Prancūzijoje pradedami restauruoti viduramžių pastatai, kurie iki tol stovėjo apleisti ir netvarkomi. XIX a. restauruota Paryžiaus Dievo motinos (*Notre Dame*) katedra, Paryžiaus Šventoji koplyčia (*La Sainte-Chapelle*), Karkasono tvirtovė.

Romantizmas ir neogotika Lietuvos bažnyčių statyboje

Lietuvoje, nežymiai pavėlavęs, istorizmo stilius pradėjo plisti XIX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmečiuose. Romantizmo architektūra Lietuvoje vadinamas ankstyvasis XIX a. pirmos pusės (1820–1860 m.) istorizmas. Laisvos gotikos interpretacijos pirmiausiai paplito bažnyčių ir dvarų architektūroje. Pamėgta apdaila iš lauko akmens, derinama su raudonomis plytomis bei raudonu tinku (*romantinė neogotika*) arba su baltu tinku išryškintomis detalėmis: langų ir durų apvadais, piliastrais (*romantinis klasicizmas*). Vilniaus apylinkėse pastatytos Dūkštų (1856 m.) ir Karvio (1861 m.) bažnyčios yra ankstyvosios neogotikos stiliaus. Vilniuje ankstyvajai neogotikai priskiriami Rasų kapinių vartai (1820 m.) ir centrinė koplyčia (arch. Tomas Tyšeckis, 1850 m.). Vėliau Rasų kapinėse dar pastatyta neogotikinė koplyčios varpinė (1888 m.) ir Vileišių šeimos krypta, yra ir daugiau neogotikos stiliaus antkapių.

Po 1863 m. sukilimo Žemaičių, Seinų ir Vilniaus vyskupijose caro valdžia uždraudė katalikų bažnyčių statybas ir net jų remontus. Draudimas galiojo iki 1897 m. Per tuos 34 bažnyčių statybos draudimo metus Vilniuje nepastatyta nei viena nauja bažnyčia, tačiau išliko nuostata, kad istorizmo (ypač neogotikos) stilius geriausiai tinka bažnyčių statybai. Panaikinus draudimą, nuo 1897 m. iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios Žemaičių ir Vilniaus vyskupijose pastatyta ar pradėta statyti apie 150 mūrinių bažnyčių. Daugelis iš jų buvo neogotikinės (Anykščių, Jurbarko, Kelmės, Palangos, Švėkšnos ir daugybė kitų). Neogotikinė Šv. Kazimiero bažnyčia Naujojoje Vilnioje

Pastato Vilniaus g. 25
reljefiniai lipdiniai

Užutrakio dvaro arklidės

Rasų kapinių vartai
Rasų g. 32

Švėkšnos neogotikinė bažnyčia

pastatyta 1911 m., Vilniaus neogotikinė Dievo Apvaizdos bažnyčia Gerosios Vilties gatvėje – 1913 m. Vienintelė Vilniuje neoromaninio stiliaus Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia Žvėryne pradėta statyta 1911 m., baigta tik 1927 m.

Istorizmas Vilniuje

Po 1831 m. sukilimo uždarius Vilniaus universitetą ir Architektūros katedrą, būsimi architektai studijuoti važiavo į Peterburgą. Vilniaus gubernijos statybos ir kelių komisija buvo pavaldi Vyriausiajai kelių ir viešųjų pastatų valdybai Peterburge. Gubernijos vyriausiasis architektais XIX a. antroje pusėje dirbo Nikolajus Čaginas (*N. Čagin*), vėliau Aleksejus Polozovas (*A. Polozov*). XIX a. pabaigoje Vilniuje dirbo daug architektų ir inžinierių, suprojektavusių po kelias dešimtis pastatų. Apolinaras Mikulskis suprojektavo apie 70 puošnių istorizmo stiliaus pastatų privatiems užsakovams, Kiprijonas Maculevičius suprojektavo apie 50 pastatų, tarp jų – K. Tiškevičienės rūmus (dabar Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka), J. Tiškevičiaus rūmų neorenesansinę rekonstrukciją su oranžerija Žygimantų g. 2. Julijonas Januševskis suprojektavo apie 30 Vilniaus namų, tarp jų neogotikinius H. Raduškevičiaus rūmus Kalvarijų g. 1 ir pastatą Gedimino pr. 7 (dabar Lietuvos paštas). Vilnietis grafas architektas Tadeušas Rostvorovskis (*T. Rostworowski*) suprojektavo neobarokinius I. Korvin–Milevskio rūmus (dabar Rašytojų sąjunga) Sirvydo g. 6, „Jurgio“ viešbutį Gedimino pr. 20, nuosavą namą Pylimo g. 4 (Vilniaus Gaono žydų muziejaus padalinys). Kita dalis talentingų Vilniaus architektų XX a. pradžioje ėmė projektuoti pastatus naujame moderno stiliuje.

1840–1870 m. caro valdžios įsakymu vyko masiški katalikų vienuolynų ir bažnyčių uždarymai ir pritaikymai kitai paskirčiai. Stačiatikių bažnyčiomis paverstos šios katalikų bažnyčios: Trinapolio (1849 m.), Augustijonų (1852 m.), Trinitorių (1864 m.), Šv. Kazimiero (1864 m.), Vizitiečių (1865 m.). Kareivinėms pritaikyti jėzuitų, bernardinų ir trinitorių vienuolynai. Dominikonų vienuolynas prie Šv. Jokūbo ir Pilypo bžn. paverstas ligonine, bazilijonų vienuolynas – kalėjimu, Pranciškonų bažnyčia ir vienuolynas pritaikytas archyvu, karmeličių vienuolynas – valstybinei mergaičių gimnazijai, misionierių vienuolynas – kilmingųjų merginų institutui. Šv. Ignoto bažnyčioje įsikūrė rusų karininkų klubas (1869 m.). Karo ligoninei paskirti Sapiegų rūmai (1844 m.).

Cerkvių statybai organizuoti Lietuvoje buvo įsteigtas specialus komitetas. Komiteto veiklai vadovavo generalgubernatorius M. Muravjovas (*Michail Muravjov*).

Pastato K. Sirvydo g. 6 langas

Architekto K. Rostvorovskio namas Pylimo g. 4

Skaisčiausios Dievo Motinos cerkvės neobizantinis portalas, Maironio g. 14

M. Muravjovas reikalavo, kad Lietuvoje statomos cerkvės nesiskirtų nuo Rusijos, o Rusijoje tuo tarpu buvo ieškoma „tautinio stiliaus“. Senosios rusų XV–XVII a. bažnyčių formos sudarė pagrindą neobizantiniam (*rusų bizantiniam stiliui*) sukurti. Susiformavo dvi šio stiliaus kryptys: 1) monumentalūs, kresni, su sunkiais kupolais soborai; 2) Gruzijos, Armėnijos, Balkanų šalių prototipai, šalmo formos kupolai, kontrastingų spalvų dryžiais dažytos sienos. Muravjovo iniciatyva nauju stiliumi rekonstruotos trys senos Vilniaus stačiatikių bažnyčios. 1865 m. perstatyta Šv. Nikolajaus cerkvė, pristatyta koplyčia, prieangis, fasadai perdirbti neobizantiniu stiliumi. Taip pat iš naujo perstatyta ir Šv. Praskovijos cerkvė. 1865–1868 m. rekonstruota Šv. Onos bažnyčios fasadą tiesiant naują gatvę (dabar Maironio g.) buvo nugriauta klasicistinė trijų aukštų Bernardinų bažnyčios varpinė, pastatyta 1802 m. Tada nugriauti ir vienuolyno vartai, stovėję ant statomos gatvės trasos. 1874 m. vietoje nugriautos varpinės šalia gatvės pastatyta nauja neogotikinė varpinė (arch. N. Čaginas).

XIX a. viduryje suplanuota ir pradėta tiesti nauja centrinė miesto gatvė – Georgijaus (dabar – Gedimino) prospektas. Miesto plėtra vyko pagal miesto perspektyvinius planus, parengtus 1817 m., 1837 m. ir 1875 m. Pagal trečiąjį 1875 m. planą suplanuotas ir imtas statyti Naujamiesčio rajonas. Gedimino prospekte, Vilniaus, Jogailos, J. Basanavičiaus, Mindaugo ir aplinkinėse XIX a. gale užstatytose gatvėse statyti istorizmo stiliaus 3–5 aukštų nuomojami namai, viešbučiai, bankai ir kitos įstaigos. Bendras pastatų skaičius 1818–1910 m. Vilniuje padidėjo 6 kartus.

Svarbiausi pastatai

Istorizmo pastatai, Gedimino pr. 1, 2, 4, 9

Gedimino prospektas pradėtas užstatyti nuo Katedros pusės, statybos ypač intensyviai vyko 1880–1900 m. Prospektas išgrįstas akmenimis ir apsodintas liepomis 1891 m. Kolegijos patarėjo Mykolo Burgardo namai Gedimino pr. 1 statyti 1881 m., Vitoldo Chondzinskio namai Gedimino pr. 2 – 1889 m. (abiejų architektas Vikentijus Gorskis, studijavęs Peterburge). Pastatas Gedimino pr. 4 (1893 m., dabar Valstybinio dramos teatro kasos) buvo naudojamas amatininkų mugei ir „Liutnės“ draugijos kanceliarijai, šias įstaigas įsteigė ir kuravo J. Montvila. Grafo Dimitrijaus Mauroso namai Gedimino pr. 9 (1881 m.) – neobaroko pavyzdys (arch. V. Gorskis). Po pastato pritaikymo prekybos centrui „Gedimino 9“ išliko tik šio namo kevalas – fasadai.

Šv. Nikolajaus cerkvė
Didžioji g. 12

Šv. Praskovijos cerkvė
Didžioji g. 2

Pastatai Gedimino pr. 2, 4

Pastatas Gedimino pr. 9

Pastatas Gedimino pr. 6 (dabar Lietuvos bankas)

Tai pirmasis Lietuvoje specialiai bankui statytas pastatas. 1887 m. Vilniaus žemės bankas įsigijo žemės sklypą, kuris buvo užstatytas keliais mediniais namais. Suorganizuotas architektūrinis konkursas banko projektui parengti buvo pirmasis žinomas architektūrinis konkursas Vilniuje. Konkursui pateikta 17 projektų. Pirmąją premiją laimėjo architektas V. Gorskis, antrąją – inžinierius Julijonas Januševskis. Pastatas pastatytas 1889 – 1891 m. greičiausiai pagal V. Gorskio projektą. Tai didingas istorizmo stiliaus pastatas su neorenesansinėmis ir neoklasicistinėmis detalėmis. Pirmasis aukštas rustuotas, tarp pirmojo ir antrojo aukšto – dorėninio orderio frizas su triglifais, karnizas su modiljonais (būdingos klasicizmo detalės), ant stogo – profiliuotų stulpelių baliustrada. Baliustrados ant stogo yra būdingos daugeliui Gedimino pr. pastatų. Sienos suskaidytos piliastrais. Svarbų vaidmenį fasade vaidina pusapskričių langų išdėstymas ir puošyba. Pusapskričiai langai, aukštus skiriantys frizai, rustai primena renesansinių rūmų detales. Langus puošia liūtų galvutės.

Daugiau informacijos: http://www.lb.lt/vilniaus_rumai

Lietuvos banko pastato langas
Gedimino pr. 6

Pastatas Gedimino pr. 7 (dabar Lietuvos paštas)

A. Sniadeckio namas Gedimino pr. 7 pastatytas 1886 m. (arch. J. Januševskis) ir buvo nuomojamas Rusijos valstybinio žemės banko skyriui. Bankams labai tiko solidžios neorenesanso ir neoklasicizmo formos. Šiame pastate jaučiama renesansinių rūmų įtaka: rustai, platus profiliuotas karnizas, atikas, baliustrados. Tai vienas harmoningiausių Vilniaus istorizmo pavyzdžių. 1969 m. pastate atlikta rekonstrukcija: išsaugoti istoriniai fasadai, o viduje sukurta visiškai nauja erdvė, pritaikyta Vilniaus centrinio pašto darbui (arch. Algimantas Nasvytis).

Pastatas Gedimino pr. 7
(Lietuvos paštas)

Pastatai Gedimino pr. 20, 22, 24, 40

1894 m. pastatytas „Jurgio“ viešbutis Gedimino pr. 20 (arch. T. Rostvorovskis). Tai pirmasis daugiafunkcinis viešbutis su restoranu ir sale. Fasado akcentas – didelis salės langas, balkonas, Šv. Jurgio skulptūra ant stogo (buvo sunaikinta, dabar atkurta). Tai tipiškas istorizmo stiliaus pastatas, kuriame persipina renesanso, baroko, klasicizmo elementai. Kaip ir daugelyje Gedimino pr. pastatų naudojama rustika. Greta esantis pastatas Gedimino pr. 22–24 statytas 1900 m. kaip „Bristolio“ viešbutis (arch. K. Korojedovas). Centrinėje pastato dalyje buvo įrengtas žiemos sodas, kuris 1902 m. perdengtas stiklo blokelių skliautu ir naudotas kaip salė (dabar – Vilniaus mažojo teatro salė). Stogas puoštas sudėtingu kupolu ir kupoliukais. Tokie stogai su kupolais vadinti prancūziškais, juos įkvėpė 1860 m. pastatytas Paryžiaus Operos teatro pastatas (arch. Ch. Garnier).

Pastatas Gedimino pr. 20

Priešais Lukiškių aikštę 1897 m. pastatytas stambiausias reprezentacinis pastatas – Teismų rūmai (dabar – Vilniaus apygardos teismas, Gedimino pr. 40/1). Tai peterburgietiško istorizmo variantas (arch. G. Prusakov iš Peterburgo) su puošniais neoklasicistiniais fasadais. Mergaičių gimnazija (dabar – Lietuvos muzikos akademija) iškilusi šalia Teismų rūmų 1900–1903 m. irgi projektuota architektų iš Peterburgo.

Pastatai Pilies, Didžiojoje ir Aušros Vartų gatvėse

Pilies gatvėje rasime visų architektūros stilių pastatų. Namų fasadai amžių bėgyje ne kartą buvo perstatomi, ypač keitėsi langų puošyba. Namai, patyrę rekonstrukcijas XIX a. ar XX a. pradžioje įgijo istorizmo stiliaus fasadus.

Štralio namas, Pilies g. 26

Namas statytas XV a. pabaigoje, bet jo išvaizda ne kartą keitėsi, ypač nusiaubtas 1748 m. ir 1749 m. gaisrų. Karlas Štralis šį namą įsigijo XIX a. antroje pusėje. 1881 m. pradėta pastato rekonstrukcija baigta 1895 m. (arch. A. Polozov). Po rekonstrukcijos namas įgavo neorenesanso ir neobaroko formas, naujus metalinius balkonus, nišose įkomponuotos alegorinės figūros. Čia veikė populiari Karlo Štralio kavinė „Baltasis Štralis“, o iš Literatų g. pusės buvo restoranas. Namas su kavine ir restoranu iki 1940 m. buvo vadinamas Štralio namu. Dešimt namo butų buvo nuomojami, viename iš jų 1914 m. įsikūrė Lietuvos laikinasis komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti. Šiame name 1918 m. vasario 16 d. pasirašytas Lietuvos Nepriklausomybės aktas. 2000 m. po šešerius metus trukusio restauravimo name atidarytas muziejus – Signatarų namai.

Gyvenamieji namai, Pilies g. 28, 30

Greimas namas Pilies g. 28 turi neobarokinius langus su sandrikais, voliutomis ir girliandomis. Neobarokinis stilius yra gana retas tarp gyvenamųjų namų. Namas Pilies g. 30 jau XIX a. pab. turėjo neoklasicistinį fasadą. 1910 m. užstatytas trečias aukštas su mansarda, pakeisti fasadai, atsirado neogotiški elementai. Įdomus akcentas – stambus neogotikinis erkeris 3-iojo namo aukšto kampe.

Viešbutis

(dabar viešbutis „Radisson SAS Astorija“), Didžioji g. 35/2 Pastatas Didžioji g. 35/2 nuo XVI a. priklausė turtingiems miestiečiams Šperkovičiams. Eustachijus Šperkovičius XVII a. buvo miesto burmistras, jo sūnus Jonas vėliau irgi tapo burmistru. Namas jau XVII a. buvo didelis, tačiau 1701 m. šeima bankrutavo ir namas 1715–1730 m. stovėjo tuščias. Vėliau savininkai keitėsi, čia buvo ir

Pastatas Gedimino pr. 40/1

Pastatas Aušros Vartų g. 6 (viešbutis Europa Royale)

Štralio namas (Signatarų namai) Pilies g. 26

Namas Pilies g. 30

vaistinė, ir vyninė. 1891 m. atidarytas viešbutis „Italija“ (vienas iš seniausių Vilniaus viešbučių). 1901 m. rekonstrukcijos metu užstatytas 4–as aukštas, pastatas įgijo dabartinę neobarokinę išvaizdą.

Miesto salė

(dabar Nacionalinė filharmonija), Aušros Vartų g. 5
Nuo XVI a. pr. čia stovėjo gotikiniai Rusų pirklių namai. XIX a. pabaigoje nuspręsta pirklių namų vietoje pastatyti naują reprezentacinę Miesto salę su viešbutiu. Pastatas rekonstruotas 1902 m. (arch. K. Korojedovas). Pirmas aukštas palei naujai užstatytą Pasažo skersgatvį buvo pritaikytas parduotuvėms, kitus tris užėmė viešbutis „Grand Hotel“ ir koncertų salė. Pasažo skersgatvio pradžioje pastatyta gatvės vartų arka, sujungianti dvi pastato dalis. Gatvės fasadas labai iškilmingas, puoštas puskolonėmis, piliastrais, trikampaiais frontonais. Stogo kupolas prancūziškų neobaroko formų, kaip ir to paties architekto projektuotas pastatas Gedimino pr. 24. Tai vienas prabangiausių istorizmo stiliaus statinių Vilniuje. 1910 m. koncertų salę ir viešbutį smarkiai apgadino gaisras. 1912 m. remontuojama salė perdengta metalinėmis konstrukcijomis, skliautas ir scenos anga tuomet įgavo elipsinį kontūrą (tokią skliauto formą turi ir Lietuvos mokslų akademijos salė Gedimino pr. 3). 1905 m. čia rinkosi Didysis Vilniaus Seimas, kuris pirmąkart pareikalavo Lietuvos politinės autonomijos, o 1906 m. įvyko pirmosios lietuvių tautinės operos – Miko Petrausko „Birutės“ – premjera.

Daugiau informacijos:

<http://www.filharmonija.lt/lt/apie-mus/istorija/>

Pastatai J. Basanavičiaus g.

1900 m. J. Basanavičiaus g. 12 pastatyti Valstybės kontrolės rūmai (arch. K. Korojedovas), 1902 m. prie jų prijungta dalis su didžiuliais arkiniais vartais. Kylant J. Basanavičiaus gatve, išsiskiria didelio tūrio kampinis pastatas Mindaugo g. 12/14. Tai 1901–1903 m. pastatyti Polesės geležinkelio valdybos rūmai (dabar AB Lietuvos geležinkeliai, arch. T. Rostvorovskis). Kampinis rūmų korpusas net 7 aukštų, o palei Mindaugo gatvę – 4 aukštai. Priešais esantis pastatas Basanavičiaus g. 16 (arch. K. Korojedovas) yra gana retai pasitaikančio Vilniuje neogotikos stiliaus. Architektas K. Korojedovas interpretavo visus stilius, formavo iš jų sunkiasvorį dekorą, kuris atitiko praturtėjusių užsakovų skonį.

Lenkų teatras (dabar Lietuvos rusų dramos teatras), J. Basanavičiaus g. 13

Lenkų teatro statybą iniciavo ir finansavo privatūs įtakingi asmenys: dvarininkas I. Korvin–Milevskis, prekybininkas P. Zavadskis ir kiti. Jie nupirko žemės sklypą

Pastatas Didžioji g. 35/2
(viešbutis Radisson SAS Astorija)

Nacionalinė filharmonija
Aušros Vartų g. 5

Pastatas J. Basanavičiaus g. 5
(LR Kultūros ministerija)

Pastatas J. Basanavičiaus g. 16

Pohuliankos (dabar J. Basanavičiaus) gatvėje ir 1910 m. paskelbė architektūrinį konkursą. Konkursą laimėjo V. Michnevičiaus ir A. Parčevskio (*Wacław Michniewicz, Aleksander Parczewski*) architektų biuras. Pagal jų projektą teatras baigtas statyti 1913 m. Fasadų architektūroje panaudoti renesansiniai ir barokiniai motyvai: neorenesansinis atikas su arkutėmis, baroko formų dvipakopis čerpių stogas. To meto spauda rašė, kad teatro architektai suderino Krokuvos ir Vilniaus istorinės architektūros motyvus. Daug dėmesio skirta kokybiškai techninei įrangai: įvestas centrinis šildymas, vandentiekis, kanalizacija, moderni scenos įranga. 900 vietų žiūrovų salė turėjo gerą akustiką.

Bendri stiliaus bruožai

Istorizmo tendencijos visos Europos architektūroje turėjo panašų pobūdį, buvo orientuojamasi į kaimynines šalis – Rusiją, Lenkiją, Vokietiją. Daugiausiai dirbo Peterburgo inžinerinio instituto ir Peterburgo dailės akademijos auklėtiniai (V. Gorskis, T. Rostvorovskis, K. Maculevičius). Regioninė mokykla nesusiformavo, nes nebuvo vietinės specialistų ruošimo mokyklos, nebuvo organizuotos projektavimo ir statybų infrastruktūros, buvo nedaug turtingų užsakovų.

Bendri istorizmo bruožai yra daugelio architektūros formų ir detalių viename pastate naudojimas. Fasadais kartais atrodo nesaikingai perkrauti detalėmis. Tinkuotas fasadas dažnai skaidomas rustais, piliastrais su įvairių orderių kapiteliais, karnizais. Langai stačiakampiai ar pusapvaliai, su trikampiais, segmentiniais ar barokiškai išlenktais sandrikais, puošiami įvairiausiai apvadais, naudojama daug augalinių ar geometrinių formų, žmonių ar gyvūnų galvučių lipdinių. Virš karnizo stogas puošiamas baliustradomis, įvairių formų skydais.

Senasis Vilnius XIX a. II pusės fotografijose:

<http://www.lnm.lt/virtualios-parodos/senasis-vilnius.html?task=view>

Lenkų teatras (Lietuvos rusų dramos teatras), J. Basanavičiaus g. 13

Pastato Vilniaus g. 31 detalės

Pastato Dominikonų g. 9 detalė

MODERNAS 1900–1914 m.

Stiliaus susiformavimas Europoje

XIX a. pabaigoje pradėjo formuotis naujos meninės srovės, kurių atstovai atmetė nusistovėjusį realistinį vaizdavimo būdą, jie ieškojo naujų išraiškos būdų ir naujo požiūrio į realybę. XIX a. pabaigos – XX a. vidurio avangardinių meno krypčių visuma vadinama modernizmu. Modernas yra viena iš modernizmo srovių, suklestėjusių XIX a. pabaigoje ir trukusių iki pirmojo pasaulinio karo.

Modernas – tai architektūros ir dailės stilius, kuriam būdingas formų įmantrumas, dinamiškumas, stilizuotas dekoratyvumas, asimetrija. Modernas skirtingose Europos šalyse turėjo nevienodus vardus. Prancūzijoje, Belgijoje vadinamas ar nuvo (*art nouveau*), Vokietijoje – jugendu (*jugendstil*), Austrijoje, Vengrijoje, Lenkijoje – secesija (*secession*), Rusijoje, o taip pat ir Lietuvoje – modernu (*modern*). Pagal kaimyninių šalių naudojamus pavadinimus šis stilius Lietuvoje irgi gali būti pavadinamas secesija, o kartais ir jugendu. Kiekvienoje šalyje kūrė labai skirtingi ir originalūs menininkai, todėl skiriasi ne tik pavadinimai, bet ir stiliaus kryptys.

Modernas atsirado beveik vienu metu keliuose meno centruose: Briuselyje, Vienoje, Paryžiuje, Barselonoje, Glazge, Miunchene. Menininkai visur norėjo atmesti atsibodusius praeities stilius ir siekti individualių išraiškos priemonių. Terminas *art nouveau* pirmą kartą panaudotas 1884 m. belgų meno žurnale „L'Art Moderne“. Briuselis gali būti vadinamas *art nouveau* sostine. Pagrindiniai Briuselio *art nouveau* stiliaus architektai yra Viktor Horta, Paul Hankar, Henry van de Velde. Apie 1900 metus jie sukūrė daugybę įspūdingų pastatų. 1895 m. Vienos architektas akademikas Oto Vagneris (*Otto Wagner*) išleido vadovėlį „*Moderne Architektur*“, kuriame siūlė atsisakyti eklektiško dekoro ir taikyti paprastumo principą. Aplink O. Vagnerį susibūrė grupė jaunų menininkų ir architektų, kūrusių modernu stiliumi. Sekant O. Vagneriu Austrijoje pamėgtos griežtos stačiakampės geometrinės formos, tai geometrinio modernu atmaina, kuri per Peterburgą išplito ir Vilniuje. Paryžiuje modernu madą paskleidė architektas Hektoras Gimaras (*Hector Guimard*), kuris 1899–1900 m. iš lenktų kaldintos geležies formų suprojektavo įėjimus į Paryžiaus metro. Ryga taip pat yra vienas didžiausių modernu (*art nouveau* krypties) architektūros centrų, visame mieste yra apie 800 šio stiliaus pastatų, o centrinėje miesto

Rygos modernu detalės:
skulptūriniai reljefai

Budapešto modernu detalės:
mozaika ir erkeris

Liepajos modernu detalės:
portalas ir reljefiniai lipdiniai

dalyje moderno pastatai sudaro trečdalį. Vienas iš kriterijų, pagal kurį Rygos istorinis centras įtrauktas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą yra Rygos modernio pastatų gausa ir neprilygstama vertė.

Bendri stiliaus bruožai visose šalyse yra formų įvairovė ir įmantrumas (įvairių dydžių stačiakampių deriniai, trapecijos, lenktos, išraitytos linijos, asimetrija. Ornamentai gali būti geometriniai arba imituojantys augalų formas. Naudojama daug technologinių naujovių, atvirai eksponuojamų metalinių konstrukcijų, netaisyklingų formų langų ir durų rėmų, įmantrių laiptų turėklų ir balkonų grotelių.

Modernas Vilniuje

Atėjęs per Varšuvą, Krokuvą bei Peterburgą, modernas Vilniuje pasirodė apie 1900 m. ir gyvavo iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios. Vilniaus modernas formų įmantrumu neprilygo Vienos ar Briuselio modernui, nepaliko jis ir tokios gausybės pastatų kaip Rygoje ar Krokovoje. Vis dėlto Senamiestyje bei Naujamiestyje randasi apie 40 įdomių šio stiliaus pastatų, o atskirų fragmentų ir puošybės detalių – dar antra tiek.

Deja, dalis XX a. pradžios modernio pastatų, taip pat ir parduotuvių bei kavinių interjerai neišliko. Moderno laikotarpis Vilniuje pradėjo naujų formų ieškojimus, įkvėpė kūrybos individualizmo siekį – vėliau tai buvo išplėtotą visose XX a. architektūros srovėse. Pradėtos taikyti naujos medžiagos: metalo santvaros, gelžbetonis, šlifluotas akmuo, keraminės apdailos plytelės, kaltas metalas, faktūrinis tinkas, plačios įstiklintos vitrinos.

Vilniuje XX a. pr. buvo statomi bankai, stambūs prekybos namai, teatrai. Istorizmo stilius vis dar buvo populiarus, kai kuriuose visuomeniniuose pastatuose modernio formos persipina su istorizmo stiliumi (Lenkų teatras, Turgaus halė). Daugiausiai modernio stiliuje pastatyta individualių gyvenamųjų namų ir daugiabučių namų, skirtų nuomai. Puošniausią rezidenciją – Vileišių rūmus Antakalnyje XX a. pr. pasistatė Petras Vileišis, garsus visuomenės ir politinis veikėjas. Vileišių rūmų statyboje panaudotos tada dar retos Lietuvoje statybinės medžiagos – betonas, cementas, gelžbetonio perdangos. Tai neobarokinės architektūros ansamblis, kuriame įpinta modernio elementų, ypač interjeruose. Nuomojamieji namai Vilniuje atsirado XIX a. II pusėje. XX a. pr. imta statyti komfortiškesnius namus: pradėta įvedinėti vandentiekį, kanalizaciją, kai kur – centrinį šildymą ir liftus. Daugiabučius statę privatūs savininkai namų statyboms imdavo paskolas.

Liepajos modernio detalės: erkeriai ir langai

Pastato Pilies g. 32 vitrina

Vileišių rūmų korpusas
Antakalnio g. 6

1904–1912 m. Vilniaus miesto vyriausioju architektu dirbo Vaclovas Michnevičius (*Wacław Michniewicz*), kuris suprojektavo nemažai svarbių to meto pastatų: Lenkų teatrą, Turgaus halę, architektų biurą su butais (J. Tumo–Vaižganto g. 4/1). V. Michnevičius kaip ir daugelis to meto architektų: M. Prozorovas, V. Stipulkovskis, A. Antonovičius, A. Kleinas studijavo Peterburge. Jų kūrybai būdinga racionaliojo geometrinio modernio kryptis. Keli architektai (E. Rouba, A. Parčevskis) studijavo Rygoje, tačiau Rygai būdinga *art nouveau* kryptis Vilniuje nepaplito.

Svarbiausi pastatai

Turgaus halė, Pylimo g. 58/Bazilijonų g. 1

Turgaus halė pastatyta 1904–1906 m. buvusioje Javų turgavietės vietoje. Halę projektavo arch. V. Michnevičius. Rengdamas projektą jis nuvyko į Varšuvą susipažinti su naujausia prekybos pastatų architektūra ir įranga. Ši halė panaši į vieną Varšuvos turgaus halę *Żelazna Bramos* aikštėje, statytą 1901 m. Didelė halės erdvė perdengta naujoviškomis kniedytų santvarų konstrukcijomis, kurias pagamino Petro Vileišio mechaninės dirbtuvės. Pagrindinio fasado centre – būdingas modernio architektūrai segmentinės formos langas, kurio metaliniai rėmai suskirstyti smulkiomis dalimis. Fasade virš lango buvo įtaisytas Vilniaus herbas su vytimi, o virš įėjimo laikrodis.

Rusijos valstybės bankas

(dabar Lietuvos mokslų akademija), Gedimino pr. 3
1903–1906 m. statytus Rusijos valstybės banko rūmus projektavo architektas Michailas Prozorovas (*Michail Prozorov*), kuris išmanė naujas metalo ir gelžbetonio konstrukcijas. Pastato Gedimino pr. 3 banko operacijų salė perdengta tiems laikams moderniu elipsės formos gelžbetoninės konstrukcijos skliautu. Fasade suderintos neoklasicizmo ir ankstyvojo modernio formos: simetriškas griežtas fasadas ir stilizuotos geometrinės detalės. Išlikęs modernio stiliaus vestibulio interjeras su būdingomis durų puošybos formomis. Plastiškų modernio formų yra ir kalto metalo tvorelė prieš pastatą. M. Prozorovas suprojektavo ir daugiau bankų bei komercinių pastatų (bankas Didžioji g. 18, prekybos namai Didžioji g. 33, Pirklių klubas Gedimino pr. 35).

Zalkindų prekybos namai, Didžioji g. 33/Rūdninkų g. 2
Žemės valdą, kurioje stovėjo keturi mūriniai namai, 1898 m. įsigijo pirkliai Zalkindai. 1900 m. jie sujungė sklype buvusius namus į vieną pastatą, rekonstrukcijai vadovavo architektas M. Prozorovas. Po gaisro 1910 m. pastatą rekonstravo tas pats architektas, suteikdamas

Pastatas J. Tumo-Vaižganto 4/1

Turgaus halė Pylimo g. 58

Pastatas Gedimino pr. 3
(Lietuvos mokslų akademija)

Pastatas Didžioji g. 33

jam moderno stiliaus bruožų. Istoristinių fasadų aplinkoje pastatas išsiskyrė racionaliomis geometrinėmis formomis. Čia veikė prabangus Zalkindų prekybos centras, Azovo–Dono banko skyrius, viešbutis. 1930 m. įrengtas kino teatras „Casino“, koncertų salė, veikė kelios privačios gimnazijos. Po II-ojo pasaulinio karo pastate veikė kino teatras „Maskva“. Septintajame dešimtmetyje pastatas dar kartą rekonstruotas, paaukštintas, čia įsikūrė Vilniaus modelių namai. Dabar pastatas, atnaujintas 1999 m., yra komercinės paskirties.

Bankas ir prekybos namai

(dabar Nordea bankas), Didžioji g. 18/ Savičiaus g. 2
Šioje vietoje stovėjęs namas rekonstruotas 1891 m., tuomet užstatytas trečias aukštas. 1913 m. pagal architekto M. Prozorovo projektą pertvarkyti fasadai ir interjerai, pritaikant pastatą komercinei paskirčiai. Tai geometrinio moderno atmaina, fasaduose naudojamos įvairių dydžių stačiakampės langų padalos. Tarpukariu operacijų salė palei Savičiaus gatvę pritaikyta kinoteatrui „Eden“, sovietmečiu čia veikė kinoteatras „Spalis“. Pastatas atnaujintas 1997 m., čia vėl įsikūrė bankas.

Pirklių klubas, *Gedimino pr. 35/ J. Tumo–Vaižganto g. 1*
Pirklių klubo rūmai pastatyti 1913 m. Vilniaus prekybininkų ir pramonininkų bendrijos užsakymu. Projekto autorius M. Prozorovas irgi buvo tos bendrijos narys. Pirmame pastato aukšte įsikūrė šešios parduotuvės, antrajame – darbo kabinetai, biblioteka, trečiame – puošni susirinkimų bei koncertų salė. Klube įrengtas tada Vilniuje dar itin retas centrinis šildymas, elektros apšvietimas, telefono linija. Išorės architektūroje dominuoja barokiško silueto cilindrinis bokštelis. Virš jo buvo alegorinė Atlanto, laikančio Žemės rutulį figūra, sunaikinta 1952 m. Pritaikant pastatą verslo centrai, didingas, beveik trijų metrų aukščio Atlantas vėl atkurtas.

Gyvenamas namas, *Pilies g. 34*

XVIII a. šioje vietoje stovėjo mažas mūrinis namas, priklausęs siuvėjų cechui. Vėliau savininkai keitėsi, namas ne kartą remontuotas. Moderno stiliumi 1907 m. namą rekonstravo architektas Vladislavas Stipulkovskis (*Wladislaw Stypulkowski*). Asimetriškas fasadas turi būdingą moderno stiliui bokštelį – erkerį, būdingus langų padalijimus, puošybos detalėse susipina geometriniai ir plastiški motyvai. Ant karnizo stovi dekoratyvūs skulptūriniai rutuliai.

Daugiabučiai namai, *Pamėnkalnio g. 14, 22, 24, 26, 28*
Penkių namų grupė, suprojektuota architekto E. Roubos, pastatyta 1912 m. Žemutiniuose aukštuose buvo

Bankas Didžioji g. 18

Pirklių klubas Gedimino pr. 35

Gyvenamas namas Pilies g. 34

parduotuvės, viršutiniuose 4–6 kambarių butai. Langai ir tarpulangių elementai sudaro vientisas stačias juostas, langai dalijami įvairaus dydžio stačiakampiais. Įdomiausia detalė – laiptuoti, karpyti ir pasagos formos skydai (atikai), puošti plastiškais banguojančiomis linijomis, augalų ir paukščių motyvais. Panašaus tipo skydai pastatyti ir kituose to meto daugiabučiuose namuose Kaštonų g. 1, 3–5, J. Basanavičiaus g. 19, Pylimo g. 5.

Grafo Sergejaus Lopacinskio namas, Jogailos g. 8

Tai gana stambus šešiaaukštis namas su liftu, pastatytas 1914 m. (arch. A. Antonowicz). Pagrindinio fasado 2 komercijai skirti aukštai išryškinti juodo šlifoto akmens apdaila ir plačiais langais. Viršutinius aukštus jungia erkerių vertikalės, šeštas aukštas vainikuoja fasadą kaip atikas. Būdinga moderno detalė – antrojo aukšto langai su nusklembtais kampais, būdingi šiaurietiškajam modernui. Nusklembtais kampais langus dar galima matyti namuose Subačiaus g. 8 (arch. S. Soroka), Pylimo g. 5 (arch. V. Michnevičius) ir Ž. Liauksmo g. 8.

Chajos Kremer namas, Kauno g. 2

Tai šešių aukštų nuomojamas namas su dviem kiemais ir 2 liftais, pastatytas 1911 m. (arch. A. Filipowicz–Dubowik). Įėjimo durys turi plastiškų formų puošybą, langai dalinti įvairių dydžių stačiakampiais. Moderno architektūrai būdingas nusklembtas namo kampas su išsikišusiu erkeriu ir bokšteliu, dengtu žvynuota skarda. Kampinius cilindrinės formos bokštelius turi namas Gedimino pr. 39 ir Pirklių klubas Gedimino pr. 35. Kampiniai bokšteliai labai dažni Rygos modernio architektūroje, sutinkami ir visos Europos modernio pastatuose.

Gyvenamųjų namų kolonijos

Gyvenamųjų namų kolonijų (tai kaip tam fikros gyvenamųjų namų statybos bendrijos) statybas Vilniuje organizavo Juozapas Montvila (*Josef Montwill*), visuomenės veikėjas, Žemės ūkio banko steigėjas ir direktorius. J. Montvila Vilniuje turėjo nemažai žemės sklypų ir 1896 – 1899 m. inicijavo keturių kolonijų statybą. Pirmoji kolonija – vienaaukščių namų grupė tarp Šaltinių, Aguonų ir Mindaugo gatvių. Antroji kolonija – tarp dabartinių Čiurlionio, Jovaro ir Basanavičiaus gatvių. Ten pastatyta 12 namų, kiekvieno namo savininkas turėjo 10–12 arų sklypą su sodu. Šnipiškių kolonija tarp Rinktinės, Šeimyniškių ir Slucko gatvių apima daugiau nei 20 pastatų, daugiausiai – dviaukščių, butai juose 2–3 kambarių. Ketvirtoji kolonija yra tarp Balstogės, Vitebsko, Mielagėnų, Švenčionių ir Gervėčių gatvių (Rasose). Visi besistatantys namus imdavo paskolas iš Žemės ūkio

Pastato Pamėnkalnio g. 28 detalės

Pastatas Jogailos g. 8

Pastatas Kauno g. 2

Pastato K. Kalinausko g. 16 detalės

banko, įkeisdami savo pastatytus namus. Pastatai išlikdavo Žemės ūkio banko nuosavybėje, kol būdavo išmokamos paskolos. J. Montvila 1909 m. įkūrė Vilniaus butų įrengimo draugiją, kuri surengė namų statybos parodą buvusio Pranciškonų vienuolyno kieme ir pastatuose. Po tos parodos pradėta dar vienos kolonijos statyba prie Lukiškių aikštės.

Lukiškių gyvenamųjų namų kolonija, J. Savicko g. 3–21, J. Tumo–Vaižganto g. 4–8, Kražių g. 13–25

1910 m. architektas Augustas Kleinas (*August Klein*) gavo užsakymą suprojektuoti namus trikampės formos sklype prie Kražių gatvės. Kai kuriuos namus palei J. Tumo–Vaižganto gatvę projektavo V. Michnevičius. Kvartalas užstatytas 1911–1913 m. Kiekvieno namo planas ir fasadai buvo individualūs, originalūs, dažnai asimetriški. Visuose namuose buvo vonios ir klozetai, trijuose įrengtas net centrinis šildymas, kiti buvo šildomi krosnimis. Kai kurie namai istorizmo (neogotikos, neoklasicizmo) stiliaus, tačiau dauguma turi moderno stiliaus bruožų. Būdinga asimetrija, bokšteliai, erkeriai, skydai (atikai). Grynai moderno stiliaus yra kampiniai namai J. Tumo–Vaižganto g.4/1 ir 8/1.

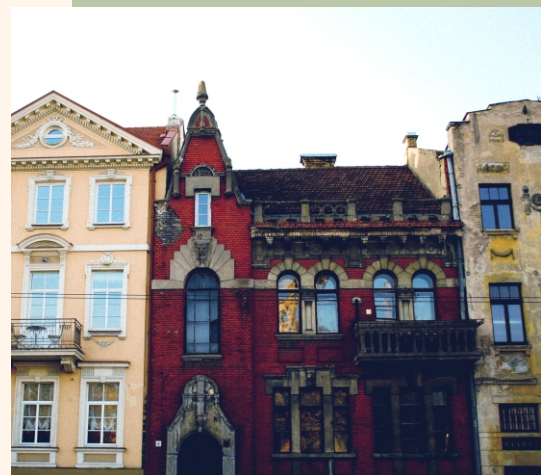
Name J. Tumo–Vaižganto g. 4/1 buvo įrengtas V. Michnevičiaus ir A. Parčevskio architektų biuras, viršutiniuose aukštuose – keli butai. 1913 m. čia gyveno pats namo architektas V. Michnevičius. Pastatas išsiskiria geltonų plytų fasadais, puoštais mėlynų keraminių plytelių juostomis. Keraminėmis plytelėmis puošti ir namų Pilies g. 32, Subačiaus g. 8, Pylimo g. 5, Pamėnkalnio daugiabučių namų grupės fasadai.

Trys kryžiai, *Trijų kryžių kalnas*

Trys kryžiai – tai moderno stiliaus architektūrinių formų monumentas. Šioje vietoje mediniai kryžiai statomi nuo XVI – XVII a. atminti XIV a. nužudytiems pranciškonų vienuoliams. XIX a. kryžiai sugriuvo, ir caro valdžiai draudžiant, nebebuvo atstatomi. Pirmojo pasaulinio karo metu Vilniaus šviesuomenės iniciatyva naujam Trijų kryžių paminklui surinkti pinigai. 1916 m. architektūrinis Trijų kryžių monumentas pastatytas pagal žymaus lenkų architekto ir skulptoriaus Antano Vivulskio (*Antoni Wivulski*) projektą. Šis menininkas vienintelis iš to meto architektų studijavo Vakarų Europoje: Vienoje jis baigė Architektūros akademiją, o Paryžiuje – Dailės akademiją. 1950 m. sovietinės valdžios įsakymu Trijų kryžių paminklas susprogdintas, o 1989 m. Lietuvos sąjūdžio iniciatyva atstatytas (architektas H. Šilgalis). Ant plataus išlenkto postamento pusračiu išdėstyti trys vienodos formos kryžiai, juostomis išryškintas kryžių kontūras, priekinis kryžius pakeltas aukščiau.

Gyvenamas namas
M. Valančiaus g. 3

Gyvenamasis namas
J. Tumo-Vaižganto g. 6

Namo J. Tumo-Vaižganto g. 7
langai ir dekoratyvinė niša

Trys kryžiai, Trijų kryžių kalnas

Neišlikę moderno pastatai

Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia,

liekanos po pastatu Vivulskio g. 6

Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios projektą architektas A. Vivulskis paruošė 1907 m. Bažnyčios konstrukcija rėmėsi nauja gelžbetonio technika. Bažnyčia buvo statoma 1913–1916 m. Pamaldos nebaigtoje bažnyčioje ėmė vykti nuo 1917 m., statyba tęsiama 1937–1939 m., tačiau atėjus 1940 m. bažnyčia liko neužbaigta.

Bažnyčios mūrai 1963 m. įjungti į Statybininkų kultūros rūmų struktūrą, ir buvusios bažnyčios vaizdas dingo turbūt negrįžtamai. „Nebaigta ir prarasta Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia Vilniuje kelia įvairių sentimentų. Kad ir kokia ji buvo įdomi, be Vivulskio jos niekas iki galo nebesuprojektuos. Kaip ir Barselonos Sagrada Familia katedroje viskas, kas daryta Antonio Gaudi, gyvybinga, tikra, o vėlesni tęsiniai – sausas muliažas ir tiek...“ (menotyrininkė Nijolė Lukšionytė–Tolvaišienė)

Amatų paviljonas, stovėjęs Bernardinų sode

1903 m. surengtoje Žemės ūkio ir pramonės parodoje, vykusioje Bernardinų sode, originalumu išsiskyrė architekto K. Korojedovo sukurtas Amatų skyriaus paviljonas. 1907 m. jis pritaikytas Lenkų vasaros teatrui. Paviljono fasadas priminė didelę pasagą (mėgiama moderno forma), šonuose bokšteliai su barokiniais šalmais, inksto pavidalo smulkiais stačiakampiais sudalintas langas. Paviljonas buvo medinis, nugriautas 1939 m.

Saldumynų parduotuvė „Viktorija“, Gedimino pr. 2

Parduotuvė atidaryta 1908 m. Jos interjeras buvo labai profesionalus šiaurės moderno pavyzdys, bet, deja, neišliko.

Bendri stiliaus bruožai

Vilniuje sutinkamos trys moderno architektūros stiliaus kryptys:

Modernas, persipynęs su istorizmu (P. Vileišio rūmai, Lenkų dramos teatras, Turgaus halė). Šios krypties pastatuose sutinkami tiek įvairūs istorizmo motyvai, tiek moderno architektūros bruožai: langų dalijimas, dideli segmentiniai langai, naujos gelžbetonio ir metalo konstrukcijos, moderno formos interjeruose.

Plastiškasis – dekoratyvusis modernas (neišlikęs Amatų paviljonas, neišlikęs saldumynų parduotuvės „Viktorija“ interjeras, namų grupė Pamėnkalnio gatvėje, A. F. Duboviko namas M. Valančiaus g. 3). Šiai kryptčiai

Neišlikusi Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia

Neišlikęs amatų paviljonas

Namo Pilies g. 34 erkerio detalė

Pastato Gedimino pr. 3 (LMA) vestibulius

būdingas formų plastiškumas, lenktos linijos fasadų, skydų, langų angų formose, puošyba banguotomis linijomis, augalų ir gyvūnų motyvais. Plastiškojo modernio kryptis klestėjo Belgijoje ir Prancūzijoje (vadinama *art nouveau*), taip pat Latvijoje (Rygoje). Vilniuje šios krypties pavyzdžių beveik neišliko, arba panaudotos tik palyginus kuklios detalės.

Racionalusis geometrinis modernas (Zalkindų prekybos namai, Bankas Didžioji g. 18, namai Pilies g. 34 ir J. Tumo–Vaižganto g.4/1). Ši kryptis buvo populiaresnė Austrijoje, Lenkijoje (secesija) ir Rusijoje (modernas). Fasadams būdingi stačiakampiai langai su įvairaus dydžio padalomis, langai su nusklembtais kampais, santūri stilizuotų geometrinių formų puošyba, lenktos linijos naudojamos labai saikingai.

Visoms kryptims būdinga fasadų ir planų asimetrija, kampiniai bokšteliai, erkeriai. Apdailai naudojamas tinkas derinamas su netinkuotomis plytomis, keraminėmis plytelėmis, šlifotu akmeniu. Pastatai puošiami originaliomis kalto metalo tvorelėmis ir balkonų turėklais. Ypač originalios būna pagrindinės įėjimų durys, deja, jų mažai teišliko.

Pastato Kauno g. 2 langai

Pastato Gedimino pr. 39 kampinis bokštelis

Pastato Ž. Liauksmo g. 8 dekoratyvinis skydas

TEKSTE NAUDOJAMŲ ARCHITEKTŪROS TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Angliškas parkas –

parko tipas, sukurtas XVIII a. Anglijoje. Parkas yra laisvo, netaisyklingo plano, jame yra tvenkinių, tiltelių, nedidelių paviljonų, grotų, griuvėsių imitacijų.

Antablementas –

horizontali perdanga virš kolonų, susideda iš **architravo** (apatinė dalis), **frizo** (vidurinė, dažnai dekoruota dalis) ir **karnizo** (viršutinė dalis, dažnai susideda iš kelių horizontalių nevienodo pločio juostų).

Apsidė –

išsikišusi pusapvalė arba daugiakampė bažnyčios dalis, kurioje randasi altorius ir erdvė už altoriaus.

Architektūra –

1. meno šaka; erdvinės žmogaus aplinkos formavimas, statinių ir jų kompleksų projektavimas bei statyba;
2. pastato kompozicija, meninis pobūdis.

Architravas –

apatinė perdangos (antablemento) dalis virš kolonos kapitelio.

Arkada –

vienodų arkų, paremtų kolonomis arba stulpais, eilė.

Arkbutanas –

išorinė atraminė pusarkė, perkelianti skliauto skėtimo jėgas į apatinius ramsčius (kontraforsus).

Atikas –

1. statinio stogo sienelė virš karnizo; 2. pastato aukštas virš karnizo – atikinis aukštas.

Bazilika –

pailgo stačiakampio plano pastatas, kurio vidurinė dalis aukštesnė. Vidus kolonų eilėmis padalytas į 3 ar 5 navas. Nuo IV a. bazilikos forma taikoma krikščionių bažnyčių statyboje.

Frizas –

1. vidurinė antablemento juosta (tarp architravo ir karnizo); 2. horizontali dekoratyvinė juosta, skaidanti statinio plokštumas.

Frontonas –

trikampė ar pusapvalė viršutinė pastato fasado (arba durų, lango) dalis.

Grifonas (grifas) –

dekoratyvinė skulptūra, reljefas arba piešinys, vaizduojantis fantastinę būtybę liūto kūnu, erelio galva ir sparnais.

Ilginė –

ilgoji plytos kraštinė; trumpinė – trumpoji plytos kraštinė.

Iliuzionizmas –

tikrovės imitacija dailės kūrinys, panaikinti ribą tarp meninio vaizdo ir realybės, sukurianti trimatį realių daiktų įspūdį ir erdvės iliuziją (baroko architektūroje naudojamas ištapant sienas ir skliautus).

Kapitelis –

dekoruotas kolonos viršus.

Karnizas –

1. viršutinė antablemento juosta (virš frizo); 2. horizontali profiliuotos juostos pavidalo sienos atbraila.

Kartušas –

puošniai įrėmintas skydo pavidalo plokštuma, dažnai su įkomponuotu herbu, emblema, įrašu.

Kontraforsas –

vertikali išsikišusi sienos atrama sienai sutvirtinti arba perdangų skėtimo jėgoms atremti.

Liunetė –

1. nedidelis skliautas, statmenai įsikertantis į didesnį cilindrinį (kartais kupolinį) skliautą. Gali gaubti langą arba duris (būdinga renesanso ir baroko architektūrai). 2. Arkinė anga arba niša virš lango arba durų.

Lodžija –

1. dengtas balkonas; 2. atviro tipo arkadinis pastatas arba pastato dalis.

Mensa –

stalo, dėžės, kai kada sarkofago pavidalo apatinė altoriaus dalis.

Metopa –

frizo dalis: keturkampė plokštė su reljefais tarp triglifų.

Nava –

bažnyčios dalis, skirta tikintiesiems. Daugianavėje bažnyčioje būna centrinė ir 2 arba 4–ios šoninės navos, kurios būna viena nuo kitos atskirtos kolonų eilėmis.

Nerviūra –

konstrukcinis arba dekoratyvinis pastato elementas; išsikišusi profiliuota skliauto briauna.

Orderis –

kompozicijos tipas, kurio svarbiausi elementai yra proporcingai susieti kolona, kapitelis ir antablementas.

Piliastras –

tai kolonos arba stulpo pavidalo vertikalus sienos elementas (puskolonė).

Pinaklis –

keturkampis į viršų smailėjantis bokštelis, užbaigiantis bokštą, frontoną, kontraforsą.

Portikas –

1. senovės graikų pastatas su šonuose pristatytomis kolonomis; 2. Atviras prieangis su kolonomis.

Prancūziškas parkas –

parko tipas, sukurtas XVII a. Prancūzijoje. Parkas yra taisyklingo, simetriško plano, alėjos yra tiesios, augalai geometriškai apkarpomi, sukuriama geometriniai gėlynų ir žolynų raštai.

Presbiterija –

krikščionių bažnyčios dalis, centrinės navos tęsinys, kuriame yra didysis altorius. Presbiterija skirta dvasininkams, dažniausiai orientuota į rytus.

Putas –

dekoratyvinis dailės motyvas – tapytas arba skulptūrinis nuogo berniuko (dažnai sparnuoto) atvaizdas.

Retabulas –

skulptūrinė arba tapyta viršutinė (virš mensos) altoriaus dalis.

Rokailė –

stilizuotos kriauklės, gaidžio skiauterės ar jūrų augalo pavidalo rokokinio ornamento motyvas.

Rozetė –

1. stilizuoto gėlės žiedo pavidalo ornamento motyvas; 2. didelis apskritas gėlės žiedo pavidalo langas.

Rustas –

grubiai tašytas akmuo su nusklembtais kraštais vartojamas išorinių sienų apdailai.

Rustika –

pastato išorinės sienos apdaila iš rustų arba tinko, imituojančio rustus.

Sandrikas –

lango papuošimas: karnizo arba frontonėlio (trikampio arba segmentinio) pavidalo reljefas virš lango.

Stiukas –

apdailos, skulptūros medžiaga iš gipso, kalkių, klijų ir smėlio arba marmuro miltelių; drėgnas būna minkštas, greitai stingsta, sudžiūvęs – kietas.

Timpanas –

1. atbrailomis apribota trikampio frontono plokštuma; 2. pusapvalė arba trikampė įduba virš portalo, durų, lango.

Transeptas –

lotyniško kryžiaus plano bažnyčios skersinė nava (tarp presbiterijos ir išilginių navų).

Triglifas –

frizo dalis: keturkampė plokštė su grioveliais.

Voliuta –

spiralinės pavidalo užraitas (architektūros puošybinis elementas).

LITERATŪRA

- Briedis Laimonas. **Vilnius savas ir svetimas**, Baltos lankos, 2011.
- Čaplinskas A. R. **Vilniaus istorija. Legendos ir tikrovė**, Charibdė, 2010.
- Drėma V. **Dingęs Vilnius**, Vaga, Vilnius, 1991.
- Drėma V. **Vilniaus Šv. Jono bažnyčia**, R. Paknio leidykla, Vilnius, 1997.
- Katalynas K. **Vilniaus plėtra XIV-XVII a.**, Diemedžio leidykla, Vilnius, 2006.
- Paknys M. **Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai**, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
- Paknys M. **Šv. Petro ir Povilo bažnyčia bei Laterano kanauninkų vienuolynas Antakalnyje**, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.
- Sakalauskas T. **Missa Vilnensis**, Baltos lankos, Vilnius, 2006.
- Samalavičius S. **Vilniaus rotušė**, leidykla Mintis, 1981, 1 leidimas.
- Venclova T. **Vilniaus vardai**, R. Paknio leidykla, 2006.
- Barokas Lietuvoje**, Baltos lankos, 1996.
- Vilniaus architektūra**, Mokslas, Vilnius, 1987.
- Vilnius 1900 – 2005. Naujosios architektūros gidas**, Architektūros fondas, Vilnius, 2005.
- Lietuvos architektūros istorija**, Mokslas, I tomas, 1987; II tomas, 1994; III t., 2000.
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė**, žurnalas „Dailė“ 26, Vilniaus dailės akademijos darbai, Vilnius, 2002.
- Lietuvos vienuolynai**, Vilniaus dailės akademijos leidykla, Vilnius, 1998.
- Multimedia knyga **Lietuvos vienuolynai**: <http://vienuolynai.mch.mii.lt/>
- Gombrich E. H. **Meno istorija**, Alma litera, Vilnius, 1997.
- Ramon Rodriguez Llera. **Trumpa architektūros istorija**, Naujoji Rosma, 2006.